

T.C
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

SİİRT’TE KADININ DİNÎ VE SOSYAL KONUMU

Mine KILIÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Hayri ERTEN

Konya- 2012

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mine KILIÇ
	Numarası	094245041007
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Hayri ERTEN
	Tezin Adı	Süirt'te Kadının Dinî ve Sosyal Konumu

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan *Süirt'te Kadının Dinî ve Sosyal Konumu* başlıklı bu çalışma *19.07.2012* tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
<i>Doç. Dr. Hayri ERTEN</i>		<i>[Signature]</i>
<i>Prof. Dr. Mehmet AKGÜL</i>		
<i>Yrd. Doç. Dr. Lutfi CENGİZ</i>		<i>[Signature]</i>

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Adı Soyadı	Mine KILIÇ
Numarası	094245041007
Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tezin Adı	Süret'te Kadının Dinî ve Sosyal Konumu

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mine KILIÇ
	Numarası	094245041007
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Hayri ERTEN
Tezin İngilizce Adı	Religion and Social Status of Women in Siirt	

SUMMARY

Religions introduce several norms that regulate life which influences people both at personal and communal level. Although religions improve the traditions and malpractices in certain aspects, they fail to encounter the malpractices and did not impede their practice in other occasions. One of these failures is observed in the severe discrimination against women. Although religion introduced several improvements regarding the status of women, it could not demolish the impositions of traditions in general. Women continued to be perceived as the other and seen as an objects that had to be permanently controlled by men and repressed when necessary.

The exclusion of girls from school, their marriage at an early age with a certain price and enjoyment of no rights over their lives are due to these centuries-old traditions and customs.

Religion is the most precious weapon for men to consolidate their power in a conservative society such as Siirt. This is because the canonical religious texts are supportive of this patriarchal interpretation. The women who can not enoughof religious education have to apply so called religious restrictions, and these resteciions push women act prejudicial against religion.

Key Words : Siirt, Women in Siirt, Women in İslam

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mine KILIÇ
	Numarası	094245041007
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Hayri ERTEN
Tezin Adı	Siirt'te Kadının Dinî ve Sosyal Konumu	

ÖZET

Dinler, insanlığı hem bireysel hem de toplumsal anlamda etkileme ve hayatlarını idame ettirmeleri noktasında çeşitli düzenlemeler getirme işlevine sahiptirler. Dinler bu işlevlerini yerini getirirken kimi zaman geleneksel olarak yanlış olarak süregelen uygulamaları iyileştirmeyi başarabilmişlerse de kimi zaman geleneklere yenilmiş ve bazı yanlış uygulamaların devam etmesine engel olamamıştır. Olumsuz olarak en fazla kadını etkileyen cinsiyet ayrımcılığı da bunlardan biridir. Dinin tüm iyileştirmelerine rağmen atalardan gelen kültür aktarımı sonucu kadın gelenek-din çatışmasında geleneğin galip gelmesi sonucu öteki olarak algılanmış, hakları elinden alınmış ve erkeğe göre yine erkek tarafından baskı altında tutulması ve sürekli gözeteilmesi gereken bir varlık olmuştur.

Hala kız çocuklarının eğitimden mahrum edilmesi, küçük yaşta kimi zaman maddi bir karşılık sonucu evlendirilmesi, kadınların hayatları ile ilgili neredeyse hiçbir konuda söz sahibi olamaması yüzyıllardır süregelen geleneğin sonucudur.

Siirt gibi muhafazakar toplumlar için, din erkeklerin egemenliklerini pekiştirmede kullanılan en önemli silahtır. Çünkü özellikle klasik dini metinlerin yorumu ataerkil söylemleri destekleyecek doğrultudadır. Yeterli din eğitimi alamayan kadınlar, dinî görünen ama dinî olmayan kısıtlamaları uygulamak zorunda kalmakta ve bu gibi yaptırımlar kadınları dine karşı ön yargılı davranmaya itmektir.

Anahtar Kelimeler: Siirt, Siirt'te Kadın, İslam'da Kadın

ÖNSÖZ

İslam, insanı cinsiyet farkı gözetmeden Allah tarafından yaratılan insan bağlamında ele almaktadır. Gerek ilkel, gerekse Hıristiyanlık ve Yahudilik gibi ilahi din olup sonradan tahrif edilmiş dinlerde “öteki” olarak algılanan, fitne unsuru, şer kaynağı ve uğursuz olarak tanımlanan kadın, İslam dini ile birlikte olması gerektiği konuma yükseltilip hakları iade edilmişse de Peygamber’in yaşantısıyla sınırlı kalan bu iyileştirme Peygamber’in vefatından sonra Cahiliye toplumundaki konumuna kısmen de olsa geri getirilmiştir. Bunun nedeninin Kuran ve hadis kaynaklarımızda kadınla ilgili rivayetlerin eski inanışların etkisiyle yorumlanması olduğunu söylemek mümkündür.

Kuşaktan kuşağa bir miras olarak aktarılan ve kimi zaman dini kuralların bile önüne geçen inanışlar aslında kadının konumuyla ilgili dini kaynaklar ve gelenekler karşılaştırılınca sorunun çoğunlukla geleneksel bakış açısında yattığını göstermektedir. Dinle geleneğin çatışması durumunda da dinin reddine varan geleneksel taassup, ataerkil bakış açısının da birleşmesiyle birçok konuda olduğu gibi kadın konusunda da bir kaosa düşülmesini kaçınılmaz kılmaktadır.

Çalışmaya konu olan Siirt’te ayrı iki etnik kökenin varlığı konuya iki farklı bakış açısıyla yaklaşılmasını zorunlu kılmaktadır. Kadına bakış açısı bazı noktalarda Araplarda Kürtlere oranla daha katı bir durum arz etmekle beraber, yıllarca beraber yaşamış olmanın verdiği bir kültür ve dolayısıyla bir bakış açısı ortaklığı söz konusu olabilmektedir. Ancak yine de hâkim kültürün Arap kültürü olduğunu söylemek mümkündür. Siirt’in kendine has dinamikleri “Kadının sosyal hayattaki konumu” nun Siirt açısından ele alınmasını, etnik kökene göre hangi bakış açısının (geleneksel/dini) ön plana çıkmakta olduğu ve varsa ortak düşünülen noktaların tespiti veya kesin çizgilerle ayrılan hususların belirlenmeye çalışılması çalışmayı ayrıca önemli kılmaktadır.

Bu amaçla yapılan çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Konunun dini açıdan irdelenmesinden önce Siirt ile ilgili genel bilgiler verilmiş olup, Siirt’in sosyal ve dini yaşayışı, eğitim düzeyi ve ekonomik durumuyla ilgili bilgiler sunulmuştur. Araştırmanın birinci bölümünde konu teorik olarak incelenerek İslam dininin ve

diğer dinlerin kadına bakış açıları ele alınarak ayrıntılı olarak incelenmiştir. Araştırmanın en önemli aşamasını oluşturan ikinci bölümde ise Siirt'te kadının İslam açısından, sosyal, eğitim, ekonomik ve siyasi arenadaki rolü incelenmiş ve toplumun yaşayışını ve düşüncelerini nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur.

Araştırma süresi boyunca desteklerini ve katkılarını esirgemeyen çok değerli hocalarım Doç. Dr. Hayri ERTEN, Prof. Dr. Mehmet BAYYIĞIT, Prof. Dr. Mehmet AKGÜL, Doç. Dr. Bünyamin SOLMAZ ve Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ'a ayrı ayrı teşekkürlerimi iletir, saygılarımı sunarım.

Mine KILIÇ

Konya 2012

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ÖZET	vii
SUMMARY	vii
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
B.ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	1
C.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE PROBLEMLER	2
D.SİİRT'İN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI	4
1.Sosyo- Kültürel Yaşam.....	4
a)Nüfus.....	4
b) Geleneğin Toplumsal Cinsiyetle İlgili Tezahürleri	5
c) Evlilik.....	7
2.Dini Yaşam	12
3.Eğitim	16
4.Ekonomik Yaşam	17
BİRİNCİ BÖLÜM	
KADININ SOSYAL DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ	21
A.CİNSİYET OLGUSU	21
1.YARATILIŞ.....	288
2.ASLİ GÜNAH.....	33
B.DİN VE KADIN	37
1.İSLAM VE KADIN.....	37
2.DİĞER DİNLER VE KADIN.....	40
İKİNCİ BÖLÜM:ŞİİRT'TE KADININ DİNİ VE SOSYAL KONUMU	45
A.ŞİİRT'TE KADININ TOPLUMSAL ALGISI	45

B.AİLEDE KADIN	54
C.EĞİTİM ALANINDA KADIN	62
D.SOSYAL ALANDA KADIN	67
E.İSLAM HUKUKU AÇISINDAN KADIN	73
F.SİYASİ ALANDA KADIN.....	78
SONUÇ	84
BİBLİYOGRAFYA.....	86

ÖZET

Dinler, insanlığı hem bireysel hem de toplumsal anlamda etkileme ve hayatlarını idame ettirmeleri noktasında çeşitli düzenlemeler getirme işlevine sahiptirler. Dinler bu işlevlerini yerini getirirken kimi zaman geleneksel olarak yanlış olarak süregelen uygulamaları iyileştirmeyi başarabilmişlerse de kimi zaman geleneklere yenilmiş ve bazı yanlış uygulamaların devam etmesine engel olamamıştır. Olumsuz olarak en fazla kadını etkileyen cinsiyet ayrımcılığı da bunlardan biridir. Dinin tüm iyileştirmelerine rağmen atalardan gelen kültür aktarımı sonucu kadın gelenek-din çatışmasında geleneğin galip gelmesi sonucu öteki olarak algılanmış, hakları elinden alınmış ve erkeğe göre yine erkek tarafından baskı altında tutulması ve sürekli gözetilmesi gereken bir varlık olmuştur.

Hala kız çocuklarının eğitimden mahrum edilmesi, küçük yaşta kimi zaman maddi bir karşılık sonucu evlendirilmesi, kadınların hayatları ile ilgili neredeyse hiçbir konuda söz sahibi olamaması yüzyıllardır süregelen geleneğin sonucudur.

Siirt gibi muhafazakar toplumlar için, din erkeklerin egemenliklerini pekiştirmede kullanılan en önemli silahtır. Çünkü özellikle klasik dini metinlerin yorumu ataerkil söylemleri destekleyecek doğrultudadır. Yeterli din eğitimi alamayan kadınlar, dinî görünen ama dinî olmayan kısıtlamaları uygulamak zorunda kalmakta ve bu gibi yaptırımlar kadınları dine karşı ön yargılı davranmaya itmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siirt, Siirt'te Kadın, İslam'da Kadın

SUMMARY

Religions introduce several norms that regulate life which influences people both at personal and communal level. Although religions improve the traditions and malpractices in certain aspects, they fail to encounter the malpractices and did not impede their practice in other occasions. One of these failures is observed in the severe discrimination against women. Although religion introduced several improvements regarding the status of women, it could not demolish the impositions of traditions in general. Women continued to be perceived as the other and seen as an objects that had to be permanently controlled by men and repressed when necessary.

The exclusion of girls from school, their marriage at an early age with a certain price and enjoyment of no rights over their lives are due to these centuries-old traditions and customs.

Religion is the most precious weapon for men to consolidate their power in a conservative society such as Siirt. This is because the canonical religious texts are supportive of this patriarchal interpretation. The women who can not enough of religious education have to apply so called religious restrictions, and these restrictions push women act prejudicial against religion.

Key Words : Siirt, Women in Siirt, Women in Islam

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
Ar-ge	: Araştırma geliştirme
b.	: bin
bsk.	: Baskı
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Ens.	: Enstitü
DEUHYO ED	:Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergi
DİKA	: Dicle Kalkınma Ajansı
Fak.	: Fakülte
Hiz.	: Hizmetleri
Hz.	: Hazreti
Ltd.	: Limited
s.	: sayfa
San.	: Sanayi
s.a.v	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
ss.	: sayfalar arası
Şti.	: Şirketi
Tic.	: Ticaret
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Ünv.	: Üniversite
Yay.	: Yayınları
Yay. haz.	: Yayına Hazırlayan
yy.	:Yüzyıl

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Kadın tarih boyunca toplumsal, eğitim ve siyasal alanda arka plana atılan bir varlık olmuştur. Kadının ruhunun olup olmadığının tartışıldığı ortaçağdan bu yana kadına verilen haklarda iyileştirmeler yapılmasına rağmen bu haklar sadece teoride kalmış özellikle kırsal kesimlerde yaşayan kadınlar bu haklarını pratik olarak çoğu zaman kullanamamışlardır.

Elimizde bulunan araştırmanın konusu Türkiye'nin önemli illerinden biri olan Siirt'te yaşayan kadınların sosyal hayattaki konumudur. Siirt'te yaşayan kadınlar, kimi yönleriyle başka şehirlerde yaşayan kadınlara benzer bir biçimde kimi yönleriyle de farklı bir biçimde kendine özgü karakteristikleriyle erkeklere göre nispeten sosyal hayatta daha pasif bir konumda bulunmaktadır. Siirt'te yaşayan iki etnik grup olan Kürtler ve Araplar açısından durum kimi zaman farklılık gösterse de, genel olarak Siirt'te sosyal yapının erkek egemen bir özellik arz ettiği söylenebilir.

Konumuz açısından ilginç ve orijinal denilebilecek bir husus, kadına sosyal hayatta getirilen "kısıtlamalar"ın bir kısmının "din" ile meşrulaştırılıp haklılaştırılmaya çalışılmasıdır. Kız çocuklarının okula gönderilmesinde ortaya konulan çekinceler ve isteksizlikler, kızların küçük yaşta evlendirilmesi, erkeklerin eşlerinin tek başlarına dışarıya çıkmalarına izin vermemeleri gibi husus ve uygulamalar "günah" yaklaşımıyla meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır.

Netice itibarıyla çalışmanın konusu, bu hususları içine alacak biçimde, Siirt'te kadının sosyal statüsü olarak ortaya konulabilir.

B.ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Çalışmanın amacı, hayatına kısıtlamalar getirilen kadının -aslında geleneğin etkisiyle göz ardı edilen haklarının- "din" kullanılarak bir şekilde itiraz haklarının nasıl engellendiğini göstermektir. Yüzyıllardır süregelen ve birçok düşünür tarafından da ikinci sınıf sayılan, kötülükle özdeşleştirilen, ötekileştirilen yaklaşımlar aslında kişilerin mensubu oldukları toplumların kabullerini yansıtmaları açısından son derece önemlidir. Bu açıdan kadının İslam'daki konumu ile geleneksel yaklaşım

arasındaki fark ortaya konularak aslında dinen hiçbir sakıncası olmayan durumların bile “haram” veya “günah” yaklaşımıyla nasıl yasak getirildiğini ortaya koymaktır.

Araştırmanın amacı dinin sosyal açıdan toplumlar üzerinde ne kadar güçlü etkiler bırakabildiğini, “din” diye insanlara anlatılanların insanlar tarafından araştırılmadan, okunmadan kabul edildiğini gözler önüne sermektir. Bunun yanı sıra toplumun birçok yerinde dinin önüne geçen geleneksel düşünce yapısının Siirt’te had safhada olduğunu ortaya koymak ve dinin tamamen kişisel isteklere alet edildiğini ispatlayarak, kadınların haklarını öğrenme noktasında bilinçlenmelerine yardımcı olabilmektir.

C.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE PROBLEMLERİ

Çalışmada kadın ile ilgili yanlış bilinenleri ortaya koymak için öncelikle genel anlamda İslam’ın kadın haklarına dair görüşlerine yer verilmiştir. Bu bağlamda kadınlarla ilgili yazılan eserler incelenmiş ve İslam’ın kadına verdiği haklar ilk kaynaklarından araştırılmıştır. Bununla ilgili olarak öncelikle teorik olarak genel bir araştırma yapılmış daha sonra Siirt’te yaşayan gerek yerli gerekse başka şehirlerden gelen kadınlarla ve erkeklerle görüşmeler yapılmış kadınların yaşadıkları sorunlar ve erkeğin kadına bakış açısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma genelde çeşitli kadın gruplarında kimi zaman da erkek gruplarında yaklaşık olarak bir yıl süren katılımlı gözlem ve mülakat yoluyla yapılmıştır. Yaklaşık olarak 150 kişiyle yapılan mülakatlarda karşılaşılan sorunlardan biri kadının kendine dair bilgileri vermek konusunda gösterdiği tereddütler olmuştur. Bu da çalışmanın ağırlıklı olarak katılımlı gözlem yoluyla oluşmasına neden olmuştur. Gözlem yapılırken şehirde bulunan iki yerli etnik unsur olan Kürt ve Arapların yaşamları ve kadınlara bakış açıları da kısmen incelenmiştir.

Araştırma; açıklama, anlama, karşılaştırma, anlamlandırma yöntemleri ve dökümantasyon, katılımlı gözlem, mülakat teknikleri ile yürütülmüştür. Bu teknik ve yöntemler çerçevesinde elde edilen veriler din sosyolojisinin sınırları içinde ele alınıp rapor haline getirilmiştir.

Konuyla ilgili çalışmaların kısıtlı oluşu çalışmayı zorlaştırmıştır. Siirt özelinde kadınla ilgili yapılan herhangi bir çalışma olmamakla beraber bölge genelinde kadınla ilgili yapılan araştırmalar ve çalışmalar bulunmaktadır. Siirt’le ilgili

çalışmalar ise; İbrahim Taşpınar'ın "Siirt'te Yaygın Halk İnanışları" adlı yüksek lisans tez çalışması, Hüseyin Arslan'ın "Yüksek Ruhlar ve Aydınlar Yurdu Tillo" , Özden Gökhan Baydaş'ın "Tillo'daki Mimari Eserler", Bekir Sami Seçkin'in "Başlangıçtan Günümüze Siirt Tarihi" eserleri ve Emine Günhal'ın "Siirt Pervari'de Kültürel Hayat" adlı yüksek lisans tez çalışmalarıdır.

Teorik anlamda kaynakların yetersiz oluşu mülakat ve gözlemlere ağırlık verilmesine sebep olmuş ancak bu da çok kolay olmamıştır. Kadınlarla görüşmeyi başarabilsen de kadınların isimlerini yazma konusunda tepkilerle karşılaştık. Eşlerinin veya ailelerinin duymaları durumunda zor durumda kalabileceklerini söyleyen kadınlar oldukça fazla olduğundan sınırlı sayıda isimle çalışmayı tamamlayabildik.

D.SİİRT'İN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

1.Sosyo-Kültürel Yaşam

Siirt'in sosyal yapısı ve Siirt'te sosyal yaşam konusuna girmeden önce Siirt'in adının nerden geldiği konusuna göz atmakta fayda vardır. Siirt'in adının nereden geldiği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. “Kimi görüşlere göre Siirt adı, Sami dilinden gelmiştir. “Siirt” sözcüğü kaynaklarda; Es'art, Sairt, Siirt, Siird gibi farklı biçimlerde kullanılmıştır. XIX. yy.'da Sert, Seerd, Sört, Sairt olarak kullanılmış, günümüzde de Siirt biçimi ile benimsenmiştir. Diğer bir kaynakta Siirt isminin “Seert” anlamındaki “uç yer” manasına geldiği söylenir.¹”

a) Nüfus :

Siirt 2010 yılı verilerine göre 300.695 nüfusa sahiptir. Nüfusun yaklaşık 120 bini il merkezinde bulunmaktadır.² Resmi olmayan yaklaşık verilere göre merkez nüfusun % 50 si Kürtlerden % 35' i Araplardan oluşmaktadır. Geriye kalan % 15'lik kesim ise dışarıdan gelen memurları ve öğrencileri kapsamaktadır. Genç nüfus yoğunluktadır ve kadın ve erkek nüfusun ortalaması aynıdır. Siirt göç veren bir şehir olmakla beraber en büyük göçü sırasıyla İstanbul, Ankara, Adana, Mersin, Diyarbakır, Van ve Bursa'ya vermektedir.³ Araplardan göç veren kent genellikle Kürtlerin göç ettiği bir şehirdir. Şehir yakın zamana kadar Arap hâkimiyeti altında bulunsada bugünlerde yerini Arapların göç etmesiyle Kürtlere bırakmış durumdadır. Buna rağmen şehirde egemen kültürün Arap kültürü olduğu söylenebilir.

Şehirde doğurganlık oranı fazladır. 15-44 yaş arası kadınlarda 2008 rakamlarıyla doğurganlık oranı Türkiye'de %o 74 iken bu rakam Siirt'te %o 130'lara ulaşmaktadır.⁴ Siirt merkezde toplam 20 mahalle bulunmaktadır. Bunların 4'ü yoğun olarak Arapların yaşadığı yerlerdir. Diğer 16 mahalle ise Kürtlerin daha fazla bulunduğu; ekonomik geliri ve eğitim seviyesi düşük kesimin olduğu yerlerdir. Şehrin demografik yapısını incelerken belirtmemiz gereken bir diğer kesim de “göçer” (halk diliyle “Koçer”) diye adlandırılan yakın zamanlarda siyasi ve

¹ Hüseyin Arslan, *Yüksek Ruhlar ve Aydınlar Yurdu Tillo*, 2006, İstanbul: Simurg Eğitim Danışma Ar-ge Dil ve Kültür Hiz. San. Tic. Ltd. Şti., s.19

² DiKA, *Rakamlarla Siirt*, 2011, Siirt Yatırım Destek Ofisi,, s.11

³ DiKA, *Rakamlarla Siirt*, 2011, Siirt Yatırım Destek Ofisi,, s.14

⁴ DiKA, *Rakamlarla Siirt*, 2011, Siirt Yatırım Destek Ofisi,, s.15

ekonomik sebeplerle köylerden şehir merkezine göç etmiş insanlardır. Bunlar Kürt olmakla beraber Araplar ve hatta Kürtler tarafından da kabul görmezler.

b) Geleneğin Toplumsal Cinsiyet İle İlgili Tezahürleri

Siirt diğer Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki iller gibi akrabalık ilişkilerinin sıkı sıkıya olduğu şehirlerden biridir. Ekonomik, toplumsal, siyasal ve ahlaki boyutları olan akrabalık sistemi, bireyin toplum içindeki yerini ve buna uygun davranış kodlarını da belirler. Akrabalık sisteminde, gündelik yaşam içinde bireyin ekonomik, sosyal ve politik konularda nasıl davranacağına ilişkin kurallar bellidir ve bunlar bireye belirli bir ideoloji eşliğinde sunulur. Bireyin kimden destek alabileceği (özellikle kolektif saldırı ve savunma durumunda), ekonomik olarak yapması gereken zorunlu yardımlar (kan bedeli gibi), ekonomik olarak zor durumda kaldığında kimden borç alacağı ve olağanüstü durumlarda takınılması gereken ahlaki duruş akrabalık sistemine göre belirlenir. Bu açıdan bakıldığında, bölgede yer yer hâlâ etkin olan aşiret sisteminde akrabalık sisteminin çok önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Kurgusal akrabalık grupları olarak kendilerini gösteren aşiretlerde kişiler baba tarafından gerçek ya da kurgusal akrabalar olarak tanımlanır. Dayanışmanın akrabalık derecesine göre merkezden dışa doğru ve etkisinin azalarak yayıldığı babasoylu aşiret ideolojisinde, soy içi evliliklerinde tercih sırası da babasoylu akrabalık derecesine göre biçimlenmektedir.⁵

Siirt genel yapısı itibariyle ataerkil yapılanmanın etkilerinin fazlasıyla hissedildiği bir şehirdir. Ataerkil sistem, bir cins olarak toplumda kadınların ezilmesi sonucunu doğuran kurumsal ve kültürel düzenleme ve uygulamaları belirtir. Genel olarak kullanıldığında, erkek iktidarını ifade eder. Ataerkil sistem dendiğinde yalnızca kadın emeğinin değil, aynı zamanda kadın cinselliğinin, bedeninin ve doğurganlığının denetlendiği bir toplumsal sistem kastedilmektedir. Bu sistemde esas olarak korunan erkek çıkarları olmakla birlikte, sistem, erkeklerin iradesinden bağımsız nesnel bir gerçeklik olarak var olur. Ataerkil aile biçimi de, baba-erkek

⁵ Şevket Ökten, "Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Toplumsal Cinsiyet Düzeni" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, 2/8, s.304

otoritesine veya soyuna dayalı ve esas olarak mülkiyetin babadan meşru oğula geçmesini güvence altına alan aile biçimidir.⁶

Şehir halkı oldukça geleneksel bir yaşam şekline sahiptir. Soyut bir kavram olarak gelenek, çok sayıda ve farklı manevi (kültürel) unsuru, davranış biçimini ifade eder. Gelenek bu anlamda somut insan davranışlarına, topluluk ilişkilerine sinmiş bir fenomen hükmündedir. Çeşitli kesim ve toplulukların örf ve adetleri, emredici töreleri, varlık, insan ve hayata ilişkin tayin edici düşünceleri bu kaynaktan beslenir. Gelenek öylesine insani ve aynı zamanda soyla tezahürleri olan bir fenomendir ki; ne tarihte ne de çağımızda tümüyle geleneği olmayan bir toplumdan söz edilemez. Geleneklere veya gelenekler yoluyla aktarılan adet ve düşünce tarzlarına büyük bir bağlılık gösterme, geleneksel değerlerin korunup kuşatılması gerektiğini savunma, geleneksel ve kurumsallaşmış olanı yeni ve modern olana tercih etme şeklinde beliren bir tavır ve yaklaşımdır. Geleneği anlama konusunda aklın rolünü reddeden ve dini geleneği tüm bilginin kaynağı olarak gören bir anlayıştır.⁷

Geleneksel toplumlar değişime kapalı ve aynı yapıyı çok uzun süre barındırma özelliğine sahiptirler. Geleneksel toplumlar küçük ölçekli olup, homojen bir yapıya sahiptir. Farklılıklara çok fazla rastlanmaz. Kutsallık ve ahlaki ilişkiler çok önemsenir. Her ne kadar din sosyal yaşamda önemli bir yer işgal etse de aslında gelenekler her zaman daha önde gelebilmektedir. Statüler atıf yolludur, sonradan elde edilmez. Şeref ve asalet önemli kavramlardır. İletişim yüz yüzedir ve anonim ilişkiler egemendir. Toplumsal tabakalaşma açısından oldukça eşitsiz bir yapı vardır. Ataerkil bir yapılanma söz konusudur ve bu yapılanma varlığını belirgin bir şekilde hissettirir. Kadınların söz hakkı yoktur.⁸ Halkın geleneksel bakış açısı en belirgin yansımaları kadın üzerinde kendini göstermektedir. Kadın toplumda söz hakkı olmayan, ikinci sınıf bir varlıktır. Toplumdaki hakları bir yana, çoğu zaman ailede bile söz hakkı yoktur. Ailede en büyük erkek tüm konularda tek karar organıdır. Çocukların eğitiminden tutun da evliliğine, giyimine, dışarı çıkmasına kısacası evin bireyleri ile ilgili tüm konularda söz hakkına sahiptir. Ancak ileri gelen ailelerde evin en büyük kadını ev ile ilgili kararlarda söz hakkına sahip olabilmektedir. Ailenin yaş

⁶ Fatmagül, Berktaş, *Tarihin Cinsiyeti*, 2009, İstanbul: Metis Yay. ss. 3-4

⁷ Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, 2001, İstanbul: Rağbet Yay., s.77

⁸ Esra Aslan, *Töre Cinayetleri= Diyarbakır'da Göç Sonrası Töre*, 2007, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniv., Sosyal Bilimler Enst., Diyarbakır, s.42

olarak büyük kadının söz hakkı evin içiyle sınırlıdır. Bu da evdeki erkekten aldıkları güçle kız çocuklarının giyinişi, dışarı çıkmasının denetlenmesi, varsa eğer evde gelinin hal ve hareketlerinin kontrolü ve denetimi şeklinde olmaktadır.

c) Evlilik

Toplumlar için aile özel ve önemli olduğundan her toplum ailenin oluşumunu çeşitli kurallara bağlar. Bu kurallar toplumun “biz” ve “öteki” ayrımını nasıl kategorilendirdiğine ve eş seçiminde bu ayrımların hangisini tercih ettiğine, eşlerin evlendiklerinde nereye yerleşeceklerine kadar çok geniş bir alanda kendini gösterir.⁹

Bölgede evliliğin gerçekleşmesi, sürdürülmesi ve son bulması ile ilgili geçerli olan düzenlemelere bakıldığında, aile ve evliliğin de büyük bir oranda aşiret ve akrabalık sisteminden etkilendiği görülmektedir. Bu paralelde, daha önce belirtildiği gibi, Siirt'te sıkı sıkıya bulunan akraba bağlarından dolayı akraba evlilikleri büyük oranda önemli ve önceliklidir. Gerçekleşen evliliklerin kompozisyonu ile toplumsal örgütlenme biçimi arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur. Başka bir ifadeyle baba soyuna dayanan aşiret/sülale birliğini muhafaza eden bölgede akraba/kuzen evliliklerinin görülme sıklığı oldukça yüksektir. Babasoylu bir örgütlenme olan aşiret sisteminde, kişilerin içinde yer aldıkları sülale birlikleri özenle korunmaya çalışılır. Sülale birliklerini muhafaza etmenin en temel yolu ise sülale içinde yapılan evliliklerdir. Buradan hareketle, akraba evlilikleriyle aşiret biçimindeki toplumsal örgütlenme arasında bağlantı kurulabilir.¹⁰ Çünkü Dünyanın ve Türkiye'nin pek çok yerinde görüldüğü gibi Siirt'te de evlilik kurumu ve törenleri sadece evlenecek olan iki kişiyi değil, onların anne ve babalarını, kardeşlerini, aralarında akrabalık ilişkileri kurulacak olan iki hane halkını, iki akrabalık grubunu hatta komşularını dahi yakından ilgilendiren bir süreçtir.¹¹

Bölgede evlilikle ilgili diğer bir konu evlenme yaşının küçüklüğüdür. Kız çocukları aileler üzerinde bir yük gibidir ve bir an önce evlendirilmeleri gerekmektedir. Erkeklerde de yakın zamanlara kadar evlenme yaşı küçük olsa da bu kız çocuklarda kendini daha fazla hissettirmektedir. Kız çocuk evlattan ziyade

⁹ Şevket Ökten, a.g.m, s.302

¹⁰ Şevket Ökten, a.g.m., s.305

¹¹ Emine Günhal, *Siirt Pervari'de Kültürel Hayat*, 2008, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ün. Sosyal Bilimler Enst., İstanbul, s. 65

misafir olarak görülür ve aslında ait olduğu yer evlenip gideceği evdir. Bu nedenle kızın bir an önce evlendirilmesi ve yerini bilmesi gerekmektedir.

Ayrıca bölgedeki evliliklerde dini nikah mutlaka yapılmakla birlikte resmi nikah her zaman zorunlu olarak görülmemektedir. Kız istenirken düğünden önce dini nikah mutlaka yapılır ancak resmi nikah evliliğin yapılmasından çok sonra veya çocuk doğduğunda yapılmaktadır. Dini nikahın dinin bir emri olduğu için resmi nikahtan daha ön planda tutulduğu gözlemlenmektedir. Dini nikah evlilik için ilk şarttır ve taraflar evliliğe onay verdiği andan itibaren dini nikah yapılır. Bunda biraz da olsa evlenmeden de olsa “Kızıma laf gelmesin, erkekle bir yerde görseler bile nikahları var nasıl olsa” mantığı vardır.¹² Kadınların yasal açıdan haklarını ve dolayısıyla erkek karşısındaki konumunu olumsuz etkileyen bu uygulama ayrıca imam nikahlı eşlerden doğan çocukların büyük bir kısmının nüfusa kayıtlı olamama ve dolayısıyla başta eğitim ve diğer bazı olanaklardan yararlanamama sorununu da beraberinde getirebilmektedir. Resmi nikâhı olmayıp sadece dini nikâhlı olan kadınların eşlerinden boşanmaları durumunda ise mağduriyetleri çok daha fazla olmaktadır. Eşinden nafaka alamayan ve ailesi tarafından çoğunlukla kabul edilmeyen, kabul edilse bile kendisini suçlu tavırlarla karşılayan kadın çok zor şartlar altında hayatını idame ettirmek zorundadır. “Eşim ilk eşinden boşanmadan benimle evlendi. Dolayısıyla resmi nikâh yapılmadı. Sadece dini nikâhımız var. Ben evlenmeden çalışıyordum ama eşimin istememesi üzerine memuriyetimden istifa ettim. Eşimle boşandık. 8 yaşında bir oğlum var. Ailem evliliğime karşı çıktığı için ailemin yanına gidemiyorum. Resmi nikâhımız olmadığı için herhangi bir hak da talep edemiyorum.”¹³ diyen kadının söyledikleri bu konuyu destekler niteliktedir.

Siirt’te akraba evliliği dışındaki evliliklerde görücü usulü evlilik de sıkça rastlanılan bir evlilik çeşididir. Ekonomik geliri yüksek veya belli bir eğitim almış çevrelerde tanışarak evlenme görülebilmekteyse de kırsal kesimlerde kızların küçük yaşta kendinden büyüklerle ikinci veya üçüncü eş olarak evlenmeleri hala karşılaşılan durumlardandır. Eskiden erkeklerde evlilik yaşı ergenlik dönemini kapsayan 17-18 yaşları iken, kızlarda ise bu yaş 13-15 lere kadar inmekteydi. Eğer

¹² Emine Günhal, a.g.e, s.65

¹³ S.T., 30, 2011

ergenlikten hemen sonra gençler evlendirilmezse anne ve babasının her gün evin önünde bir domuz kurban etmiş gibi günaha gireceklerine inanılırdı.¹⁴

Eskiden kalma bir uygulama olan ve hala kimi kesimler tarafından açık bir şekilde dile gelmese de evlendirilecek kız için belli bir miktar para veya mal isteme geleneği hala mevcuttur. Özellikle maddi durumu iyi olmayan aileler, kız isterken erkek tarafına, “Şu kadar altın veya para istiyoruz” diyerek taleplerini dile getirirler. Bunun yanında “süt parası” adı altında kızın annesine emzirme hakkı olarak da belli bir ücret ödenir. Yörenin bazı kesimlerinde başlık parası olarak tarla, koyun, fıstık ağacı verildiği de olur.¹⁵ Başlık parası Kürtlerde, süt parası ise Araplarda daha çok görülür. Yörede başlık parası yerine “berdel evliliği” yapıldığı da olur. Karşılıklı değiştirme anlamına gelen “berdel evliliği”, başlık parası alınmayıp yerine erkek tarafından damat adayının kız kardeşinin veya halasının kızın yakınlarından uygun görülen biriyle evlendirilmesidir. Bu evlenme türünde kızlar çoğu zaman istemedikleri ya da kendilerinden yaşça büyük biriyle evlenmek zorunda bırakılmaktadırlar.¹⁶ Aileler karşılıklı olarak kızlarını değiştirirler ve bu konuda kızlara ve erkeklere çoğu zaman fikirleri sorulmaz. Örnek vermek gerekirse Siirt’in Pervari ilçesinde ilköğretim 8. Sınıf öğrencilerinden birinin abisi Gaziantep’ten bir kızla evlendiği için berdel usulü ile kız, gelinin abisi ile evlendirilecektir. Düğün için de kızın okulunun bitirmesi beklenilmektedir.¹⁷ Berdel evliliğinin diğer olumsuz yönü evlenen çiftlerin sürekli dengeyi gözetmek zorunda kalmalarıdır. Örneğin; bir tarafın boşanması durumunda diğer tarafın da istemese dahi boşanması gerekmektedir. Yine bir tarafın eşine şiddet uygulaması durumunda diğer taraftan da aynı davranış beklenebilmektedir. Maddi harcamalarda da durum aynı şekilde dengeli bir seyir göstermek zorundadır.

Kızların evlenmelerinde söz hakları pek yoktur. “Kızın karşı gelmesine rağmen durum çoğunlukla değişmez.”¹⁸ Hatta gençler birbirlerini hiç görmedikleri halde evlendirilebilmektedirler. “Kayınbabam torununu başka bir şehirden hiç görmediği

¹⁴ İbrahim Taşpınar, *Siirt ve Çevresinde Yaygın Halk İnanışları*, 2007, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniv., Sosyal Bilimler Enst., Elazığ, s. 31

¹⁵ İbrahim Taşpınar, *a.g.e.*, s. 33

¹⁶ İbrahim Taşpınar, *a.g.e.*, s. 33-34

¹⁷ Emine Günhal, *a.g.e.*, s.52

¹⁸ Nadide Diriarı, 50, 2011

bir akrabasıyla nişanladı”¹⁹ diyen kadının söyledikleri günümüzde bile bu tür evliliklerin yapıldığını göstermektedir. Ayrıca yaygın olmamakla birlikte eşi ölen bir kadın eşinin kardeşiyle evlenmek zorunda bırakıla bilmektedir. Görüştüğümüz bayanlardan F. C. “Eşim öldüğünde eşimin ailesi eşimin kardeşiyle evlenmemi istedi. Onlarda gelenek öyleymiş. Önceleri kabul etmeyip ailemin yanına gitmeye karar verdim ama çocuklarımı yanıma alamayacağımı söyleyince istemeyerek de olsa bu evliliği kabul ettim. Çocuklarım amcalarını babaları sanmaktalar. Onlara gerçeği söylemedik” diyerek böyle bir geleneğin kısmen de olsa sürdüğünü belirtmiştir. Evlilikle ilgili bir diğer husus da evlilikte akrabalara öncelik verilmesidir.²⁰ Kız istemese de ailesinin onu babasının akrabalarından biriyle evlendirmek istemesi nadir karşılaşılan durumlardan biri değildir. Kızın istememesi durumunda onu ikna etme amacıyla şiddete varan ikna yöntemleri denenebilmektedir. “Babam beni amcamın oğluya evlendirmek istiyor, ben istemiyorum diye annem de durumu kabul etmeyince babamdan dayak yedi. Annem evi terk etti, benim için tekrar eve döndü ama amcamlarla ilgili herhangi bir konu geçince dahi büyük bir huzursuzluk başlıyor evde. Ne yapacağımı bilmiyorum. Babam anneme şiddet uygulayarak beni ikna etmeye çalışıyor.”²¹ diyerek içinde bulunduğu durumu ifade eden genç kız, durumun kimi kişilerce ulaştığı boyutları gözler önüne sermektedir.

Kürtler ve Araplar arasında evlilik çok yaygın değildir. Genelde ırklar kendi aralarında evlenmeyi tercih ederler. Araplar Kürtlerden kız almakla beraber Kürtlere kız verme konusunda son derece katı davranmaktadırlar.

Doğu toplumlarının birçoğunda olduğu gibi Siirt halkı için de erkek çocuk son derece önemlidir. Çünkü erkek soyun devamını sağlar. Erkekler hayat kıvılcımının taşıyıcısı, soyun devam ettiricisi olarak değerlendirildiğinde, baba soyunu devam ettirmek de ancak oğullara sahip olmakla mümkün olacaktır. Soyun devamı babadan oğula geçtiği için, erkek evlat soyun bir parçası, devam ettiricisidir. Dolayısıyla, bölgede evli olmayan, evli olsa da erkek çocuk sahibi olmayanlar, “ocakları”nı sürdürecektir kimse olmadığı için “körocak” olarak değerlendirilirler. Bu anlamda bölgede “çocuk” sözcüğünün hem çocuk hem de erkek çocuk anlamında

¹⁹ S.C., 42, 2011

²⁰ Leyla Çiftçi, 33, 2011

²¹ G.A., 17, 2011

kullanılması, bu durumu açıklayıcı, yaygın olarak bilinen bir gerçektir. “Okulda öğrencilerime kaç kardeşiniz diye sorduğumda genelde hep erkeklerin sayısı söylenir, kız kardeşler sayılmaz. Buralarda kardeş deyince akla sadece erkekler gelir.”²² cümlesi cinsiyet ayrımcılığı açısından karşı karşıya kalınan ilk durumdur. Aynı zamanda toplumsal olarak doğurganlığın kadının statüsünü arttırması için de çocuğun cinsiyetinin önemli olduğu söylenebilir.²³ Çünkü kadın ancak erkek çocuk sahibi olmakla varlığını kabul ettirmektedir, bunun bilincindedir ve bu nedenden dolayı erkek çocuk sahibi olmak sadece erkekler için değil, kadınlar için de önemlidir.

Siirt gelenekleri içinde misafirperverlik, aile ve toplum hayatında önemli yer tutar. Özellikle ilçe ve köylerde evler kalabalıktır. Şehirlerde bile kimi evlerde dededen toruna üç kuşağın yaşadığı büyük aile tipi esastır. Evde en yaşlı erkek söz sahibidir. Bu evlerde bütün kuşakları bir arada görmek mümkündür. Yani kardeşler, onların çocukları, torunları hep bir mahallede hatta aynı evin içinde ikamet etmektedirler. Ailede zamanı gelince erkek evlendirilerek evin bir odasına yerleştirilir. Anne- baba hayatta oldukça evlenen çiftlerin ayrı bir ev kurmaları ve kazançlarını ayırmaları geleneklere ters düşmekte ve ayıp sayılmaktadır.²⁴ Kırsal kesimlerde bir kızın gelin olarak gittiği evde sadece eşinin ailesi değil onların yanı sıra erkeğin erkek kardeşlerinin ve onların çocuklarının, bekar diğer kardeşlerin büyük anne, büyük babanın nadir olarak da amcaları ve onların eş ve çocuklarının da yaşayabildiği görülmekte, aynı evde yaşayıp, birlikte çalışıp, aynı kazanca ortak olmaktadır.²⁵ Maddi olanaksızlıklardan ve erkeğin anne veya babasının bakıma muhtaç olduğu durumlarda aynı evde oturanlar olsa da bunlardan birinin veya ikisinin olmadığı durumlarda dahi yeni evlenen çiftler çok uzun yıllar boyunca erkeğin ailesiyle yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Genelde küçük yaşta evlendirilen kızın eşinin ailesini yakından tanması ve onların kurallarını öğrenmesi açısından da kız en az iki yıl boyunca eşinin ailesiyle yaşamak durumundadır.”²⁶ Görüştüğümüz erkek ve bayanların büyük çoğunluğu maddi olanakları elverdiği ve ailelerinden

²² Aydın Aksu, 27, 2011

²³ Şevket Ökten, a.g.e., s.306

²⁴ Özden Gökhan Baydaş, *Tillo'daki Mimari Eserler*, (1. Bsk) TTK Basımevi, Ankara, s. 179

²⁵ Emine Günhal, a.g.e, ss.46-47

²⁶ Aynur Uysal, 48, 2011; Sami Erkoyuncu, 20, 2011

herhangi birinin bakıma muhtaç olmadığı durumlarda bile -geleneklerden ötürü- evlenen çiftlerin kendilerine ait bir evde oturamadıklarını ve bunu kabul etmeyenlerin ayıplandıklarını ve kınandıklarını belirtmişlerdir.²⁷ Yöredeki geniş aile yapısı yaşlı kesim tarafından korunmaya çalışılmaktadır. Yaşlılarda “Eğer çocuklarım evden çıkarsa ailem dağılır gider” düşüncesi mevcuttur.²⁸

2.Dini Yaşam

Siirt nüfusunun geneli Müslüman’dır. Kaynaklardan elde edilen bilgilere göre VII. yy ortalarında yeni bir güç olarak ortaya çıkan İslam’ın ilk etkilendiği yerlerden biri de Siirt’tir. Müslümanlığın ilk dönemlerinde Araplar, Güney Doğu Anadolu Bölgesi’ni ele geçirmiş, bunun sonucunda da, Arap-İslam uygarlığı yayılmaya başlamıştır. Dinsel bakımdan bölge önemli bir harici merkeziydi IX. yy’dan sonra Hanbeli ve Maliki mezhebi aracılığıyla Sünnilik yayılmaya başlamıştır. Daha sonra Mervanoğulları döneminde Şafilik, Türklerle birlikte ise Hanefilik yayılmış, öbür mezhepler giderek ortadan kalkmıştır. Yörede Arap-İslam kültürünün etkisi Osmanlı döneminde de sürmüştür.²⁹

Siirt halkının geneli Müslüman olup Şafii mezhebindedir. Halk muhafazakâr bir yaklaşım sergiler. Dinin etkisi toplum bireylerinin hayatlarını idame ettirmeleri noktasında önemli bir belirleyici özelliğe sahiptir. Ancak bunun İslam’ın özünden çok geleneklerden kaynaklanan bir yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür. Geleneğe bağlılık dine bağlılığa sirayet ettiğinden dini pratikler uygulanır ve uygulanması konusunda son derece titiz davranılır.

Siirt insanının günlük hayatta kullandığı geleneksel bir giyim şekilleri yoktur. Bununla beraber giyim kuşamda çevrenin bakışı açısı, ailenin veya kadının eşinin isteği önceliklidir. “Kadın eşinin istediği şekilde giyinmeli”³⁰ veya “giyinmek zorunda”³¹ ve “ailesinin istediği şekilde giyinmeli”³² diyen erkek ve kadın gruplarıyla karşılaşmak mümkün olduğu gibi kadının toplumun yaşam şekli göz

²⁷ Asuman Sevgili, 48, 2011; Nursen Çabuk, 48, 2011

²⁸ Emine Günhal, a.g.e, s.47

²⁹ Özden Gökhan Baydaş, a.g.e.,s. 12

³⁰ Abbas Erekinçi, 22,2011; Meryem Nur Taner, 19, 2011

³¹ Nursen Çabuk, 48, 2011

³² Gökhan Yıldırım, 22, 2011

önüne alınarak göre giyinmesi gerektiğini³³ söyleyenler de mevcuttur. Kız çocuklarının örtünmesi küçük yaşlarda başlar. Kız, kimi zaman niçin örtündüğünü bilmeden ailesinin zorlamasıyla başını örter. Görüştüğümüz kişilerden küçük yaşlarda ailesinin zoruyla örtündüğünü sonradan bunun dini bir yükümlülük olarak benimsediklerini söyleyenler olduysa da³⁴ hala istemeyerek örtündüklerini söyleyenler de vardı.³⁵ Küçük yaşlarda tesettüre zorlanan kadınlardan her ne kadar sonraları bu giyim tarzını dini olarak benimseyenler olmuşsa da büyüklerine duyduğu öfkeden dolayı örtüyü içselleştiremeyenler de bulunmaktadır. Örtü sadece geleneklerden gelen bir kıyafet olarak benimsenir, çünkü önemli olan kızın sadece başını örtmesidir, başını örtmesi dışında kıza diğer kıyafetleri konusunda müdahalede bulunulmaması³⁶ bunun göstergelerindedir. Halk için dini olarak en doğru giyim şekli çarşaftır. “Ailem istedi diye çarşaf giydim aslında ben hiç istemedim ve istemiyorum”³⁷ “Dedemin baskısıyla örtümdüm”³⁸ diyenlerin sayısı fazlasıyla mevcuttur. Bununla birlikte “Çarşaf bir kadın için en uygun örtü şeklidir.”³⁹ diyerek çarşaf giymenin neredeyse farz olduğu görüşünü belirtenler de vardır.⁴⁰

Kadınların kıyafet şekillerinde içinde buldukları toplumun örfü, âdeti, diğer bir ifadeyle kültürü ve birey olarak inancı etkiliyse de⁴¹ dini anlamda kıyafete bürünme şekli Kürtlerde ve Araplarda farklı şekillerde kendini gösterebilmektedir. Çarşaf ve kimi zaman peçe Araplarda hala kullanılan bir kıyafet şeklidir. Kürtlerde ise bir dış kıyafete gerek duyulmadan sadece başın örtülmesiyle yetinilen bir giyim şeklinin olduğu kesimler vardır. Bu genelde “Koçer” denilen sonradan göç etmiş Kürtlerde görülmektedir. Bu örtünme şekli de örtünmenin dini kaygılardan çok geleneksel olarak kullanıldığını göstermektedir.

³³ Zekiye Çalapçıkay, 47, 2011; Saadet Uysal, 49, 2011

³⁴ Rukayye Efe, 18, 2011

³⁵ Nursen Çabuk, 48,2011; Ayşe Can, 18, 2011

³⁶ Münevver Sevgin, 20, 2011

³⁷ A. S., 27, 2011

³⁸ Ş. T, 25, 2011

³⁹ Abbas Erekinçi, 22, 2011

⁴⁰ N.O, 17, 2011

⁴¹ Hayri Erten, “İslamcılık Düşüncesinde Kadın Sorununa Bakışta Farklılaşma- I” Haziran, 1996, *Kamer Dergisi*, Sayı 5, s. 17

Siirt halkının dini bilgisi çoğunlukla toplumdan aldıkları bilgiyle sınırlıdır. Dini bilgi ve birikimler herhangi bir araştırmaya gerek duyulmadan ailelerden veya toplumdan alınan bilgilerle şekillenir. “Büyüklerimiz hep böyle derdi” diye başlayan cümleler insanların dini olarak kendilerine sunulan bilgilerin hiçbir eleştiriye ve incelemeye tabi tutulmaksızın direkt olarak aldıklarını göstermektedir. Çünkü genel kanaat büyüklerin söylediklerinin her zaman doğru olduğu yönündedir. “Dini konularda başvurduğunuz ilk referans nedir veya kimdir?” diye sorulduğunda verilen cevapların “şeyhim, ailem, mahalle hocam” olarak verilmesi de toplumun beslendiği dini kaynakları göstermesi bakımından son derece önemlidir. Dini konularda sorgulama, araştırma yapılmadan ve kaynaklar incelenmeden tamamen atalardan alınan bir dini bilgi yığını vardır. Şeyhler önemli dini otoritelerdir. Siirt’te yaşayan insanların önemli bir çoğunluğu bir tarikata mensupturlar. Ve herkesin doğrusu tarikat liderinin doğrusudur. Ondan başka doğru kabul edilmez. Ayrıca Siirt’te gözlenen bir diğer olay resmi din görevlileri ile gayri resmi din görevlileri arasındaki çatışmadır. Halk resmi din görevlilerine şüpheyle yaklaşmakta ve toplumda kabul görmüş ve kimi zaman belli bir eğitim seviyesi dahi olmayan tarikat liderinin görüşlerini dikkate almaktadırlar. Halkın referans gösterdiği kimi şeyhlerin veya hocaların son zamanlarda aldıkları disiplinli bir eğitim bulunmamakla birlikte ünvanları sadece atalarından aldıkları bir nevi isimsel temsilden öteye geçmemektedir. “Mevcut şeyhlerin ataları disiplinli bir medrese eğitiminden geçse de, sonrakilerin çok fazla dini bilgisi yoktur. Ancak ataları tanınmış şeyhlerin ailesinden oldukları için kendileri de halk tarafından bir nevi şeyh konumuna oturtulmuştur.”⁴² “İnsanlar dinle ilgili bir şey duyduklarında ilk önce şeyhlerine danışırlar. Onların dışındaki kişilerin söylediklerinin hiçbir geçerliği yoktur.”⁴³ Söz konusu dini liderlerin içinde donanımlı kişiler olsa da Ali Şeriatî’ nin de belirttiği gibi “İslam toplumlarında, çağın dışında kalmış, zamanın dışında yaşayan, geçmişe ve mevcut geleneklere bağlı öyle tipler vardır ki; bu tipler ahlaki ve dini kişilikler olarak görülmektedir. Bunlar toplumun diğer kesimlerine etkili olmaya çalışırlar.”⁴⁴ tanımlamalara sahip kişiler de bulunmaktadır. Dini tarikat liderliği babadan oğula

⁴² B.T, 40, 2011

⁴³ K.P, 39, 2011

⁴⁴ Beyza Bilgin, *İslam’da Kadının Rolü- Türkiye’de Kadın*, 2005, Ankara: Sinemis Yay., s. 25

geçer. Siirt'in ilçesi olan ve dini eğitim alanında geçmişe dayalı bir medrese geleneği olan Tillo bu anlamda önemli bir merkezdir. Mevcut şeyhlerin ataları disiplinli bir medrese eğitiminden geçse de, sonrakilerin eskiye nazaran disiplinli bir eğitimden geçtiklerini söylemek güçtür.

“Ataların izinden gitme anlayışı, yüzyıllardır aynı kültürle yoğrulmanın ve kapalı bir toplum olmanın etkisiyle Araplarda kendini daha fazla hissettirmektedir.”⁴⁵ Nüzulu sırasında ilahi vahyin ilk muhatap nesli olan statükocu, gelenekçi tavırlarına yaptığı atıflarda ataların izinden gitme motifi hayli önemli bir yer işgal etmektedir. “M. Watt’ın tespitleriyle ifade edersek; göçebe ve diğer Arapların kökleri derinlere varan muhafazakârlığı, ataların yolunu izleme düşüncesi ile çok yakından bağlantılıdır. Onlar babalarını sapıklık içinde bulmuşlardı ve onların izinden yürümeye devam ettiler. Onlara ‘Allah’ın size indirdiğine tabi olun’ dendiğinde ‘hayır’ derler, ‘biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız’⁴⁶. Ataların izinden gitme anlayışı, geleneksel düşünce ve davranışların kimi zaman mazereti, kimi zaman da ataların tecrübesi bağlamında her şeyin kendisiyle ölçümlendiği bir norm olarak kabul görür. Fakat her iki şekliyle de gerek dini, gerek ahlaki anlamda, statükonun korunması ve sürdürülmesi işlevini yerine getirmektedir.”⁴⁷

Toplumda “dinin doğrusu budur” denilerek tüm dindarlığını ailesinden alan; kadınların giyecekleri, sosyal ilişkileri, adab-ı muaşeretini, onlara ait yasaklar, özetle kadınlarla ilgili her şey olarak gören kalabalık bir erkek kitlesi vardır. Dinin bir farızası gibi, bazı kitaplardan ve insanlardan devralınan bu gelenekler, dinle daha yakın ilişkisi bulunan, az veya çok din eğitimi almış, veya kendilerince dinini öğrenmeye çalışmış kişiler vasıtasıyla herhangi bir şekilde yoruma tabi tutulmadan ve eleştirilmeden sunulmakta ve yansıtılmaktadır. Bunların, dindarlıklarıyla belirginleşmiş kişiler tarafından yaşanması ve sunulması ise özel-genel niteliklerle vasıflanmış pek çok geleneğin İslam’dan sanılmasına sebep olmuştur. Bu gelenekler soysal hayat ile çatıştığında ise, gelenekler yerine İslam’ın sorgulanmasına, dahası sorgulanmadan dinin reddedilmesine sebep olmaktadır. Sosyal hayatla örtüşmeyen gelenekler sebebiyle, İslam’ın anlaşılması da arzu edilen düzeyde olmamaktadır.

⁴⁵ Bekir Berkay Türkay, 39, 2011

⁴⁶ Bakara Suresi, 2/170

⁴⁷ Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri* (2.Bsk.)2001, Ankara: Kitabiyat, s.48

Yani geleneklerle dinin emirlerini birbirlerinden doğru bir şekilde ayırarak olgunlukta kimseler veya kitaplar bulunamadığı, dahası din adına bir gelenek ve töre manzumesini savunan insanlar ve bunların savunulduğu kitaplar bolca bulunduğu için bu, sorunu içinden çıkılması neredeyse imkânsız bir hale getirmektedir. Sonuçta çoğu kez ya gelenekler ‘din’ olarak kabul edilmekte ya da yine gelenekler ‘din’ sayılıp reddedilmekte ve her iki durumda da insanlar zararlı çıkmaktadır. İslam düşüncesinin yanlış anlaşılmasına neden olan bu anlayış kendisinden önce yaşayanların yazıp söylediklerini, üzerinde derinlemesine düşünmeden, doğruluğunu test etmeden, günümüz noktasında geçerli olup olmadığı noktasında fikir muhasebesi yapmadan toplumsal hayata uygulama yönelişidir. Allah’ın elçisinin yaptıklarını, söylediklerini ve onayladıklarını öğrenip; “Allah’ın elçisi şöyle bir konuda, bizim çağımızda yaşıyor olsaydı ne söylerdi, ne yapardı?” düşüncesini geliştirerek eylemlerine temel yapmayanlar, ancak sınırlı bir dönemin ve belirli bir coğrafyanın oluşturduğu kültürel hayatın kendi dönemindeki taklitçileri olmaktadır.⁴⁸

3.Eğitim

Siirt eğitim alanında son yıllarda büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Bununla beraber okur-yazarlık oranı Türkiye ortalamasının altındadır. Türkiye’de okur-yazar oranı % 92 iken bu rakam Siirt’te % 81’lerdedir. Kadın okur-yazar oranı ise Türkiye ortalamasında % 88 iken Siirt ortalaması % 70’lerde seyretmektedir.⁴⁹

Siirt’te 5 kütüphane bulunmaktadır.⁵⁰ Şehir merkezinde 36 ilköğretim, 12 lise ve 1 üniversite bulunmaktadır. Eğitim imkânları son yıllarda devlet politikalarının da etkisiyle olumlu gelişmeler göstermiştir. Yaşı 30 ve üstü bayanlarda okuma yazma oranı düşüktür. Okuma yazma ve okul okuma oranının artmasında en büyük etken devletin özellikle kız çocuklarının okutulmasıyla ilgili yürüttüğü kampanyalardır. Buna rağmen hala kırsal kesimlerde okula gönderilmeyen kız çocuklarının olduğunu gözlemek mümkünken şehir merkezinde de okula gitme konusunda sıkıntı yaşayan kızlarla karşılaşmak hiç de zor değildir. Okula giden ve liseyi bitiren kızlar ise Siirt Üniversitesi’ndeki bir bölümü okumak zorunda bırakılmaktadırlar. Şehir

⁴⁸ Ayten Durmuş, *Geleneksel ve Modern Hurafeler Kısaında Kadın*, (1. Bsk.), 2008, İstanbul: Nesil Yay., ss. 106-107

⁴⁹ DiKA, *Rakamlarla Siirt*, 2011, Siirt Yatırım Destek Ofisi, s.16

⁵⁰ DiKA, *Rakamlarla Siirt*, 2011, Siirt Yatırım Destek Ofisi, s.16

dışında okula gitmesine izin verilen ayrıcalıklı kız öğrenciler ise, bir cemaat bünyesinde yaşamak koşuluyla başka bir ilde okul okumaya gönderilebilmektedirler. Bunun sebebi kız çocuklarının aile olmadan yanlış yapacakları ve ancak bir cemaat evi olursa yanlış yapmaktan sakınacakları fikridir. “Ailem Siirt Üniversitesi dışında bir üniversitede okumama izin vermediği için burada bulunan bölümlerinden birini okumak zorundayım. Çünkü zaten kızların okula gönderilmesi sorunken başka şehirde okula gitmeyi istemek Siirt halkı için çok da kolay kabul edilebilir bir durum değildir.”⁵¹

Genel olarak kadınların eğitilme düzeyleri erkeklerden geridir. Toplumsal hayata, kurumsal faaliyetlere, özellikle siyasi karar sürecine çok az kadın katılmaktadır. Bunda erkeğin kadına bakış açısı en büyük etkidir. Çünkü erkeğin bakış açısına göre kadının bu konumda olması gereksiz ve hatta günahtır.⁵² Ve bu kadının fitratından uzaklaşmasına sebep olur. Kız evlenip gidecektir ve bu doğrultuda kızları okutmak da anlamsızdır ve kimilerine göre de ayıptır.⁵³ “Eğitimci bir ailenin kızı olmama rağmen babam beni okula gönderirken kimseye söylemedi. Dedemin bile haberi yoktu. Başka şehirde bulunmamız işimi kolaylaştırmıştı. Siirt’te olsam asla okuyamazdım. Dedem asla izin vermezdi. Ona göre kızların okuması günahtı ve dedem dini olarak birçok kimsenin danıştığı bir isimdi.”⁵⁴ Kişinin bağlı bulunduğu tarikat liderinin şeyhi de bu konularda söz hakkına sahip olabilmektedir. “Babam beni okula gönderirken bile açıktan İmam Hatip Lisesi okumama rağmen şeyhine danıştı, Şeyhin izin vermesiyle okula gidebildim. Örgün eğitim olsaydı asla gidemezdim.”⁵⁵ cümlesi de buna örnektir.

4.Ekonomik Yaşam

Siirt sosyal imkânları fazla olan bir şehir değildir. Şehir merkezinde yaklaşık iki yıl önce faaliyete geçmiş olan sinema salonu olmakla beraber tiyatro salonu ve müze bulunmamaktadır. Doğu illerinden birçoğunda olduğu gibi Siirt’te de halk devletin sahipliğine fazlasıyla alıştığından “Devlet bize sahip çıksın”, “Devlet bize

⁵¹ F.Ş.,18, 2011

⁵² Sami Erkoyuncu, 22, 2011; Necla Oyt, 18,2011

⁵³ Sevgi Kaya, 29, 2011

⁵⁴ G.Ş., 33, 2011

⁵⁵ Fatma Tren,20,2011

yardım etsin”, “Devlet bize iş imkânı tanısun”, gibi ifadeler buralarda batıdaki bir şehre nazaran çok daha fazla duyulabilmektedir.⁵⁶

Siirt tarım ve hayvancılık kentidir. Yakın zamana kadar ekonomide söz sahibi olan Arapların başka şehirlere göç etmesi ile birlikte ekonomide Kürt kökenli vatandaşlar söz sahibi olmuşlardır.

İlin iklim özelliklerinden dolayı farklı ürünler yetişebilmektedir. Meyvecilik ve sebzeçilik önemli yer tutmaktadır. Genellikle iklim yönünden elverişli güney ve güneybatı bölgesinde ve akarsuların kenarındaki verimli topraklarda sebze tarımı yaygındır. Üzüm ve fıstık Siirt’in iki karakteristik ürünüdür. Tabiatta mevcut yabancı fıstıklarının (bittim) aşılması ve fidanlıklarda geliştirilen fidelerin dikimi suretiyle yeni fıstık ağaçları yetiştirme yoluna gidilmiştir. El dokumacılığının ve özellikle Siirt battaniyelerinin ekonomik ve sosyal hayatta önemi büyüktür. El dokuması “Siirt Battaniyesi” bunun en güzel örneğidir. Siirt’e gelen herkese battaniye hediye etmek ve yine fıstık, nar vermek gelenek haline gelmiştir.

Şehirde gelir dengesizliği fazladır. Zengin kesimin yoksul kesime yardım etmesi Siirt gibi dini yönüyle ön plana çıkmış bir şehir için beklenenin fazlasıyla altındadır. Kimi zaman zekat devlete ödenen vergiden düşürülür.⁵⁷

Ekonomik kaynakların denetimi büyük oranda evin sahibi ve reisi olan erkeğe aittir.

Belli bir eğitimden geçen insanların ve gelir seviyesi artanların büyük şehirlere göç etmesi şehrin ekonomisinin beklenenin altında bir seviyede seyretmesine neden olmaktadır. Şehrin genelde çevre ilçe ve köylerden göç alması da şehrin gelir seviyesinin düşük olmasında etkilidir. Köyden kente göç etmek zorunda kalan aileler geçinmek için tüm fertleriyle beraber çalışmaktadır. Ailenin ekonomik gelirinin çok kötü olması ve kadının çalışmasının da gerekli olduğu durumlarda bile kadınların çalışmasına çok da sıcak bakılmamaktadır.⁵⁸

Belli bir eğitim seviyesine sahip olan çevrelerde kadınların çalışmasına ailenin izin vermesi durumunda dahi etraftan gelen baskılar kadınları zor durumda bırakabilmektedir. Ailesinin okumasına izin verdiği durumlarda bile çoğu zaman

⁵⁶ Yasin Aktay “Şehirleşme Kültürü ve Siirt” *Uluslar arası Siirt Sempozyumu Bildirileri*, 19-20-21 Eylül 2007, İzmir: Birleşik Matbaa, ss. 66-70

⁵⁷ B.T, 40 2011

⁵⁸ Gökhan Yıldırım, 22, 2011

kızların yükseköğrenimdeki tercihlerinde kadın meslekleri olarak nitelendirilen öğretmenlik ve hemşirelik gibi meslekler ön plana çıkmakta, bilgi teknolojisi, mühendislik, mimarlık gibi bölümlere ise daha az yönelinmektedir. “Mimar olmam sebebiyle iş alanımla ilgili etraftan çok fazla tepki almaktayım. Kadının çalışmasının hoş karşılanmadığı bir şehirde kadının inşaat sektöründe çalışması çok fazla rahatsızlık vermektedir. Dolayısıyla bu durum beni de rahatsız etmekte ve çalışma alanımı daraltmama sebep olmaktadır. Eşimin ve ailemin herhangi bir rahatsızlık duymaması ve bana destek olması beni cesaretlendirmektedir.”⁵⁹

“Yöre halkı, yerlerini terk, köylerini boşaltma, toplu göçe yönelme gibi olağandışı etmenlerle karşı karşıya kalmış ve bütün bunlar Siirt ekonomisinin tükenmişliğini hazırlamıştır. Kamu ve özel sermaye yatırımları devlet garantisi ve teşvikini gerektiren kanunlar olmasına rağmen, devlet güneydoğu olaylarını yatırımlarda engel saymış 1980 yılı öncesi temelleri atılmış olan bazı tesis ve fabrikaları yatırım programından çıkarmıştır. İş alanı yaratacak sanayi kurum ve kuruluşlarının devreden çıkarılması işsizliğin başlıca nedeni ve ana kaynağıdır. Bugün Siirt’te istihdam ve işsizlik sorunu makro düzeydedir. Yörenin özel sektör için çekiciliğinin olmaması ise ayrı bir olumsuzluk oluşturmaktadır. Öte yandan yöre insanından binlercesi korucu olmakta, hazır yiyecek alışkanlığı kazanmaktadır. Aynı yörenin binlerce yetişkin insanı, ya bu makro düzeyde işsizlik nedeniyle kahvehane sandalyelerine bağımlı olacaklardır ya da bu insanların gündeminde zorunlu olarak Batı’ya göç olacaktır.”⁶⁰

Şehirdeki aşiret yapılanmasının ve dini grup ve cemaatlerin de ekonomideki etkisinden söz etmek mümkündür. Bu bağlamda Tillo’nun etkisi oldukça fazladır. Ticaret yapacak kişiler Tillo’daki alimlerden fikir alırlar ve kuracakları işi onların tavsiyeleri doğrultusunda şekillendirirler. Bu bağlılık aile bireylerinin kendi aralarındaki bağlılıklarını da etkilemektedir. Aşiretlerde gelirler ortak, harcamalar da ortaktır. Bireysel kararlar ve harcamalar söz konusu değildir. Bu anlamda eğitime ayrılan bütçe de aşiretin onayına ihtiyaç duymaktadır. Erkek çocuklar için pay ayrılrsa

⁵⁹ Elif Tren Özer, 37, 2011

⁶⁰ Bekir Sami Seçkin, *Başlangıçtan Günümüze Siirt Tarihi*, İstanbul: Sena Ofset Ambalaj ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti., s.262

da kızlar için artı bir harcama olacağından zor yaşam koşullarına sahip ailelerin özellikle kız çocuklarının eğitimi için bütçe ayırması imkânsız hale gelmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM: KADININ SOSYAL DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

Kadının toplumsal konumu insanlık tarihi boyunca farklı şekillerde kendini göstermiştir. Bazı dönem ve değerlendirilmeleri açısından kadın sadece ev içinde; ev, çocuk, eş üçgeninde gerekli bir varlıktır. Bazı dönemlerde ise, anne ve eş olmasının yanı sıra kendine özgü kişisel özellikleriyle toplumda var olan; yerine göre hükümdar olan, kimi zaman eşine yardımcı olan, bir çiftçi ya da sanatkar gibi farklı konumlarla toplumlarda yerini alan bir konumda olmuştur. Kimi dönemlerde ise toplum içinde insani yetenekleriyle değil de, cinsel özelliği itibariyle ön plana çıkarılan, annelik özelliği göz ardı edilerek salt cinselliğiyle kabul gören bir varlık sayılmıştır.

İnsanlık tarihi boyunca kadınların ev hayatlarından kopuşları sanayi devrimi sonrasında kadın işgücüne gerek duyulmasıyla gerçekleşmişse de kadının ev hayatı dışında uğraşlar edinmesi, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir.⁶¹ Ancak kimi toplumlarda kadının sosyal, ekonomik ve siyasal arenadaki varlığı sıkıntılar yaratabilmiş ve kadın bir şekilde bu alanlardan kimi zaman doğrudan kimi zaman dolaylı olarak soyutlanabilmiştir.

A.CİNSİYET OLGUSU

Siirt'te kadınlarla ilgili sorunlardan bir diğeri de toplumsal cinsiyet üzerinedir. Bu sorun kadına yönelik ayrımcılık şeklinde ortaya çıkmaktadır. Kadına yönelik diğer sorunlar gibi bu sorunun da çözümü çok boyutludur. Ayrımcılığı ekonomik, siyasal ve sosyolojik boyutuyla ele almak çok geniş bir çalışma olacağından ve eldeki çalışmanın sınırlarını zorlayacağından konunun sadece cinsiyet boyutuyla ele alınması tercih edilmiştir.

Biyolojik cinsiyet insanlara doğdukları anda kendilerine verilen bir statüdür. Toplumsal cinsiyet terimi ile anlatılmak istenen biyolojik cinsiyet teriminden çok daha başka bir şeydir. Toplumsal cinsiyet terimi, davranışlar ve rollerdeki erkeksilik ve dişilik olarak adlandırdığımız kişisel niteliklerdeki farklılıkları anlatmak için kullanılır. Yani toplumsal cinsiyet tartışmasında temel sorun erkekler ve kadınların toplum içindeki davranışlarının biyoloji tarafından mı yoksa aksine kültür tarafından

⁶¹ Ayten Durmuş, a.g.e, s.18

mı belirlendiğidir. Bu tartışma iki akımı doğurmuştur: Birincisi gelişmeci argüman ikincisi doğacı argümandır. Doğacı argüman toplum içinde iki cinsiyet arasındaki sosyal farklılıkların doğrudan biyolojik farklılıkların bir yansıması olduğu kabulüne dayanır. Gelişmeci argüman ise; cinsiyet rollerinin biyolojik olarak değil, kültürel olarak belirlendiği ve sosyal olarak inşa edildiği inancına dayanır. Gelişmeci argüman insan davranışını büyük ölçüde çocuğun içinde yetiştiği toplumsal ve kültürel çevrenin bir yansıması olarak görür. Ann Oakley'in öne sürdüğü gibi cinsiyete dayalı iş bölümü ne evrensel ne de biyolojik olarak önceden belirlenmemiştir. Gelişmeci argümanın delillerine göre erkekler fiziksel olarak güçlü olmasına karşın, kadınlar erkeklere göre tahammülleri yüksek ve dayanıklıdırlar. Ayrıca farklı toplumlar ve kültürlerde kadınlar ve erkeklerin farklı biçimde davrandıklarını ve rollerin değiştiğini gösteren antropolojik deliller vardır. Keza bazı sosyalleşme süreci araştırmaları ile erkek ile kadın farklılıklarının sosyal olarak inşa edildiği ve sosyal açıdan birbirinden farklı şekilde yetiştirildikleri ortaya çıkmıştır.⁶² Toplumsal cinsiyet, toplumsal bir inşadır. Yani kaynağını toplumdan almaktadır. Kültürel insanın bir boyutunu işlevler, diğer boyutunu ise “anlamlar atfetmek” oluşturmaktadır. Genel olarak bu süreç şöyle işlemektedir: Biyolojik farklılıklardan kaynaklanan işlevlerle bağlantılı konular ortaya çıkmakta ve bunlara değer atfedilmektedir. Böylece cinsiyete dayalı anlamlar ve değerler alanı oluşmaktadır. Diğer taraftan gelişen toplumsal iş bölümüne özgü konuların tanımlanması ve bu konulara değerler atfedilmesi süreci gerçekleşmektedir. Böylece toplumsal rol ve statülere özgü anlamlar ve değerler alanı oluşmaktadır. Bu iki anlamın kesiştiği kısımlarda “toplumsal cinsiyet” dediğimiz olgu ortaya çıkmaktadır.⁶³

Toplumsal cinsiyet; biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal ve kültürel olarak belirlenen ve dolayısıyla içeriği toplumdan topluma olduğu kadar tarihsel olarak da değişebilen “cinsiyet kavramı” ya da “cins kimliği” dir. Bu anlamıyla toplumsal cinsiyet yalnızca cinsiyet farklılığını belirlemekle kalmaz, aynı zamanda cinsler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerini de belirtir.⁶⁴

⁶² Martin Slattery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, Yay. Haz. Ümit Tatlıcan, Gülhan Demiriz, (2. Bsk.)2008 İstanbul: Sentez Yay. ss. 341-343

⁶³ Metin Erol, “Toplumsal Cinsiyetin Toplumlar Üzerinde Etkisi”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2008, C.32, No:2, s. 207

⁶⁴ Şevket Ökten, a.g.m, s.303

Toplumsal cinsiyete niteliklerini kazandıran şey toplumsal ilişkilerdir.⁶⁵ Doğuştan gelen kadın ve erkek cinsiyeti ile ilgili özellikler, zamanla içinde yaşanılan toplumun kültürü tarafından yorumlanarak yapılandırılır ve toplumun kadın ve erkekten beklentileri de buna göre şekillenir. Ancak bu beklenti yani toplumun kadın ve erkek cinsiyetinden beklentisi her toplumda farklılık göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet kalıpları kadının içinde yaşadığı toplumdaki sosyalleştirme biçimleri tarafından sürdürülmektedir. Daha doğum öncesinde kız bebeklerin eşyaları için pembe, erkek bebeklerin eşyaları için mavi rengin tercih edilmesiyle başlayan toplumsal cinsiyet değerleri ve uygulamaları yaşam boyu devam etmektedir.

Toplumsal yaşam karşılıklı beklentilerden oluşmaktadır. Rol ve statü kavramı, bireylerin toplumdan beklentilerini ve toplumsal yaşamın bireylere yüklediği görevleri tanımlamaktadır. Toplumsal cinsiyet rolü ise toplumun tanımladığı ve bireylerin yerine getirmelerini beklediği cinsiyetle ilişkili bir grup beklentisidir.⁶⁶

İnsanlar kadın ya da erkek olarak doğarlar ve cinsiyete dayalı rollerini yetişme sırasında öğrenirler. Yani cinsiyete dayalı ayrımcılık aile içinde başlamaktadır. Kültürel değerler ile de kız ve erkek çocuklar farklı yönlendirilerek sonuçta toplumsal cinsiyet eşitsizliğine onay veren kadınlar ve erkekler yetiştirilmektedir. Toplumun kadına biçtiği rol ve beklentiler, eğitim, evlilik ve çalışma gibi hayatını etkileyecek konularda karar verme ve kararların uygulamalarını büyük ölçüde engellemektedir. Toplumsal cinsiyet kadını kültürel yönden daha az değerli kılmaktadır ki, bu durum kadının sağlığını genellikle olumsuz etkilemektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yapılan bir araştırmaya göre kadınlar eşlerinden izin almadan hastaneye gidememekte, erkek doktorlara muayene olamamakta, aile planlaması ve bunun gibi birçok sağlık hizmetinden yeterince yararlanamamaktadırlar. Bu bölgede yaşayan erkeklerin %62.2' si "erkekler kadınlardan daha akıllıdır" ve %56.7'si "eşine itaat etmeyen kadını kocasının

⁶⁵ Metin Erol, a.g.m, s.207

⁶⁶ Sema Güzel Okur, *Toplumsal Cinsiyetin Oluşumunda Psiko- Sosyal ve Dinsel Faktörlerin Rolü ve Önemi*, 2007, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Ün. Sosyal Bilimler Enst s.14

dövmeye hakkı vardır.” yargısını onayladığı belirtilmektedir.⁶⁷ Bölgede kadınların erkek doktora görünmesiyle ilgili sıkıntılar batıl inanışa dönüşebilecek kadar ciddileşebilmektedir. “Bebeğimi doğmadan kaybettim, kaynanam erkek doktora görüldüğüm için bebeğimi kaybettiğimi söyledi.”⁶⁸ Sağlık konusunda dahi doktor “erkek” ise kadının gitmemesi gerekmektedir. Kadının gitmesi durumunda ise Allah tarafından cezalandırıldığına inanılır.

Cinsiyetin atfedilmiş bir statü olduğunu yani bireye atfedilen bir konu olduğunu belirtmiştik. Cinsiyet aynı zamanda temel bir statüdür. Bunun nedeni, cinsiyetin bütün toplumlarda önemli bir sosyal anlama sahip olmasıdır. Bu bağlamda kadınlar, çoğunlukla annelik, eşlik gibi toplumsal cinsiyetleriyle; erkekler ise mesleki unvan gibi statülerle tanımlanırlar.⁶⁹ Bu statü tanımlanması kişilerin sahip olduğu cinsiyetlerinden ötürü öne çıkmasına veya arka plana atılmasına neden olmaktadır. Cinsiyetler arası ayrımcılığa varan bu yaklaşım aynı zamanda toplumda kadın ve erkek arasında yaşanan adaletsizliğin temel sebebidir. Ayrımcılık kavramı genel olarak yaş, fiziki yetenekler, sınıf, etnik köken, cinsiyet, ırk ya da din ayrımına dayalı haksız muameleler için kullanılmaktadır.⁷⁰ Ayrımcılık “adil olarak davranmamak” anlamına gelmektedir.⁷¹ Cinsiyet ayrımcılığı ise genel anlamda bireylere cinsiyetlerinden dolayı toplumda adaletsiz bir şekilde davranılmasıdır. Kadınların günlük yaşam faaliyetlerine tam ve özgür bir şekilde katılma olanağından yoksun olmalarına neden olan cinsiyet ayrımcılığının kapsamına; karar mekanizmalarına katılmama, kamusal olanaklardan yararlanamama, sağlıksız koşullarda yaşama, uygun konut sahibi olamama, çalışma yaşamında engellerle karşılaşma, iş yerinde taciz ya da haksızlığa uğrama ile sendikaya üye olamama ve sendikal faaliyetlere katılmama gibi çeşitli konular girmektedir.⁷²

Cinsiyet ayrımcılığı, doğrudan ve dolaylı cinsiyet ayrımcılığı olmak üzere iki biçimde ortaya çıkmaktadır. Doğrudan cinsiyet ayrımcılığı, bir bireyin bir kadına

⁶⁷ Selma Dinç Kahraman, “Kadınların Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi”, *DEUHYO ED*, 2010, 3 (1), s.30

⁶⁸ Zeynep Çiçek Balcı, 34, 2011

⁶⁹ Sevda Demirebilek, “Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açısından İncelenmesi”, *Finans Politik- Ekonomik Yorumlar*, 2007, c. 44, sayı: 511, s.13

⁷⁰ Ali Seyyar, *Sosyal Siyaset Terimleri*, 2002, İstanbul: Beta Basım Yayım, s.44

⁷¹ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü, 1999, Ankara: Bilim ve Sanat Yay. s. 50

⁷² Sevda Demirebilek, a.g.m., s.13

cinsiyetini esas alarak bir erkeğe davrandığı ya da davranacağından daha olumsuz davranması veya daha az olumlu davranmasıdır. Dolaylı cinsiyet ayrımcılığı ise, biçimsel olarak eşitlikçi gözükken davranış veya uygulamaların sonradan kadın üzerinde ayrımcı etkiler yaratmasıdır.⁷³

Cinsiyet rollerinin gelişimine katkıda bulunan birçok etken vardır. Cinsiyet rolü gelişimini etkileyen toplumsal faktörler; ebeveynler, kardeşler, akran grupları, öğretmenler ve kitle iletişim araçlarıdır. Bu toplumsal faktörlerin toplum tarafından kabul gören davranışları öğretmesi sürecine toplumsallaşma denir. Sözü edilen bu faktörler de toplumsallaşma süreci değişkenleri olarak anılır.⁷⁴

Ayrımcılığı belirleyen bu toplumsal unsurların yanı sıra örf, adet, gelenekler, sosyal ve kültürel şartlar, ekonomik yapı, göç ve şehirleşme, din gibi etkenleri de göz ardı etmemek gerekir. Topumlarda var olan toplumsal cinsiyetin oluşmasında din, çeşitli nedenler arasında önemli bir etkidir. Gerek dinlerin kendi kutsal metinlerinde var olan cinsiyetler arası ayrımcı tutum, gerekse o dinin daha sonraki taraftarları tarafından yapılan yorumların din adına meşrulaştırılması da toplumsal cinsiyetin dinler tarafından nasıl oluştuğunu gözler önüne sermektedir.⁷⁵ Bu etkenlerin tetiklediği ayrımcılığın sonucu olarak koruma veya saldırı psikolojisine giren insanlar dini referanslara bir sığınma aracı veya koruma kalkanı olarak sarılırlar. Böyle bir mantığı kadın konusunda işlettiğimizde dinin son aşamada bir fonksiyona sahip olduğu açıkça görülecektir.

Din; inanç, ahlak gibi belli konularda temel taşları oluştururken toplumsal organizasyonlar için bir yapılanma modeli sunmaz. Özellikle İslam'ın özündeki özgürlük anlayışı bu yapılanma modelini bireylerin kendisinin oluşturmasını istemesi üzerinedir. Birey de yukarıda sayılan etkenlerin etkisiyle bu modeli oluşturur.

Cinsiyet ayrımcılığı, yaşamımızın çok erken dönemlerinde başlayarak pek çok kaynaktan beslenmekte ve süreklilik göstererek pekiştirilmektedir. Bu durum farkına bile varamadığımız biçimlerde davranışlarımızı etkilemektedir. Genelde yetişkinler arasında eğitim düzeyi ve toplumsal konum ne olursa olsun anne-babalar,

⁷³ Gülnur Acar Savran, *Beden Emek Tarihi: Diyalektik Bir Feminizm İçin*, 2004, İstanbul: Kanat Yay., s. 216

⁷⁴ Sema Güzel Okur, a.g.e, s.14

⁷⁵ Nazife Gürhan, "Toplumsal Cinsiyet ve İslami Feminist Söylem", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, www.e-sarkiyat.com- ISSN, 1308-9633, Sayı:IV, Kasım, 2010,ss.76-77

öğretmenler günlük yaşamlarında sergiledikleri olağan davranış ve ifadelerinde zaman zaman önyargılara, kalıp yargılara ve ayrımcı tutumlara yer verebilmektedirler. Dilimize ve davranışlarımıza yansıyan ayrımcılığımız ve önyargılarımız çok dikkatli birer gözlemci ve taklitçi olan çocukları etkilemektedir. Farklı toplumlarda yapılmış pek çok araştırma, çocuğun cinsiyeti nedeniyle evde ve okulda ayrımcılığa uğradığını göstermektedir.⁷⁶

Bölgedeki birçok ilde olduğu gibi Siirt'te de çocukların özellikle evde ve toplumda cinsiyetten dolayı ayrıma uğradıklarını sıklıkla görmek mümkündür. Aile içinde çok küçük yaşlarda erkek kardeşlerine daha fazla değer verdiğini gören kız çocuğu ve yine kendisine ayrıcalıklı davranılan erkek çocuğu kendilerine yüklenen bu farklı rolleri benimserler ve bu onların hayatları boyunca cinsiyet rollerini kabullenmelerinde ve başkalarına da uygulamalarında son derece etkili olur. Çünkü bir toplumda kadın ve erkeklerin toplumsal hayata katılım biçimi, oranı, görünürlüğü ve temsil biçimi önemli oranda o toplumda geçerli olan toplumsal cinsiyet algısından etkilenir.⁷⁷

Toplumsal cinsiyet farklılıklarının ortaya çıkmasında ve oluşumunda kültürün dine ilişkin boyutunun önemli bir yere sahip olduğunu belirtmiştik. Örneğin; kültürümüzün dinsel boyutunun şekillenmesinde asli rol oynayan temel kaynaklardan biri olan Kur'an her toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasına katkı sağlayan cinsiyetler arası işlevsel farklılıkları ortadan kaldırmaya çalışmaz. Hatta kadınlar ve erkekler arasındaki birbirini destekleyen fonksiyonel ilişkiler Kur'an'ın toplumla ilgili gerçekleştirmek istediği amacın bir parçasıdır. "Kur'an, erkek ve kadın için her kültürde geçerli olacak bir tek rol veya bir dizi rol tanımı yapmaz. Kur'an, kadının ve erkeğin hem birey olarak hem de toplumun bir üyesi olarak işlev gördüğünü kabul eder. Fakat onların kültürel bağlamda nasıl bir fonksiyon icra edeceğine dair belli reçeteler sunmaz. Çünkü Kur'an evrenseldir ve tek bir kültüre has kılınmış değildir. Kuran'ın önerdikleri de hem zaman hem de mekânın toplumsal cinsiyetlerin konumunun ne olacağına ilişkin bir takım ipuçları vererek, farklı kültürel yapılara

⁷⁶ Sema Güzel Okur, a.g.m, s.19

⁷⁷ Şevket Ökten, a.g.m, s. 302

uygun toplumsal cinsiyet algılamalarının ve uygulamalarının gelişmesine zemin hazırlamaktadır.”⁷⁸

İslam’ın kadın erkek ilişkisi veya kadın ve erkeği cinsiyet bağlamında değerlendirmesi şu şekildedir: Kuran kadın ve erkeği insan ve halife temelinde ele alır ve cinsiyet ayrımcılığına gitmez. Kadın ve erkeğe cinsiyet itibarıyla değil, insan temelinde bilinçli ve sorumlu varlıklar olarak hayatın her alanında dayanışma ruhu içinde hareket imkanı tanır.⁷⁹ Kadına ve erkeğe yaratılış özelliklerinin gaye ve hikmetleriyle tutarlı, insanın yeryüzünde yükleneceği emaneti yerine getirebilmesine yönelik rollerde farklılık, haklar ve sorumlulukta eşitlik tanır.⁸⁰ Fakat bu eşitlik aynılık anlamına gelmez, çünkü aynılık kişiyi gücü üzerinde sorumlu tutmak demektir ki bu adaletsizliktir.⁸¹

Allah yaratılıştan bazı kimseleri bazı kimselere bir takım özelliklerinden dolayı üstün kılmıştır. Vücut yapıları bakımından erkekler kadınlardan daha güçlüdür. Erkekler bazı fizyolojik özelliklerinden dolayı üstün olmakla beraber, kadınlarında da erkeklerden üstün oldukları psişik (manevi) yönleri vardır. Erkek vücudu askerlik, inşaat, kazma, kürek gibi ağır işleri yapmaya daha müsait iken; merhamet, şefkat, çocuk yetiştirme, onlara umut ve güven verme gibi duygusallığa dayanan işlerde de kadın üstündür. Bazı fizyolojik üstünlükler erkeğe her alanda üstün olma özelliği vermez veya erkeği kadına göre daha ayrıcalıklı kılmaz. Kadın ve erkek bir bütünün iki parçası gibi birbirini tamamlarlar. Nitekim ayette “Allah erkekleri kadınlara üstün kıldı” denmeyip, “kimilerini kimilerine üstün kıldı”⁸² denmesinden erkeğin kadından, kadının da erkekten üstün yanlarının bulunduğu işaret vardır.⁸³

Kadının erkeğe göre daha zayıf olduğu konusunun geçmişi yaratılışa kadar dayanır. Bilindiği gibi kadınla ilgili en öncelikli ve geçmişi ilk insanın yaratılmasına kadar varan konu yaratılış konusu (Havva’nın Adem’in kaburga kemiğinden yaratılması) ve ilk günahkar olma (Adem’in ve dolayısıyla insanlığın cennetten

⁷⁸ Sema Güzel Okur, a.g.e., s. 9

⁷⁹ Kadriye Durmuşoğlu, *Dini Gelenekte Ötekileştirilen Kadın*, 2007, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Bursa, s. 184

⁸⁰ Kadriye Durmuşoğlu, a.g.e., s.115

⁸¹ İzzet Er, “*Din Sosyolojisi*”, 1997, Ankara: Akçağ Yay., s.186

⁸² Bakara, 1/253

⁸³ Süleyman Ateş, *İslam’da Kadın Hakları*, 1996, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, ss. 18-19

çıkarılma sebebi bir kadın olan Havva'dır) konularıdır. Bu inanışlar toplumumuzun kadına bakışını ciddi anlamda belirleyen faktörler olmuşlardır. Bu gibi inanışlar inceleme alanımız olan Siirt'te de yaygın olarak bulunmaktadır. “Öğrencilerim sık sık Havva annemizin Hz. Adem'in kaburga kemiğinden yaratılma hadisesinin doğru olup olmadığını sormaktalar. Siirt'te bu inanış hayli yaygın, kadın erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı için erkeğe bağlı ve ona bağımlı bir varlıktır. Ayrıca Hz. Adem'in cennetten çıkarılmasına sebep olmuştur. Yani tüm insanlığın annesi de olsa bir Peygamber eşi olan Hz Havva bile (sonuçları tüm insanlığı etkileyen) günah işlemiş ve işletmişse bu da kadınların kendilerinden korkulacak kadar tehlikeli olduklarını göstermektedir.”⁸⁴

Bu inanış çok fazla dile gelme de cinsiyetler arasındaki ilişkilerde bilinçaltının bir yansıması olarak dışa vurulmaktadır. Kadınların söz hakkından mahrum edilmesinin arka planında bu anlayışın olduğunu söylemek mümkündür. Kadın söz hakkı kullanması gereken yerlerde “kadınsın, kadınlar konuşmaz, siz bize hizmet için yaratıldınız” gibi ifadeler sık sık dile gelmektedir. Kimi zaman şaka olarak söylene de bu söylemler kadınları incitmekte ve kendilerini ötekileştirilmiş hissetmelerine sebep olmaktadır.

1.YARATILIŞ

Havva'nın Adem'in kaburga kemiğinden yaratıldığına dair inanç Siirt halkında görülmektedir. Kimilerine göre “Havva'nın Adem'in kaburga kemiğinden yaratılması, Allah'ın büyüklüğüne bir delildir.”⁸⁵ Olayın hadiste geçmesi de bu görüşe olan inanışı desteklemektedir. Konuyla ilgili yazılmış eserlere bakılmadan ve hadis incelenmeden “Peygamber söylemişse doğrudur”⁸⁶ anlayışıyla doğru kabul edilen söz, yüzyıllardır kadına biçilen ötekileştirme ve erkekten aşağı görme anlayışının geleneksel söylemlerden beslendiğini gösterir. Bu düşünceye göre erkeğin bir organından yaratılan bir kadının erkeğe hizmetle yükümlü olması⁸⁷ son derece normaldir.

⁸⁴ Z.Y, 26, 2011

⁸⁵ Gülsüm Human, 21, 2011

⁸⁶ İbrahim Çoban, 29, 2011; Rukayye Efe, 19, 2011

⁸⁷ Esmâ Önesu, 21, 2011; Kadriye Çalapçıkay, 47, 2011

Peki, gerçekten insanın ilk yaratılışı nasıldı? Kadın erkeğin bir organından mı yaratıldı yoksa ikisi ayrı ayrı mı yaratıldı?

Kuran’da insanın yaratılışı kadın-erkek ayırt edilmeksizin bir bütünlük içinde “aynı nefis”ten deyimi ile anlatılmıştır. Bütün insanların ortak kökeni olan nefis, dilbilgisi açısından dişidir, kavramsal açıdan ise ne dişidir ne de erkek. Kuran’ın yaratılış hikayesinde insan soyu erkeğe atfedilmemiştir. Yani yaratılış cinsiyet terimleri ile ifade edilmemiştir. Kadın ve erkeğin yaratılışlarının farklı olduğunu hissettirecek bir ifade de yoktur, böyle ifadeler bazı tefsir kitaplarında vardır.⁸⁸ “ Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da (onun türünden de) eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının.”⁸⁹ ayetinde kadın ve erkeğin yaratılış itibarıyla insan olma noktasında farklı olmadıkları ve hiçbirini diğerine üstün kılar tarzda ifadeler bulunmadığı görülmektedir.

Modern dönemlerde Nisa Suresi 1. Ayetinin geçmiş dönemlere göre nispeten farklı bir yoruma tabi tutulduğu görülmektedir. Bu yorum tarzında ayette geçen “nefis” kelimesinin lügat itibarıyla; mahiyet, cevher ve canlı manalarına geldiğine dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla bundan maksadın Hz. Adem olmadığı ifade edilmektedir. Çünkü bu kelime “eş” manasına gelmekte olup, karı veya kocadan herhangi birini ifade etmesi mümkündür. Şu halde ayette kastedilen mana, erkek ve kadınıyla her iki cinsin de aynı mahiyet ve özden yaratıldığı hususudur.⁹⁰

Ali Coşkun, Kuran’a göre kadın ve erkeğin yaratılışında bir ayırım olmamasına rağmen, böyle bir farklı anlatımın tefsir kitaplarına Kuran’dan önceki yaygın sözlü kültürden ve özellikle de Tevrat metinlerinden girdiğini⁹¹ belirtmiştir.

Tevrat’ta konuyla ilgili metinlere baktığımızda yaratılış konusunun iki farklı yerde iki farklı şekilde anlatıldığını görmekteyiz. Birinci anlatım “Yaratılış” bölümündedir ve bu Kuran anlatımına son derece yakındır. “Tanrı, ‘Kendi suretimizde, kendimize benzer insan yaratalım’ dedi. ‘Denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün tümüne egemen olsun. Tanrı insanı kendi suretinde yarattı, onu Tanrı’nın suretinde yarattı. Onları erkek ve dişi

⁸⁸ Beyza Bilgin, *a.g.e.*, s.5

⁸⁹ Nisa, 4/1

⁹⁰ İbrahim H. Karslı, *Kuran Yorumlarında Kadın*, 2003, İstanbul: Rağbet Yay., s.83

⁹¹ Ali Coşkun, *Sosyal Değişme Kadın ve Din*, 2011, İstanbul, s.115

olarak yarattı. Onları kutsayarak; ‘verimli olun, çoğalın, dedi. Yeryüzünü doldurun ve denetiminize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun.’⁹² Tevrat’taki bu anlatımın Kur’an anlatımıyla çelişmediği aksine Kur’an söylemiyle paralel olduğu söylenebilir.

Kuran’dan farklı olan ve tefsir kitaplarımıza giren bir diğer anlatım ise şudur: “Sonra ‘Ademin yalnız kalması iyi değil’ dedi, ‘ona uygun bir yardımcı yaratacağım....’ Rab Tanrı Adem’e derin bir uyku verdi, Adem uyurken Rab Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Adem’den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Adem’e getirdi.”⁹³ İfadesi Kur’an’daki yaratılış kıssasıyla çelişmektedir. İslam’ın oluşmaya başladığı dönemlerde Yahudilerle olan yoğun sosyal ilişkilerin bu anlatımın daha sonra Müslümanlarca benimsenilmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Ancak Kuran-ı Kerim’de konuyla ilgili ayetlerde Havva’nın Adem’den farklı bir şekilde yaratıldığına dair herhangi bir ifade bulunmaması, konunun sadece hadis merkezli bir bakış açısıyla ele alınma neden olmuştur.⁹⁴ Konuyla ilgili söylenen hadis metni şöyledir: Ebu Hureyre Hz. Peygamber (s.a.v)’den şöyle nakletmiştir. “Kim Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsa, komşusuna eziyet vermesin. Kadınlar hakkında iyiliği tavsiye ediniz/ kadınlara iyi davranınız. Çünkü onlar kaburga kemiğinden yaratılmışlardır. Kaburga kemiğinin en eğrisi de üst tarafıdır. Eğer bunu doğrultmaya çalışırsan kırarsın, olduğu gibi bırakırsan eğri kalır. Dolayısıyla kadınlar hakkında iyiliği tavsiye ediniz/ kadınlara iyi davranınız.”⁹⁵

Hadisle ilgili iki yorum bulunmaktadır: Birincisi; Hz Peygamber (s.a.v)’in hadisi mecazi anlamda söylemiş olması, ikincisi ise; hadisin eksik rivayet edilmesi. Hz. Peygamber (s.a.v)’in kadınların erkeklerle ilişkileri bağlamında söylemiş olduğu, ‘eğri kaburga kemiği ifadesi’ nin mecazi anlamda ele alınabileceğini söyleyen yorum şudur: “Hadislerin doğru anlaşılmasında onların gerçek anlamıyla mı, yoksa mecazi anlamıyla mı anlaşılması gerektiğini tespit etmek son derece önemlidir. Hz.

⁹² Kutsal Kitap, Yaratılış, 1/26-28

⁹³ Buhari, *Muhtasar-ı Tecrid-i Sarih*, (Nikah, 1855) (4. Bsk.), 2004, Kutub-i Sitte Serisi I, Çev. Abdullah Feyzi Kocaer, Konya: Hüner Yay.

⁹⁴ Kutsal Kitap, Yaratılış, 2/18-22

⁹⁵ Riyazü’s Salihin, Musannifi :Muhyiddin-i Nevevi, (8. Bsk) Çev: Kıyamüddin Burslan, Hasan Hüsnü Erdem, I. Cilt. ss.316-317

Peygamber (s.a.v.) kadınları kaburga kemiğine ve onun da en ince ve kırılğan uç kısmına benzetmekle, düzeltilemez bir eğrilikten söz etmemektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) muhataplarına, kadına karşı nazik davranmalarını, çünkü onların psikolojik olarak ince, narin, alıngan ve kırılğan özellikleriyle inceliği ve kırılmaya müsait olan eğriliği (eğrilikten kasıt kırılmaya müsait olan yapıdır) sözüyle kaburga kemiğine benzediğini anlatmaktadır. Bu anlatım, öyle bir anlatımdır ki, kadının hassasiyeti, nazikliği ve alıngan, kırılğan psikolojisi ‘eğri ve kırılğan kaburga kemiği’ benzetmesi içinde anlatıldığı kadar veciz ve etkileyici bir şekilde, başka hiçbir söz dizimiyle anlatılamaz, diyebiliriz.” Allah’ın yaratılış esnasında, onların mahiyetlerine yerleştirmiş olduğu söz konusu özellikler, Allah’ın yaratılış esnasında onların mahiyetlerine yerleştirmiş olduğu kadınlık özellikleridir. Bunları erkek cinsinin kendi arzusu istikametinde değiştirmeye gücünün yetmeyeceği, şayet bu konuda sertliğe başvurursa, bu takdirde de kadını kıracağını ve ilişkilerinin bozulacağını anlatmaktadır.⁹⁶

Hadisle ilgili bir diğer yorum da şöyledir: Çağdaş müfessirlerden Süleyman Ateş, hadisin metninin “Kadının eğri kaburga kemiğinden yaratılmıştır” değil, “Kadın eğri kaburga kemiğinden yaratılmış gibidir” şeklinde anlaşılmasının daha doğru olacağını yazmıştır. Ona göre bazı metinlerde “gibi” kelimesinin bulunması, bazılarında bulunmaması, “gibi” kelimesinin rivayet esnasında düşmüş veya kasten düşürülmüş olduğunu düşündürmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v)’in kadının eğri kaburga kemiğinden söz etmesinin bir hüküm belirtmediği sadece eski kültürde var olan bu benzetmeyi kullanarak, erkeklere kadınlara karşı daha nazik olmaları hususunda öğüt vermiş olacağı da belirtilmiştir. Buna rağmen rivayetin, kadınları aşağılayıcı şekildeki metni hâlâ hüküm seviyesindeki etkinliğini sürdürmektedir. Tevrat’taki dış anlamları ile alınan diğer sembolik ifadelerle birlikte, erkeklere kadınlara yaratılıştan üstünlüğüne ve bu üstünlüğün korunması gerektiğine inanılmasını isteyenlerin işine yaramış, onlar bu rivayetleri kadının değerine karşı hep ciddi birer İslam hükmü olarak kullanmışlardır. Kadının yaratılıştan eğriliği ve düzeltilemezliği, kadına güvenmemek gerektiği, kadının sözü ile hareket etmenin

⁹⁶ Ahmet Keleş, *a.g.m.*, ss. 148-149

doğru olmayacağını, toplumda kadınların kadınlara bakışında dahi birinci derecede rol oynamıştır.⁹⁷

Hadisi mecazi bir söyleyiş olarak ele aldığımızda kadının karakteri ve kişilik yapısıyla müdahaleci, sert ve kırıcı bir tarzda uğraşılması konusundaki bu tavsiyenin erkeğe bir uyarı mahiyetinde olduğu söylenebilir. Ancak bu özellikleri sadece kadına has kılmak doğru değildir, her insanın karakteri zaman zaman böyle özellikler gösterebilir. Fakat rivayetlerdeki şekliyle bu eğriliğın sadece kadınlara söz konusu edilmesi, erkeğın bu kusurlardan beri olduğu gibi bir izlenime yol açmakta; böylece kadın insan soyunun erkeğe nazaran daha kusurlu bir türü konumuna indirgenmektedir.⁹⁸

Ayrıca tavsiyenin erkeğe yapılmış olması da yine o dönemin kadın-erkek ilişkileri göz önünde bulundurularak yorumlanması gereken bir durumdur. Hadiste yapılan tavsiyeye göre erkek, kadına karşı sertliğı (davranış olarak) benimsemektedir. Hadislerdeki söylemin ataerkil bir toplum yapısını yansıttığı gayet açıktır. Çünkü tavsiye erkeğe yapılmaktadır. Bu durum o günkü toplumda kadın-erkek ilişkisinde insiyatifin erkeğın elinde olduğunu göstermektedir.⁹⁹

Keleş'e göre daha önce belirtildiğı gibi hadisi mecazi olarak alınmasının daha doğru olacağının bir diğer sebebi de başka bir hadiste kadının bu kırılğan, nazik durumunun yine kırılmanın çok fazla görüldüğü bir başka nesneye benzetilerek anlatılmasıdır. Örneğın; bir yolculuk esnasında, develer üzerine binmiş olan hanımların seyir halinde iken Hz. Peygamber (s.a.v)'in kölesi Enceşe şarkı söyleyerek develerin yürüyüş tempolarını hızlandırmaktadır. Onun ezgileri sebebiyle develerin hızlandığını gören Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur. "Ey Enceşe! Ağır ol! Cam şişeleri (kavarır) kırma!" diyerek Enceşe'yi uyarmıştır. Ravi cam şişelerle Peygamber'in develer üzerine binmiş olan hanımları kastettiğini söylemiştir.¹⁰⁰

Siirt halkında da bu söylemler üzerine bina edilen, kadını küçük gören yaklaşımlar görmek mümkündür. "Kadın erkeğın bir organından yaratılmıştır bu

⁹⁷ Beyza Bilgin, *a.g.e.*, s. 8

⁹⁸ Hidayet şefkatli Tuksal, *a.g.e.*, s. 77

⁹⁹ Ahmet Keleş, *a.g.m*, s. 141

¹⁰⁰ Ahmet Keleş, *a.g.m*, s. 149

nedenle erkeğe bağı ve bağımlıdır.”¹⁰¹ düşüncesi kadının erkeğin her dediğine sorgusuz sualsiz itaat etmesini gerekli kılar. Yani kadın kendi başına yeterli değildir. Erkeğe göre eksiktir. Ya da erkek yaratılmasaydı kadın da yaratılmazdı. Kadın sadece erkeği mutlu etmek ve onun ihtiyaçlarını karşılamak için yaratılmıştır.”¹⁰² “Kadın erkeğe koşulsuz şartsız itaat etmek durumundadır ve kadın sürekli kontrol altında tutulmalıdır çünkü kadın fitne çıkarmaya meyillidir”¹⁰³ gibi ifadeler erkeklerin ve dolayısıyla toplumun kadına bakış açısını ortaya koymaktadır.

Siirt’te yaşayan erkeklerin atalarından gördükleri bir anlayışla eşlerine ve iletişim içinde buldukları kadınlara karşı olumsuz tavırlarında tam olarak gerekçelendiremeseler de bilinçaltı dünyalarında dini olarak yanlış aktarılan ve yorumlanan söylemlerin etkisini gözlemlemek mümkündür. “Allah kadına kendisinden başkasına secde etmeyi emretseydi bu kocası olurdu” anlayışı kadının erkekten ve erken için yaratıldığı düşüncesinden kaynaklanmaktadır.”¹⁰⁴ Ve “Bu hadis olarak kabul gördüğü için mutlak kabul edilmesi gerekmektedir.”¹⁰⁵

2.ASLİ GÜNAH

Havva önderliğinde kadına karşı alınan bir diğer olumsuz tavır ise kadının erkeği baştan çıkarıcı, günaha sürükleyici özelliğidir. Havva Adem’i kandırarak cennetten kovulmalarına sebep olmuş; erkeğe ve kadın cinsiyetine, cinsiyetlerine özel cezalar verilmiştir. Adem ve Havva bilindiği gibi cennette bir imtihana tabi tutulmuşlar ve cennette bulunan yasak ağaca yaklaşmamaları konusunda sıkı bir şekilde uyarılmışlardır. “Dedik ki: Ey Adem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın yoksa zalimlerden olursunuz.”¹⁰⁶ Ebedi bir güç peşinde olan İblis, ölümsüzlük vaadiyle aldattığı Adem’le Havva’nın ilahi sınırları çiğnemelerine, çıplaklıklarının farkına varmalarına ve cezalandırılmalarına neden olur.¹⁰⁷ “Derken, şeytan ayaklarını cennetten kaydırıldı. Onları içinde buldukları konumdan çıkardı. Bunun üzerine biz de ‘birbirinize

¹⁰¹ Esmâ Önesu, 21, 2011

¹⁰² F.G, 22, 2011

¹⁰³ Cüneyt Özdemir,23, 2011

¹⁰⁴ Songül Nalbant, 39, 2011; Zekiye Çalapçıkay, 47,2011

¹⁰⁵ Leyla Taşdelen, 25, 2011; Hayat Erdemir, 25, 2011

¹⁰⁶ Bakara 2/35

¹⁰⁷ Bakara 2/ 36, Taha 20/ 121

düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır' dedik."¹⁰⁸

Kuran'da Adem ve Havva'nın İblis tarafından aldatıldığı ifade edilmekle beraber klasik yorumlara baktığımızda Havva'nın suçlandığını görmekteyiz. Yasak ağaçtan ilk yiyen İblis'in aldatmasıyla Havva'dır. Adem, Havva vasıtasıyla yoldan çıkar. İblis'le işbirliği yaparak Adem'i aldatan Havva'dır. İblis'e itaatindeki payı ile suçu bir kat daha artar. Her ay adet görme, gebelik ve doğum sonrası sancı çekme ile Yaradan'ın lanetine maruz kalır.¹⁰⁹ Kurtubi İblis'in yılanın karnında cennete girerek Havva'yı kandırıldığına dair rivayetlere yer verir.¹¹⁰ İblis önce Havva ile konuşur. Erkeklerin kadınlar aracılığıyla karşı karşıya kaldıkları ilk fitne budur. İblis ikisinin de cennette ebedi kalma isteğini bilmektedir. Havva Adem'e ağaçtan yeme teklifini yapınca O bu teklifi reddeder ve Allah'ın kendilerine verdiği emri hatırlatır. İblis Havva'ya ısrar ettikçe, O da Adem'e ısrar eder. Nihayet Havva, "o ağaçtan önce ben yiyim, bana zarar gelirse sen kurtulursun" der. Havva yer, zarar görmez. Adem yer, edep yerleri görünür. Her ikisi de günah işlemenin hükmüne maruz kalırlar.¹¹¹ Diğer taraftan Kurtubi, kadınların hilesinin, şeytanın hilesinin büyüklüğüne olan kanaatini şu ayetle destekler.¹¹² "İman edenler Allah yolunda savaşırlar, inkar edenler de tağut yolunda. O halde Siz şeytanın dostlarına karşı savaşın. Şüphesiz şeytanın hilesi zayıftır."¹¹³ ayetiyle kadını şeytanı dinlemesi ve Adem'i cennetten çıkarmaya sebep olması yanlıgısıyla, kendisine savaş açılması gereken varlık konumuna koyan bir yorum tefsir kitaplarımızda bulunmaktadır. Oysa Kuran ayetlerini genel olarak ele aldığımız zaman Allah'a karşı ilk günah işleyenin erkek veya kadın olması üzerinde durulmadığını görürüz. Şeytanın ilk olarak kadını kandırması, kadının da erkeği kandırıp yasağı çiğnediklerini ve Allah'ın bu sebeple onları kovduğunu ve

¹⁰⁸ Bakara 2/36

¹⁰⁹ Fahrudin Razi, "Tefsir-i Kebir- Mefatihul Gayb", Çev. S. Yıldırım, L. Cebeci, S. Kılıç, S. Doğru, Akçay Yay. Ankara: 1989 (23 cilt) c.XVI, ss. 61-62, Ebi Abdillan Muhammed bin Ahmet el- Ensari Kurtubi, "el Camiu li Ahkami'l Kuran", Çev. Beşir Eryarsoy, İstanbul: Buruc Yay., (16 cilt) c I, s.593, c.VII, s. 302; c. XI, s. 434; Ebu'l Fida İmadu'd Din İsmail İbn Kesir, "Hadislerle Kuran-ı Kerim Tefsiri", Çev. B. Karlıağa, B. Çetiner, İstanbul: Çağrı Yay., 1988(16 cilt) c. I, s.230, c. VI, ss. 23-24

¹¹⁰ Kurtubi, a.g.e, c.XI, s. 434

¹¹¹ Kurtubi, a.g.e, c. I, s. 593, c.VII, s. 302

¹¹² Kadriye Durmuşoğlu, a.g.e., ss.61-62

¹¹³ Nisa 4/ 76

kadını ve erkeği ayrı ayrı cezalandırdığı gibi ifadeler Kuran'da yer almaz.¹¹⁴ Buna rağmen Havva'ya biçilen ebedi ayartıcı rol, klasik ve günümüz bazı Kuran yorumlarında hiçbir değişikliğe uğratılmaksızın aynen yansıtılır. İlk suçlu, ilk günahkâr olarak algılanır. Kadına yönelik ötekileştirme süreci ilk olarak Havva ile başlatılır. Havva erkekten sonra ve erkek için yaratılan, şeytana kanaan ve erkeği de kandıran İblis'in işbirlikçisi olan ikincil bir varlıktır. Erkeğin Tanrı ile olan diyalogunu bozan bu varlık kötülüğün ilk uygulayıcısıdır.¹¹⁵

Yukarıda da belirtildiği gibi Kuran'da sadece Havva'nın suçlu olduğuna dair tek bir rivayetten söz edilemezken, tefsir kitaplarımızda konunun bu şekilde yorumlanması daha önceki dini kültürlerin etkisinin altında kalınmış olabileceği ihtimalini doğurmaktadır. Çünkü böyle bir yorum Tevrat'ta vardır. Nitekim Kitab-ı Mukaddes'te yaratılış konusunda olay şöyle geçer: “Ve Rab Allah'ın yarattığı bütün kır hayvanlarının en hilekârı olan yılanıdır.” Ve kadına dedi ki : “Gerçek Allah bahçenin hiçbir ağacından yemeyeceksiniz dedi mi?” Ve kadın yılanı dedi. “Bahçenin ağaçlarının meyvesinden yiyebiliriz; fakat bahçenin ortasında olan ağacın meyvesi hakkında Allah ‘ondan yemeyin ve ona dokunmayın ki ölmeyesiniz,’ dedi ve yılan kadına dedi ki: ‘Katiyyen ölmezsiniz çünkü Allah bilir ki; ondan yediğiniz gün gözleriniz açılacak ve iyiliği de kötülüğü de bilerek Allah gibi olacaksınız.’ Ve kadın gördü ki ağaç, yemek için iyi ve gözlere hoş ve anlayışlı kılmak için arzu olunur bir ağaçtı. Ve onun meyvesinden aldı ve yedi ve kendisiyle birlikte kocasına da verdi; o da yedi. İkisinin de gözleri açıldı ve kendilerinin çıplak olduklarını gördüler. Ondan yeme dediğim o ağaçtan yedin mi? diyen Allah'a, Adem dedi ki: “Yanıma vermiş olduğun kadın o ağaçtan bana verdi ve yedim” ve Rab Allah kadına dedi ki: “Bu yaptığın nedir?” Ve kadın dedi ki: “Yılan beni aldattı ve yedim” ve Rab Allah kadına dedi ki: “Zahmetini ve gebeliğini ziyadesiyle artıracam, acı ile evlat doğuracaksın ve arzun kocana olacak O da sana hakim olacaktır.” Ve Adem'e dedi ki: “Karının sözünü dinlediğin ve ondan yemeyeceksin diye sana emrettiğim ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lanetli oldu. Ömrünüzün bütün günlerinde zahmetle ondan yiyeceksin ve sonra diken ve çalı bitirecek ve kır otunu yiyeceksin,

¹¹⁴ Beyza Bilgin, *a.g.e.*,ss.21-22

¹¹⁵ Kadriye Durmuşoğlu, *a.g.e.*,s. 63

toprağa düşünceye kadar alınının teriyle ekmek yiyeceksin. Çünkü ondan alındın, çünkü topraksın ve toprağa döneceksin.”¹¹⁶

Tevrat'ta şeytanın muhatabı Havva olduğu halde, şeytan önce Havva'yı kandırıp yasak meyveyi Havva'ya yedirdiği halde, Kuran'da şeytanın muhatabı Adem'dir. Ve yasak meyveyi birlikte yemişlerdir. “Nihayet şeytan ona vesvese verip şöyle dedi: ‘Ey Adem! Sana ebedilik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi? Bunun üzerine onlar o ağacın meyvesinden yediler bu sebeple ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yaprağından üzerlerine örtmeye başladılar. Adem Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı.”¹¹⁷

“Kuran meşhur cennetten kovulma kıssası hususunda ne Havva ne de Adem'den yana tavır almaz. Yani Havva'nın tüm insan neslinin cennetten kovuluşuna neden olduğu şeklindeki kadını daha başta tüm insanlığın geleceğini mahvetmekle suçlayan ve kadını baştan bertaraf edip, bir günah keçisi yapan Eski Ahit'te yer alan Tevrat pasajlarındaki İsraili kabullenışı ortadan kaldırır.”¹¹⁸

Hiz. Adem'in gerek cennete yerleşmesi, gerekse şeytanın vesvesesine maruz kalarak, oradan çıkarıldığı sırada eşi ile beraber bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla bütün bu aşamalarda, ilahi hitabın her ikisine de yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Ayetlerde zaman zaman sadece Hiz. Adem'in muhatap alındığı ve Hiz. Havva'nın zikredilmediği de dikkat çekmektedir.¹¹⁹

Kadının erkeği günah işlemeye sevk eden unsur oluşu Doğu illerinin birçoğunda olduğu gibi Siirt'te de yaygındır. “Kadın bir Peygamber'i bile cennetten çıkarabilecek kadar şeytan ruhlu bir varlıktır.”¹²⁰ “Havva olmasaydı insanlık cennetten çıkmazdı.”¹²¹ “Peygamber olmasına rağmen Hiz. Adem bile kadının aldatmacasına kanmıştır.”¹²² gibi ifadeler erkeklerin kadınlara bakış açısını ortaya koymasını ve kadınların da bu söylemlerin etkisinde kaldıklarını görmek açısından önemlidir.

¹¹⁶ Kutsal Kitap, Yaratılış, 3: 16-19

¹¹⁷ Taha, 20/120-121

¹¹⁸ Ali Coşkun, *a.g.e.*, ss. 115-116

¹¹⁹ İbrahim H. Karlı, *a.g.e.s.* 84

¹²⁰ Esmâ Önesu, 21, 2011

¹²¹ Z. Y, 26, 2011

¹²² E. S, 22, 2011

B.DİN VE KADIN

1.İSLAM VE KADIN

İslam dininin her hükmünü değerlendirirken izlenilmesi gereken yol olan İslam'ın oluşmaya başladığı sosyal çevrenin iyi bilinmesi konusu kadın konusu ele alınırken de dikkat edilmesi gereken bir husustur. İslam'ın kadını yükselttiği konumu doğru okuyup anlayabilmek için vahiy döneminin sosyal yapısını dikkate almak gerekecektir.

“İslam yeni bir toplum oluşturduğunda var olan toplumun sahip olduğu toplumsal yapıyı, dolayısıyla gelenekleri, alışkanlıkları birdenbire değiştirmedir. Sosyal hayatı yepyeni bir insan tasavvuru ve arı bir inançla yeniden inşa etmeyi hedefleyen İslam, bu temel gerçekliği göz ardı edemezdi. Kaldı ki; Araplar özel olarak çok daha katı geleneksel tutumlara sahip insanlardı. Burada yapılacak şey, sosyal hayatı tümüyle kendi kökünden koparmak değil, fakat geleneksel kültür unsurlarını ayıklayıp atmak, buna mukabil, Tevhidin izlerini taşıyan unsurları dinamik bir hale dönüştürmektir. Bu, geçmişte Peygamberlerin kullandığı bir yöntemdir. Doğal olarak ve bir bütün içinde geleneksel yapıya karşı çıkacaktı ve bunda başarılı olunması gerekecekti. Önce zihni bir akım olarak geleneksel yapının bütün dayanakları birer birer çökertilmekteydi. Fakat iş geleneğin olumsuz unsurlarını ayıklama aşamasına gelince bu hiç de kolay olmayacaktı.”¹²³

Peygamber dönemi kadını bütün hakları elinden alınmış, toplumdan dışlanmış ve göz ardı edilmiş bir varlıktı. Her ne kadar söz konusu dönemin ileri gelen kabilelerinin ön plana çıkan kadınları olmuşsa da bu çok az ve ayrıcalıklı bir kesimdi. Dolayısıyla İslam kadınlarla ilgili iyileştirmeler yaparken içinde bulunduğu ortamı dikkate almıştır. İslam kadını hiçe sayılan bir konumdan alıp haklar ve sorumluluklar açısından erkekle aynı konuma yükseltmiştir.

Nitekim İslam dinine göre kadın da erkek gibi Allah tarafından yaratılan, kendisine sorumluluklar verilen ve tabii olduğu imtihan sonucu cezayı ve mükâfatı hak eden bir varlıktır.¹²⁴ Bununla ilgili Kuran'da geçen şu ayetleri delil olarak göstermek de mümkündür: “Ey İnsanlar! Biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık

¹²³ Ali Bulaç, *Tarih, Toplum ve Gelenek*, 1997, İstanbul: İz Yay., ss. 255-256

¹²⁴ Hayri Erten, “İslamcılık Düşüncesinde Kadın Sorununa Bakışta Farklılaşma- I” Haziran, 1996, *Kamer Dergisi*, Sayı 5, s. 16

Birbirinizi tanımanız için sizi halklara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en şerefliiniz takva sahibi olanınızdır. Allah çok bilen, haberdar olandır.”¹²⁵ “Ey İnsanlar! Sizi bir tek canlıdan yaratan ve ondan eşini yaratıp ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinizden sakının.”¹²⁶

İslam’a göre kadın erkeğin ne tam yarısı ne de tam olarak eşitidir. Biyolojik, dini ve felsefi bakımdan farklı cinsler olup aralarında birbirini tamamlama ilişkisi bulunmaktadır. Beşeri ve toplumsal ihtiyaçları hangi cins daha çok sağlıyorsa, fonksiyonel açıdan o cins nisbî bir üstünlük kazanmaktadır.¹²⁷ Yani İslam dinine göre erkeğin kadına göre mutlak bir üstünlüğü yoktur. Bu dünyanın erkeğin dünyası değil, eşit olarak erkek ve kadının dünyası olması, İslamiyet’in temel faraziyelerinden birisidir. Kadınlar erkeklerin ilavesi değildir. Kendisine ait şahsiyetleri vardır.¹²⁸ “İnsanlar kadın ve erkek olmak üzere iki cins olarak farklı yaratılmışlar ve farklı özelliklere sahip olmuşlardır. Her iki cins de toplumda bu farklılıklarına uygun sosyal rolleri yerine getirmede üstün vasıflara haizdirler.”¹²⁹

“Kadın İslam’a göre tertemiz ve sevilen bir evlat, saygı duyulan bir eş, sevilen bir anne ve hatta cennete girme vasıtası olan bir insandır. Yaratılış itibarı ile erkekle eşit ve aynı haklara sahip olan kadın, hem yetki hem de sorumluluk sahibidir.”¹³⁰

İslam inancında Hıristiyanlık ve Yahudiliğin aksine kadın doğuştan günahkâr sayılmaz, herkes doğarken eşit şekilde İslam fitratı üzerine doğar. Hz. Nuh’un ve Hz. Lut’un eşlerinden inkârlarından dolayı ibret alınması gereken ve tüm inkâr edenlerin sonlarının kendileri gibi olacağı insanlar olarak söz ederken, Hz. Meryem’den, örnek alınması gereken bir hanımefendi olarak, aynı şekilde Firavun’un karısı Hz. Asiye’den de örnek alınacak biri olarak söz edilir.”¹³¹

Kuran, kadını miras bırakılan bir eşya konumundan, miras alan ve miras bırakan, şahit olan, antlaşmalarda taraf olan, her Müslüman erkeğin sahip olduğu

¹²⁵Hucurat, 49/13

¹²⁶Nisa, 4/1

¹²⁷Ali Coşkun, *a.g.e.*,s.119

¹²⁸Enis Ahmed, *Kadın ve Sosyal Adalet*, Çev. Murat Çiftkaya, 1993, İstanbul: Beyan Yay.

¹²⁹Hayri Erten, “İslamcılık Düşüncesinde Kadın Sorununa Bakışta Farklılaşma- I” Haziran, 1996, *Kamer Dergisi*, Sayı 5, s. 15-16

¹³⁰Ziya Kazıcı, *Hz. Muhammed’in Aile Hayatı ve Eşleri*, (5. Bsk.), 2009, İstanbul: Çamlıca Yay. S. 35

¹³¹Ali Coşkun, *a.g.e.*,s.119

kamu hayatına katılan, mülk sahibi olabilen, soysal, siyasi, hukuki bir takım hak ve yükümlülükleri olan bir varlık haline getirmiştir.¹³²

“Kuran’da, sünnette ve sahabe kadınlarında bulunan, sonrasında azalarak devam eden güzel örneklerle rağmen, kadın konusundaki geleneksel tavır olumsuzdur. Bu durum İslam’ın telkin ettiği ve onayladığı bir durum değildir. Böyle olmakla birlikte Müslüman ülkelerde kadını aşağılayıcı gelenekler ve önyargılar hâkimdir. Müslümanların bu konudaki sorunu, geleneğin kadın tipini, İslam’ın kadın modeli olarak kabulünden geçer. Aslında Müslüman kadın, hakları açısından çok öndedir, onun en büyük sorunu haklarının kullanılamaz edilmesidir.”¹³³ Nitekim “Türkiye’deki kadın sorunu, İslam dininden kaynaklanan özel bir sorun değil; karmaşık, yüzyılların biriktirdiği bir kültür ve gelenek sorunudur.”¹³⁴

Alışlagelen zayıf, kırılğan, her zaman yardıma muhtaç, korunması gereken, çok duygusal, bu sebeple hep yanlışlar yapan, basit sebeplerle her zaman ağlayan kadın algısının tersine Kuran kadını; güçlü, dirayetli, kararlı, doğrularında tavizsiz bir kadındır.¹³⁵ Görüldüğü gibi Kuran yorumları ve geleneksel bakışın kadın yorumları birbirine zıt ve çelişkilidir.

Klasik tefsir yorumlarında kadınlara bakış açısı büyük ölçüde geleneksel ataerkil bakış açısından etkilenmekle beraber modern yorumlarda sunulan Müslüman kadın portresi ise şöyledir: Kadın, kendisine saygı duyulan, insanlık değeri ve medeni haklar bakımından erkekle eşit seviyede bulunan, ekonomik yönden kocasına bağımlı olmayan, sosyal hayata aktif olarak katılabilen, hür kişiliğe sahip olan, bir kadın imajı ortaya koymaktadır. Yine idealize edilmeye çalışılan kadın; akli, dini, fitri ve ekonomik yönlerden erkeğe göre ikinci planda bulunmayan, mali konularda yeterliliğini gösterebilen bir kadındır.¹³⁶ İslam, kadına sadece iktisadi bakımdan değil, her mevzuda haklar tanımış ve onu erkekle eşit seviyeye getirmiştir. Çünkü her iki cinsin de yaratılış gayeleri aynıdır.¹³⁷

¹³² Ali Coşkun, *a.g.e.*,s.121-122

¹³³ Ayten Durmuş, *a.g.e.*,ss. 154-155

¹³⁴ Beyza Bilgin, *a.g.e.*,s.55

¹³⁵ Ayten Durmuş, *a.g.e.*,s. 195

¹³⁶ İbrahim H. Karanlı, *a.g.e.*,s.171

¹³⁷ Ziya Kazıcı, *a.g.e.*,s.36

Peygamber döneminde kadınlarla ilgili iyileştirilen konular Peygamber'in vefatından sonra tam olarak özümsemediği için yeniden ortaya çıkmıştır.

İslam'ın kadına vermiş olduğu hakları Kuran ekseninde ele aldığımız zaman kadınlarla ilgili birçok konuda İslam'ın kadına vermiş olduğu hakların bir şekilde görmezden gelindiğini görmek mümkün olacaktır. Konuyla ilgili Kuran ayetleri yoruma açık olduğundan objektif olmayan bir bakış açısıyla ele alınmış ve yine hadisler de sözlü geleneğin bakış açısını yansıtmıştır. Konu günümüze kadar muhtemelen birçok yanlışla kültürel bir miras olarak aktarıla gelmiştir.

Hidayet Şefkatli Tuksal'ın ifadesiyle “Birçok İsraili rivayet içeren hadis literatürümüzdeki hadislerin bir kısmı siyasal ve sosyal yozlaşma sürecinde, sürecin sorumlusu olarak neredeyse tek başına kadını sorumlu tutan kötuleyici bir söyleme malzeme teşkil etmiştir.”¹³⁸

2.DİĞER DİNLER VE KADIN

Kadın diğer Semavi dinlerden olan Hıristiyanlık ve Musevilikte de hiçbir zaman İslam'daki kadar hak ve özgürlüklere sahip olamamıştır. Elimizde mevcut bulunan tahrif edilmiş Tevrat ve İncil metinlerinde bu çok net bir şekilde görülmektedir. Her ne kadar o dinlerde kadına bakış açısının bu olmadığını bilsek de sonradan bozulan metinler kadına dair haklar açısından hiç de iç açıcı bilgiler sunmamaktadır. Konuyu aydınlatması açısından Tevrat'ta kadınla ilgili pasajlara ve yorumlara baktığımızda karşımıza çıkan ilk durumun, özelde Havva'nın genelde ise bütün kadınların cennetteki yasak meyveyi, Havva'nın Adem'i kandırıp O'na yedirmesi sonucu ömrünün sonuna kadar kadınlığına özgü hallerle cezalandırılmış olmalarıdır.

Adem'i yoldan çıkardığı için lanetli olduğu kabul edilen Yahudi kadını, vazifelerini hakkıyla yerine getirmediği için, doğum esnasında ölmektedir. Üç suç nedeniyle kadın doğum esnasında ölürler: aybaşlarına aldırış etmedikleri için, hamur ayırmada ve sabbat kandilinin yakılmasında kusur işledikleri için.

Kadının boşanma konusuna da çok sert bir yaklaşım söz konusudur. “Yahudilikte kadının boşanma hakkı yoktur. Erkek istediği zaman karısını

¹³⁸ Hidayet Şefkatli Tuksal, *a.g.e.*,ss. 91-92

boşayabilir.”¹³⁹ Tevrat’ta bu durum şöyle açıklanmaktadır: “Eğer bir adam evlendiği kadında yakışsız bir şey bulur, bundan ötürü ondan hoşlanmazsa, boşanma belgesi yazıp ona verir ve onu evinden kovar.”¹⁴⁰

Tevrat’ta birden fazla kadınla evlenmeyi yasaklayan herhangi bir hüküm yoktur. Eski Ahit’te Hz. Süleyman’ın yedi yüz karısı, üç yüz cariyesinin¹⁴¹, Hz. Yakup’un dört karısı¹⁴² ve yine İsrail Oğulları Peygamberlerinden ve Tevrat’ta adı geçen bazı kişilerin çok eşli olduğu Tevrat incelendiğinde görülecek konulardan biridir. Aynı şekilde “Eğer (kişi) ikinci bir kadınla evlenirse, ilk karısını nafakadan, giysiden, karılık haklarından yoksun bırakmamalıdır”¹⁴³ ayetinden de Tevrat’ın birden fazla kadınla evlenme serbestisini tanıdığını görmekteyiz.

Yahudilik’e göre miras konusunda da kadının hakkı önemsenmez. Tevrat’ta “İsrailliler’e de ki ‘Bir adam erkek çocuğu olmadan ölürse, mirasını kızına vereceksiniz. Kızı yoksa mirasını kardeşlerine, kardeşleri yoksa amcalarına vereceksiniz. Amcaları da yoksa, mirasını bağlı olduğu boyda kendisine en yakın akrabasına vereceksiniz. Yakını mirası mülk edinsin.’” denilerek erkeğin akrabaları var oldukça kadın onun mirasından hiçbir şey alamayacağı belirtilmiştir.¹⁴⁴ Ayrıca miras alabilecek durumda olan kadınların da miras dışarı çıkmasın diye ailedeki en yakın akrabayla evlenmeleri emredilmiştir.¹⁴⁵ Yine Tevrat’a göre kadının adak adaması bile babasının ve kocasının iznine bağlıdır.¹⁴⁶

Tevrat’ta dul kalan bir kadın mutlaka ölen eşinin erkek kardeşiyle evlenerek kardeşinin (kendisinin değil) neslini devam ettirmelidir. “Birlikte oturan kardeşlerden biri oğlu olmadan ölürse, ölenin eşi aile dışından biriyle evlenmemeli. Ölenin kardeşi dul kalan kadına gidecek. Onu kendine karı olarak alacak, ona kayınbiraderlik görevini yapacak. Kadının doğuracağı ilk oğul, ölen kardeşin adını sürdürsün. Öyle

¹³⁹ Günay Tümer- Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, (4.Bsk.), 2002, Ankara: Ocak Yay. ss.256-258

¹⁴⁰ Kutsal Kitap, Yasa’nın Tekrarı, 24/1

¹⁴¹ Kutsal Kitap, I. Krallar, 11/3

¹⁴² Kutsal Kitap, Yaratılış, 35/ 23-26

¹⁴³ Kutsal Kitap, Mısır’dan Çıkış, 21/10

¹⁴⁴ Kutsal Kitap, Çölde Sayım, 27 / 8-11

¹⁴⁵ Kutsal Kitap, Çölde Sayım, 36/ 5-9

¹⁴⁶ Süleyman Ateş, *a.g.e.*,s. 9

ki, ölenin adı İsrail'den silinmesin.”¹⁴⁷ ayetiyle Tevrat, eşi ölen kadının aile dışında biriyle evlenmesini yasaklamıştır.

“Özür ve adet sebebiyle kanamalı olan kadın murdar, pis kabul edilir. Giydiği elbise, üzerine oturduğu ve yattığı şey, ona dokunan adam ve adamın giydiği her şey de murdar sayılmaktadır. Adamın ve giyeceklerinin derhal iyice yıkanması istenmekte, kadına da sürenin bitmesini beklemesi emredilmektedir.”¹⁴⁸

Günümüz Yahudi çevrelerinde kadınla ilgili farklı ve yeni yorumlar söz konusudur. Ortodoks Yahudiliği dışındaki kadınlar giderek erkeklere ait rolleri devralmayı ve eski görüşlerin gözden geçirilmesini istemektedirler. Bu çevreler feminizme ve yeniliklere açık dururlar.¹⁴⁹

“Hıristiyanlıkta kadının iki klasik sembolü vardır: Biri büyük günahın müsebbibi Havva, diğeri bakirelik ve iffet sembolü Meryem. Bütün kötülüklerin sebebinin kadın olduğu düşüncesi asırlar boyunca Hıristiyan dünyasında egemen olan bir düşüncedir.”¹⁵⁰

İncil’de kadın erkeğine hem anlamda bağımlı, söz hakkı olmayan bir konumdadır. Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratılmıştır ve erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratılmıştır” denilerek kadının erkeğe karşı konumu net bir şekilde ifade edilmiştir.¹⁵¹ “Kadınlar toplantılarınızda sessiz kalsın. Konuşmalarına izin yoktur Kutsal Yasa’nın da belirttiği gibi uysal olsunlar. Öğrenmek istedikleri bir şey varsa, evde kocalarına sorsunlar. Çünkü kadının toplantı sırasında konuşması ayıptır.” denilerek kadınların soru sorma ve hatta konuşma hakları dahi elinden alınmıştır. Yine “Kadın sukunet ve tam bir uysallık içinde öğrensin. Kadının öğretmesine, erkeğe egemen olmasına izin vermiyorum; sakın olsun. Çünkü önce Adem sonra Havva yaratıldı; aldatılan da Adem değildi, kadın aldatılıp suç işledi. Ama doğum yapıp kurtulacaktır; yeter ki, sağduyuyla iman sevgi ve kutsallıkla yaşasın.”¹⁵² denilerek kadının öğretme hakkı yasaklanmış ve buna neden olarak da yaygın bir kanı olan cennetten çıkarılma hadisesinde Havva’ya

¹⁴⁷ Kutsal Kitap, Yasa’nın Tekrarı, 25/ 5-6

¹⁴⁸ Kutsal Kitap, Levililer, 15/ 19-24

¹⁴⁹ Ayşe Sucu, *a.g.e.s.* 38

¹⁵⁰ Ayşe Sucu, *a.g.e.s.* 24

¹⁵¹ Kutsal Kitap, I. Korintliler, 11/8-9

¹⁵² Kutsal Kitap, Timoteos, 2/ 1-15

biçilen suç gerekçe olarak gösterilmiştir. Aynı şekilde “Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı”,¹⁵³ “Kocalarınıza bağımlı olun. Ey kadınlar! Rabbe bağımlı olduğunuz gibi, kocalarınıza bağımlı olun.”¹⁵⁴, “Mesih bedeninin kurtarıcısı olarak kilisenin başı olduğu gibi, erkek de kadının başıdır.”¹⁵⁵ denilerek kadın ve erkeğin konumu dini bir çerçeveye kesin bir şekilde belirlenmiştir. Hıristiyanlıkta “Kadını şer kaynağı kabul eden ilk kilise adamları, kadının erkek gibi Allah’a ibadet etme hakkı olup olmadığı, cennette girip girmeyeceği, içine ebedi bir ruh girmiş biri mi, yoksa ebediyeti olmayan geçici bir varlık mı olduğu sorusunu tartışmışlardır.¹⁵⁶ “Hıristiyanlıkta sadece erkek için yaratıldığı belirtilen kadın Rabbe bağlı olduğu gibi kocasına da bağlı olacaktır. Çünkü Mesih nasıl kilise topluluğunun başı ise, erkek de kadının başıdır.”¹⁵⁷ Pavlus, kadınların ne kadar bilgili olurlarsa olsunlar, hakikatin bilgisine ulaşamayacakları görüşündedir. Onun bu görüşü Hıristiyan dünyası tarafından da kabul görmüştür.¹⁵⁸

Yeni Ahit’te kadınların evlenmesi hoş karşılanmaz ve bekaretin faziletleri anlatılır. Pavlus, zinadan korunmak ve çocuk yapmak için kadınların evlenebileceğini söyler. Evliliğin kişinin Allah’a olan bağlılığını olumsuz yönde etkileyeceğini belirtir.¹⁵⁹ İncil’e göre kadınlar kilise toplantılarına başlarını örtmeleri ve sessiz kalmaları koşuluyla katılabilirler. Konuşmalarına ve soru sormalarına dahi izin yoktur. Kadının toplantı esnasında konuşması ayıp olduğundan öğrenmek istediği bir şeyi evde kocasına sorup öğrenmelidir.¹⁶⁰

“Fransa’da da uzun yıllar kadının ruhunun olup olmadığı tartışılmıştır. Fransız İhtilali, insanlığı kölelikten kurtardığını ilan ederken ne yazık ki kadınları unutmamıştır. Çünkü ihtilalin ardından çıkarılan medeni kanunda ‘çocuk deli ve kadın kısıtlıdır’ şeklinde bir madde yer almıştır. Fransa’da kadınlar her konuda erkeklerle eşit haklara ancak 1938’de çıkarılan bir kanunla kavuşabilmişlerdir. İngiltere’de 16. yy’ın ortalarına kadar kadın ‘murdar’ kabul edildiğinden Kutsal kitaba el süremezdi.

¹⁵³ Kutsal Kitap, I. Korintliler 11/9

¹⁵⁴ Kutsal Kitap, Efesliler 5/22

¹⁵⁵ Kutsal Kitap, Efesliler 5/23

¹⁵⁶ Süleyman Ateş, *a.g.e.*, s. 10

¹⁵⁷ Kutsal Kitap, Efesliler 5/ 22-23

¹⁵⁸ Ayten Durmuş, *a.g.e.*, s.79

¹⁵⁹ Kutsal Kitap, I. Korintliler, 7/ 25-39

¹⁶⁰ Kutsal Kitap, I. Korintliler, 14/34-35

1805'e kadar vatandaş sayılmazlardı. Miras ve mülkiyet hakları olmadığı gibi kendi kazançlarında bile tasarruf hakkına sahip değillerdi.”¹⁶¹

Bir taraftan Hz. Havva, diğer taraftan Hz. Meryem kültü arasında sıkışıp kalan Batılı kadın, sanayi inkılâbıyla birlikte geleneksel anlayışlara tepki olarak feminizm ve kadın hakları tezini ön plana çıkarmaya başlamıştır.¹⁶²

Muhammet Reşit Rıza'nın dediği gibi “Biz Mesih'in dini bu şekilde emrediyor demiyoruz. Çünkü inanıyoruz ki, Mesih'in öğretisi, onların bid'atlarından, uydurma ve eklemelerinden tam ve kâmil anlamda kurtulamamıştır. Bilinen bir şey var ki, onların şu anda üzerinde buldukları din kadını ilerletememiştir. Kadının gelişimi ve ilerlemesi ancak geçen asırda yeni medeniyetin eseri olmuştur. Seyyid Muhammed Reşir Rıza'nın ifadesiyle Muhammed Abduh'a göre kadını bu dereceye, önceki dinlerden ve şartlardan hiçbiri yüceltmemiştir. Ne İslam'dan önce ne de İslam'dan sonra pek çok toplumda kadın bu dereceye ulaşamamıştır. Kadına saygıda ve ikramda aşırıya kaçan, fen ve ilimlerin öğretimiyle, onların terbiye ve eğitimiyle çok uğraşan, medeniyet ve uygarlıkta ileride olan Avrupa toplumları dahi hala bir kısım konularda kadının kendi malından kocasının izni olmaksızın tasarruf yetkisini meneden maddeler vardır. Ancak İslam Şeriatı kadına bu hakları on beş asırdan bu yana bahşetmiştir.”¹⁶³

Kutsal metinlerde bulunan kadınlarla ilgili konular karşılaştırmalı bir şekilde incelendiğinde toplumda var olan birçok inanışın Kuran'dan ziyade Tevrat metinlerinde bulunduğu görülecektir. Örneğin kadınların eşleri öldükten sonra eşlerinin kardeşiyle evlenmeleri, erkek evlatlar olduğu sürece kadının mirastan pay alamaması, kadının herhangi bir ortamda konuşmasının ayıp sayılması, soru bile soramaması, eşinin izni olmadan adak bile adayamaması gibi konular Kuran'da bulunmadığı halde halk bunlara inanmakta ve uygulamaktadır. İşin ilginç tarafı ise bu konularla ilgili yasakların Tevrat metinlerinde bulunmasıdır.

¹⁶¹ Ayşe Sucu, *Din ve Kadın*, (Mayıs, 2005), Lotus Yay., s. 25

¹⁶² Ayşe Sucu, *a.g.e.*, s. 39

¹⁶³ M. Reşit Rıza, *İslam'da Kadının Hukuku*, (2008), çev. Mehmet Çelen, Malatya: Nida Yay.

İKİNCİ BÖLÜM: SİİRT’TE KADININ DİNİ VE SOSYAL KONUMU

A.SİİRT’TE KADININ TOPLUMSAL ALGISI

Siirt’te kadın algısı erkek egemen bir bakış açısıyla şekillenmektedir. Erkek egemen toplum, iktidar aygıtlarının egemen erkek değerlerine sahip erkeklerin denetiminde olmasını ve onların temsil edip yönettiği bir toplumsal düzendir. Erkek egemen toplum birbirinden çok farklı erkeklik tarzlarının merkezinde egemen erkeklik değerlerinin olduğu ve her türlü farklı erkeklik ve kadınlık konumunun da buna göre denetim altında tutulduğu bir iktidar düzenidir. Erkek egemen toplum kavramı aynı zamanda o toplumda yaşayan her erkeğin -yaşam biçimi, tercihi ne olursa olsun- kadınlardan üstün kılınmasından bir yararı olduğunu iddia eder. Yani erkek egemen toplumlarda her erkek –konumu ve statüsü ne olursa olsun- egemen erkeklik değerlerini sürdürme ya da en azından sessizce onaylamanın yararına olduğunu bilir.¹⁶⁴ Kadın geleneklerin ve ataerkil bakışın çizdiği sınırlarda, onların tanımlamalarıyla vardır. Yani kadının evde oturup çocuk bakmak, yemek yapmak, evi temizlemek ve eşinin ihtiyaçlarını gidermek dışında herhangi bir görevi yoktur. Düşüncelerinin ve sözlerinin hiçbir anlam ve önemi de yoktur. Zaten babasının, eşinin, erkek kardeşinin hatta oğlunun olduğu bir ortamda konuşması dahi ayıptır. Kimi zaman damadına karşı dahi kadın dikkatli ve çekimser bir şekilde davranabilmektedir. “Arkadaşlarımızla dışarıda görüşelim dedik, bir arkadaşımız ‘ben gelemem damadım duyarsa çok kızar, kızıma da ters davranır’ deyince çok şaşırдық çünkü babanın, kardeşin, erkek çocuğun kadının hareketlerine yerli yersiz karışmasını duymuştuk da, damadın kadının davranışlarını kontrol etmesi ilginç bir olaydı.” diyerek konumu ne olursa olsun toplumda önemli olanın “erkek” olmak olduğunu açık bir şekilde göstermişti.¹⁶⁵ Erkeklik bir üstünlük ve ayrıcalıktır. Erkek lehine varlığını sürdüren bir cinsiyet ayrımcılığı vardır.

Erkeğin ve geleneklerin bu bakışı ve kadınların da kabullenışıyle cinsiyete dayalı ayrımcılık esasen doğumdan önce başlamakta ve birçok toplumda olduğu gibi

¹⁶⁴ Ed: Yıldız Ecevit, Nadide Karkıner, “*Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*”, Eskişehir: Açık Öğretim Fak. Yay. No: 1309, (Ekim, 2011), Eskişehir: Açık Öğretim Fak. Yay. No: 1309, s.172

¹⁶⁵ Nursen Çabuk, 48, 2011

Siirt'te de erkek çocuk sahibi olmak, kız çocuk sahibi olmaktan çok daha değerli görülmektedir. Bu, toplumsal olarak yüzyıllarca kabul görmüş bir olgudur. Nitekim "Erkekler, erkekliği genetik oluşumlarının bir parçası olarak taşımazlar. Erkeklik onların kültürlenme yoluyla öğrendikleri algılamaların ve davranışların bir birleşimi, kültürel olarak belirlenen yollarla ürettikleri bir oluşumdur. Erkeklik çok boyutlu ve çok yönlü bir olgudur. Erkeklik, ataerkillik açısından erkeklerin kültürel ve teknolojik gelişim içerisinde kurdukları, hiyerarşik düzenin ve buna bağlı kültürel, ideolojik, dilsel ve siyasal olguların devamını sağlamak için oluşturdukları bir biçimlenmedir. Erkek olmak, kadınlık içinde tanımlanan insanla ilgili her türlü gerçekliğin, duygunun ve davranışın toptan reddine dayanır. "Kadınsı" olarak tanımlanan hiçbir harekete ve özelliğe hoşgörü ve izin yoktur. Üzülme, acı karşısında dayanıksızlık, zayıflık, ağlamak, kararsızlık gibi bazı insani duygular baskın kültür tarafından "kadınsı" olarak görülür.¹⁶⁶ "Kadın gibi gülme!" "Kadın gibi davranma!" gibi uyarılar erkeğin sahip olduğu ayrıcalıklı statüyü hatırlatmak için sık kullanılan ifadelerdir.

Geleneksel olarak kadınlara, erkeklere yardımcı buldukları durumdan hoşnut insanlar olmaları, öfkelerini asla göstermemeleri, otorite figürlerine asla soru sormamaları, hayır dememeleri ve diğer insanları mutlu ve refah ettirmeleri gerektiği böylece kadına çocukluğundan itibaren atılgan olmayan davranışlara sahip olması öğretilmektedir. Bu davranışlar arasında kendinden önce başkalarının gereksinimlerini karşılama, sessiz olma ve uyumlu davranma yer alır. Bunun sonucu olarak da kendine güvensiz, pasif, kararsız, başkaları tarafından verilen kararlara uyan ve duygularını gizleyen, çatışmadan kaçınan geleneksel kadın imajı gelişmekte ve sonuçta kadınların ruh sağlıkları olumsuz etkilenirken, şiddet görmeyi kabullenmeye eğilimli olmaya itilmektedir. Evin reisi olarak erkek, aile mülkünün de sahibi olmakla birlikte, ailenin içinde kadınların cinselliğini, ev içi ve ev dışı üretimini, doğurganlığını denetlemekte ve yönlendirmektedir. Kadına yönelik toplumsal cinsiyet eşitsizliği sadece güç kullanılarak zor yoluyla değil, kadınların onayıyla da gerçekleşmektedir. Çünkü kadınlar da yaşadıkları toplumda kadınlık rolü ile kendini gerçekleştirme olanaklarının neler olduğunu ve bağımlılığı öğrenerek

¹⁶⁶ Esra Aslan, *a.g.e.,s.* 51

işbirliği yapar. Erkekler hükmetmeyi, kadınlar boyun eğmeyi öğrenmekte ve içselleştirmektedirler. Bu öğrenme sonucunda kadınlar özel alanda bırakılır. Kamusal alandan dışlanır. Bu yüzden kadın kendini erkeğe ekonomik olarak bağlı hisseder. İkincil konumda olma ve eşitsizlik duygusu, kadınların kendilerine birey olarak saygı duymasını ve özgüven oluşturmasını engellemektedir. Kendisine biçilen toplumsal rolü kısmen veya tamamen reddeden kadın ise, dışlanma başta olmak üzere çeşitli biçimlerde cezalandırılabilir. Kadınlara toplumsallaşma sürecinde dayatılan bu cinsiyetçi rol yaklaşımları, kadının çalışma yaşamına girmesini ve ileriye yönelik beklenti geliştirmesini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun sonucunda kadınlar, geleneksel rolleri aksatmayacak işlere yönelmekte ya da her iki rolünü yerine getirirken daha fazla güç sarf etmek zorunda kalmaktadırlar.¹⁶⁷

“Kadınlar dünyanın her yerinde; doğdukları anda cinsiyetleri sebebiyle, büyürken kız çocuğu oluşları sebebiyle, eğitim-öğretim dönemlerinde, evlilik ev eş seçimi sırasında, iş hayatında, mal edinmede, miras almada, mal ve para kullanımında sosyal hayata katılım noktasında aile içi ve dışındaki söz hakkı kullanımında, yani görüşlerini belirtmede, dini inançlarını hayata geçirmeleri sebebiyle, tam bir ayrımcılık yaşamaktadırlar. Kadının farklı düşünebilme, kendisini istediği sahalarda yetiştirebilme hakkı her zaman ipotek altındadır. Bu haklarının olduğu söylene de kullanım hakkı hep saklı tutulmaktadır.¹⁶⁸

Ali Şeriatî'nin “Babasının evinde rahat bir nefes alamadan büyür kadın, sonra bir müşteri ile bir satıcı arasında akdedilen bir anlaşma uyarınca ikinci efendisi olan kocasının evine gider. Saygın bir köle olur kadın. Evli adam, evinde bedava köle çalıştıran köle sahibi kimse anlamına gelir. Yemek pişirir, bebekleri büyütür, çocuklara bakar, temizlik yapar ve evin gerekli işlerini yürütür. Kısacası evin tüm işlerini üstlenir. Fakat ücretsiz çalıştığı için hiçbir hakkı yoktur. Kamu kuralı, geleneksel ve vatandaşlık kuralı adına köle muamelelerine tabi tutulması ve gerçek köle olmaması sebebiyle “hanımefendi” olarak tanıtılır onun lordu kocası olduğu için eş olarak tanımlanır. Çocukların mürebbiyesi olarak çalıştığı için de “anne” olarak isimlendirilir. Sadece kendisi için çalışma oranı sıfırdır kadının.” İfadeleri genelde

¹⁶⁷ Selma Dinç Kahraman, a.g.e., ss.30-31

¹⁶⁸ Ayten Durmuş, a.g.e.,ss 221-222

İslam toplumları için söylene de özeldir Siirt için söylenmiş gibidir.¹⁶⁹ Örneğin; hayatının çoğunu evinde geçiren Siirt kadınının kendi özel ihtiyaçlarını gidermek için dahi dışarı çıkması halk tarafından ayıplanır. Görüşme sırasında dinlediğimiz bu hikâye bu anlamda belirleyicidir. “Eşi karakola gelen bir vatandaşın imzası alınmak üzere eşini çağırdığımızda eşinin hiç dışarı çıkmadığını söyleyen kişiye evrakı verip evinde imzalatmasını söyledik aynı zamanda çok da şaşırдық.”¹⁷⁰ Orta yaş üzeri birçok kadının şehir merkezine gitmedikleri, çarşı pazar alışverişine dahi götürülmedikleri nadir karşılaşılan olaylardan değildir. “50 yaşında olmama rağmen bugüne kadar çarşıya hiç çıkmadım, eşim yalnız asla göndermediği gibi kendiyile de götürmez.”¹⁷¹ Veya “Ben eşimin istediği yerlere gidip gelmek zorundayken o benim fikirlerime asla önem vermez”¹⁷² diyen örneklerle karşılaşmak mümkündür. Çünkü Siirt’te kadın erkeğin hayatını yaşamak zorundadır.¹⁷³

“Kadın yeryüzünde erkeğin bozucusu olarak suçlanmaktadır.”¹⁷⁴ Kadın erkeğin cennetten çıkarılmasına ve tüm insanlığın suçlanmasına sebep olan bir varlıktır. “Kadın, şeytandır” ve hatta “şeytanı bile alt edebilecek bir sinsiliğe sahiptir.”¹⁷⁵ Kadın kesinlikle fitne unsurudur, Peygamber (s.a.v)’imizin dahi bu konuda hadisi vardır.¹⁷⁶ “Usame b. Zeyd’den Hz. Peygamber ‘Benden sonra geride, erkekler üzerinde kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım.’¹⁷⁷ demesi de bu kanyı desteklemektedir. Kadınların fitne kaynağı olduğu konusu sadece erkekler tarafından değil, kadınlar tarafından da kabul gören bir olgudur. “Genelleme yapmamakla beraber çok kurnaz ve sinsi oldukları için fitne çıkarabilmektedirler.”¹⁷⁸ diyen kadın gruplarıyla da karşılaşmak mümkündür.

Kadınların karşı karşıya kaldığı diğer olumsuz tavır ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde olduğu gibi bölgede de kadın cinselliği ve bedeni üzerinde, bölgenin kültürel yapısına göre şekillenen bir anlayışın ve buna uygun çeşitli mekanizmaların

¹⁶⁹ Ali Şeriatı, *Fatıma Fatımadır*, 2006, İstanbul: Dünya Yay. S. 12

¹⁷⁰ E., Y, 28, 2011

¹⁷¹ E, M, 50, 2011

¹⁷² Melek Ceylan, 37, 2011

¹⁷³ Gülşen Kızılay, 24, 2011

¹⁷⁴ Enis Ahmed, *a.g.e*, s.7

¹⁷⁵ Gülsüm Human, 21, 2011

¹⁷⁶ Abbas Erekinçi, 22, 2011

¹⁷⁷ Sahih-i Buhari, *a.g.e*, (Nikah, 1834)

¹⁷⁸ Necla Oyt, 25, 2011

olmasıdır. Genel olarak kadınların kendileri için ve kendilerine göre değil, daha çok aşiret ya da topluma uygun davrandığı erkek egemen bir anlayış ve tutumun hâkim olduğu rahatlıkla söylenebilir. Üstelik bu anlayışın izleri bölgede geleneklerden törelere, toplumsal ve bireysel davranışlara kadar geniş bir alanda yansıma bulmaktadır.¹⁷⁹

Örfi kurallar sadece kadını bağlar ve bu kurallar kadın suç işlediği zaman uygulanır. Erkeğin yaptığı her hareket meşru sayılırken, kadının yaptığı namussuzluk, ahlaksızlık olur ve kadın ya intihar eder¹⁸⁰ ya intihara zorlanır ya ölümüne intihar süsü verilir ya da aile meclisinin seçtiği biri tarafından ölüm cezası uygulanır.¹⁸¹ “Kadın hata yaptığı zaman toplumdan dışlanır, cezalandırılır ama erkek sadece kınanır. İki cins için de geçerli olan günahın cinslere yaptırımları da farklıdır.”¹⁸² Namus cinayetlerine, içinde yaşadıkları toplumun adetlerine, törelere ve kültürel yaptırımlarına/uygulamalarına, değerlere ve standartlara ters düştüğüne inanılan kişiler maruz kalır. Önemli noktada maruz kalan kişilerin büyük oranda kadın ve kız çocuğu olduklarını söylemek mümkündür.¹⁸³

Soy temelinde örgütlenmiş topluluklarda, kadının iffeti “aile şerefiyle” iç içe geçmiştir ve bunlar çok önemli kavramlardır. “Onur” ve “utanç” ın çok işlendiği bu tür toplumlarda, onur daha çok erkek tarafından temsil edilirken, genellikle kadınlara ait olan “utanç” erkeklerin onurunu yükseltip alçaltan bir niteliktedir. Dolayısıyla erkekler açısından, kadınların kontrol altında tutulması kendi namuslarının belirlenmesinde çok önemlidir. Bu yüzden kadın cinselliğiyle bağdaştırılan namus çoğunlukla kadın üzerinden temsil edilir. Namusa yönelik olarak değerlendirilen davranışlar çok geniş çerçevede ve bir o kadar muğlak olduğundan, kadının özgürlüğünü daraltmakta ve kadına yönelik ayrımcılığı ve şiddeti besleyen önemli bir etken olmaktadır. Bölgede namus, tüm topluluk/aşirete ait olan “şeref” in kuşaktan kuşağa sorunsuzca aktarılmasının kişi çıkarından daha önemli olduğunun bir ifadesidir. Son günlerde medyada daha çok meydana gelen ve “töre” denilen şey

¹⁷⁹ Şevket Ökten, a.g.m, s.302

¹⁸⁰ <http://www.siirtte.net/haber-detay.php?id=1070>

¹⁸¹ <http://www.kenthaber.com/guneydogu-anadolu/siirt/Haber/polis-adliye/Normal/siirtte-tore-cinayeti/10d0bb66-f8f4-4b18-ab0c-eed68f58189c>

¹⁸² Eyüp Güzel, 39, 2011

¹⁸³ Ayşe Nevin Yıldız, *Kadın Cinselliğinin Söylemsel İnşası ve Namus Cinayetleri: Şanlıurfa Örneği*, Harran Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Ankara, 2009, s.134

de aslında bu bütünlüklü namus anlayışının bir tezahürüdür. Namus kavramıyla ilgili bir başka kavram da şereftir. Şeref genel olarak bireyin ya da ailesinin toplumsal itibarı ya da saygınlığı olarak tanımlanabilir. Henüz kır kökenli sosyal değerlerin etkisini taşıyan ve sürdüren Akdeniz havzası toplumlarında, yerleşik gelenekler ve görenekler, bir erkeği, kendisinin ve ailesinin şerefini korumaya ve kadının da cinsel sağlığını ya da namusunu korumaya zorunlu kılar. Bu beklentiler, kadında cinsel utanç, erkekte ise erkeklik olarak belirir.¹⁸⁴

Onur ve utancın yoğun olarak işlendiği toplumlarda; namus kavramının, kadın cinselliği ve kadının kontrol edilmesi ile bağdaştırması yönünde kuvvetli bir eğilim söz konusudur. Buralarda namus, erkeklerin kontrolünde olan, kadınlara ait bir özelliktir. Kadınlar namuslu olarak kabul edilen davranış kurallarına uymak zorundadırlar, dolayısıyla rolleri pasiftir, erkekler ise kadınların bu kurallara uymasını sağlamak zorundadır, bu nedenle de aktif bir rol oynamaları gerekir. Sonuçta, “namus” genellikle hem kadınları, hem erkekleri belirli bir biçimde davranmaya zorunlu kılan bir şey olarak algılanmaktadır. Namus algısının kadın bedeni üzerinden kavrandığı durumlarda namus, kadınların gündelik yaşam pratikleri, eğitim görme, çalışma, evlenme, bekaretin önemi, sadakat, istediği kişi ile evlenebilme, sevdiğine kaçma, boşanma gibi konular üzerinden yürütülen bir söylem içinde dile getirilmekte ve kadınların evlenmesine neden olmaktadır. Bunun sonucu olarak kızlar okula gönderilmemekte erken yaşta evlenmeye zorlanmakta, bazen aileler arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde değişim aracı (berdel) olarak başka bir aileye verilmekte ve kocalarının ikinci eşlerini (kuma) kabul etmek zorunda kalmaktadırlar. Kadının namusunu korumak, bölge erkeğinin toplumsal cinsiyetinin de merkezindedir. Çünkü kadınların bekaretine bekkilik etmesi, onu denetlemesi ve saldırılara karşı koruması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle; erkek olmak, önemli bir kısmı, ailedeki kadınların bekaretini güvence altında tutmak olan günlük pratiklerde bulunmaktadır. Erkek açısından erkekçe tutumlar takınmak ve erkekçe davranmak, kadınlar açısından ise cinsel sakınmaya önem vermek, hareketlerini utanç kavramıyla sınırlamak, bir namus borcudur. Bu borç, önce aileye sonra da topluma yöneliktir. Şu halde erkek, hem kendi hem de ailesinin kadın üyelerinin namusunu korur. Ayrıca

¹⁸⁴ Şevket Ökten, a.g.m, s.307

kadın kendi namusundan başka ailesinin erkeklerinin namusunu da korur. Bu durum ailenin şerefine yansır. Davranış biçimindeki bu karışıklık, aile bireylerinin namus ve şerefini belirler.

Bölgede genel olarak anlaşıldığı biçimiyle namus yıkıcı bir kavramdır, çünkü insanların özellikle de kadınların özgürlüğü onların yalnızca aile içinde değil, tüm toplum içinde erkeklerin kontrolü altında olmaları sonucunda kısıtlanmaktadır. Kadınlar üzerinde ağır bir baskı kurulmasına yol açan namus anlayışı, erkeklerin de yaşamlarının odağına kadınların “namus bekçileri” olma görevini koyarak, bu görevi içinde yaşadıkları topluluğun beklentilerine uygun yerine getirmediği durumlarda ağır baskı altına girmekte, hatta mağdur konumuna düşebilmektedir. Namusun kadınların bedeni üzerinde kurulması ve kadın cinselliğinin erkekler tarafından kontrolü, özellikle kadının zina yaptığının bilindiği durumlarda, insanların kafasında namus cinayetlerini bir anlamda meşrulaştırmaktadır.¹⁸⁵ Kadının bedeni üzerindeki bu anlayış ve yaklaşımlar kadınların sosyal hayattaki tüm hareketlerinin kısıtlanmasına hatta kimi zaman da bu haklarının tamamen ellerinden alınmasına sebep olmaktadır. Çünkü kadın kendini koruyabilecek yeterliliğe sahip değildir ve mutlaka bir erkek tarafından denetim altında tutulmalıdır. Kadın kandırılmaya müsait olduğundan çok aktif olmamalıdır. Bu nedenle tek başına dışarıya çıkmamalıdır.¹⁸⁶ “Yanlarında erkek olmadan dışarıda bulunmaları da doğru değildir.”¹⁸⁷ Zorunlu durumlarda dışarıya çıkan kadın ise mutlaka eşi, babası veya aileden bir erkek tarafından denetlenmelidir.¹⁸⁸ Kadının tek başına dışarı çıkmaması veya çıkamayacağı fikri sadece erkekler tarafından dayatılan bir konu olmayıp kadınlar tarafından da kabul edilen ve aksi ayıplanan bir konudur.¹⁸⁹ Dışarı çıkma konusunda sıkıntı sadece çarşı pazar alışverişlerinde değil eğitimde de kendini göstermektedir. Kimi kadınlar eğitim için dahi olsalar dışarı çıkmanın sürekli olduğu noktalarda çevrenin baskısı ve bakış açısından dolayı sıkıntı yaşamaktadırlar¹⁹⁰.

¹⁸⁵ Şevket Ökten, a.g.m, s. 308

¹⁸⁶ Leyla Çiftçi, 33, 2011

¹⁸⁷ Hicran Tan, 18, 2011

¹⁸⁸ Eyüp Güzel, 39, 2011

¹⁸⁹ Halime Çalkoz, 26, 2011

¹⁹⁰ Münevver Sevgin, 20, 2011

“Görevime (Kuran Kursu öğreticiliği) ilk atandığım ay aldığımız eğitim seminerlerinde Siirtli bir müftü yardımcısının (2007) ne işiniz var burada, gidin evinizde oturun; ben kadının çalışması bir yana, canı sıkıldı diye evinden çıkma isteğini de anlayabilmiş değilim”¹⁹¹ diyerek dini otorite konumunda olan birinin dahi kadını sosyal hayattan koparmaya ve eve hapsetmeye yönelik düşünceleri oldukça önemlidir. Kadına dini olarak verilen haklardan haberdar olma durumunda bile erkeğin geleneksel bakış açısından ve toplum tarafından kendisine öğretilen bakış açısından sıyrılmadığının en iyi göstergesidir.

Kadın fitne unsurudur ve bunun sabah namazı ve akşam namazı sonrası tesbihatlarda “Allahumme ecirna min şerri nisa, Allahumme ecirna min belain nisa, Allahumme ecirna min fitnetin nisa”¹⁹² (Allahım bizi kadınların şerrinden, belasından ve fitnesinden koru) denilerek edilen duayla bundan korunulmaya çalışılır. Kadının sosyal hayatta aktif olmasına izin vermeyenlerin düşüncelerinin arka planında kadınların fesat çıkarmaya yatkın oldukları düşüncesi bulunmaktadır. Kadının tek başına dışarı çıkmaması gerektiği de bu düşünce yapısı göz önünde bulundurulunca anlam kazanmaktadır.¹⁹³

Aynı zamanda kadın fitne unsuru olduğu için çalışması hoş karşılanmaz, çalışan kadına iyi gözle bakılmaz. Siirt’in yerel ve ulusal haber sitesi olma özelliğine sahip bir sitede, Siirt’in ileri gelen Arap ailelerinden olan Ömer Faruk Helvacıoğlu’nun 02.04.2011 tarihli yazısı bu konuda yorumda bulunmaya dahi gerek duyulmadan gösterilebilecek en önemli kaynaktır. Ailenin yıkılışının temelinde kadının çalışmasını sebep gösteren Helvacıoğlu’na göre; “Ailenin kurtuluşunun ilk şartı, kadınların çalışma hayatından (isteyerek veya baskıyla) çekilip evlerine dönmesidir.” Yazısına “Kadınların eve dönmesi ve ev dışındaki mesailerinin asgariye düşürülmesi ve kadınların değil, erkeklerin iş sahibi olmalarına ağırlık vermeliyiz” diyen yazar “Kadınların mutluluğu, ataerkil toplum yapısıyla mümkündür” sözüyle hem erkek olarak kendi bakışını hem de içinde bulunduğu toplumun bakış açısını son derece net bir şekilde yansıtmaktadır. Çünkü yazıya gelen yorumların çoğu yazarı destekler niteliktedir. Özellikle çalışan kadınlardan ciddi

¹⁹¹ M.,K., 30, 2011

¹⁹² Sevgi Kaya, 25, 2011

¹⁹³ Songül Nalbant, 39, 2011

tepkiler alan yazarın aldığı destek tepkilerden çok daha fazladır. Yorumlarda da kadına bakış şöyledir: Kadın erkeğe hizmet için yaratılmıştır ve kadının en ulvi ve tek görevi budur. Kadının fitratında aslında bu vardır ama feminizm ve modernizmin etkisiyle kadınlar fitratlarından uzaklaşmışlardır.¹⁹⁴ Kadınların çalışmasını istemeyen erkeklere göre kadınlar erkeklerin çalışma haklarını ellerinden almaktadırlar. Kadınlar zaten eşlerinin bakmasıyla yükümlü oldukları için çalışmalarına gerek yoktur. “Kadınlar erkeklerin çalışma alanını daraltıp ekonomiye zarar vermektedirler. Zaten kadının çalışması da günahdır.”¹⁹⁵

“Erkek, Allah’ın kadına kendisinden sonra secde etmesini emrettiği kişidir. Kadının görevi, erkeğin her dediğini sorgusuz sualsiz yerine getirmektir. Kadının erkeğin üzerinde beş hakkı olmasına rağmen, erkeğin kadın üzerindeki hakları sonsuzdur gibi inanışlar çok yaygın buralarda. Eskiden buna inanırdım, ben de öyle düşünürdüm ama artık inanmıyorum çünkü erkekler bunları kendi menfaatlerine kullanıyorlar. Dinimi bilmemiş olsaydım dinimden nefret ederdim.”¹⁹⁶ cümleleri kadınların Siirt’te geldiği noktayı anlamak bakımından son derece önemlidir. Bu insanların dinden uzaklaşacakları noktasında incelenmesi ve çözüm bulunması gereken bir mevzudur.

“İslam’da kadının insan ve kul oluşu açısından erkekle eşitliğini, erkeğin kadın üzerinde bulunan hakları kadar, kadının da erkeğin üzerinde hakları olduğunu kadının da ilim öğrenebileceği kadının boşama, evlenme, miras, ticaret yapma, mülk edinme vb. haklarının bulunduğu İslam aydınları tarafından dile getirilmiş”¹⁹⁷ olsa da toplumun genel kabulleri aksi yöndedir.

Kadınlara yönelik adalet ve eşitlik için temel Müslümanlık prensipleri hem muhafazakâr hem de liberal savunucuları tarafından farklı şekilde ifade edilse de, bu prensipler kadınların ikinci sınıf olduklarına yönelik popüler inanışların tam

¹⁹⁴ <http://www.siirtliler.net/goster.asp?nereye=yazaryazioku&ID=2454>

¹⁹⁵ Abbas Erekinçi, 22, 2011

¹⁹⁶ S.,C., 40, 2011

¹⁹⁷ Hayri Erten, “İslamcılık Düşüncesinde Kadın Sorununa Bakışta Farklılaşma- II” Haziran, 1996, *Kamer Dergisi*, Sayı 5, s. 11

anlamıyla terk edilmesini sağlayamamıştır. Bunun nedenini anlamak için; İslam'a değil, tarih ve kültüre bakılmalıdır.¹⁹⁸

B.AİLEDE KADIN

Bölgedeki kadının statüsü, evin içinde ve evin dışındaki konumunu belirleyen diğer bir ifadeyle kadının bedeni ile cinselliği üzerindeki geleneksel kontrol ve cinsiyetler arası eşitsizliği besleyen, koruyan ve yeniden üreten mekanizmalar üzerinden anlaşılabilir. Bu mekanizmalar; erken, zorla ve/veya görücü usulü evlilik, çok eşlilik, başlık parası, boşanma kuralları, namus cinayetleri gibi aile ve akrabalığa ilişkin toplumsal göstergeler ile kadının eğitim durumu, kadının çalışma olanakları, iş, siyaset ve toplumsal hayata katılım düzeylerini gösteren daha çok ekonomik göstergelerdir.¹⁹⁹

Evlilik, süt veya kan bağı veya evlat edinme gibi diğer yasal yollarla oluşan ve birbirine bağlı olan karı koca, çocuklar, kardeşler vb arasındaki ilişkilerin oluşturduğu en küçük toplumsal birliğe “aile” denmektedir. Birçok dinde ve inanç sisteminde aile kurumu ve bu kurumun meşru yollardan oluşması için evlilik kurumu teşvik edilmiştir.²⁰⁰ Ancak ortak bir hayatı paylaşma anlamına gelen evlilikte kadın tüm isteklerini, duygularını ve kimi zaman da hayatını ötelemekte ve toplumun kendine dayattığı hayatı yaşamak zorunda bırakılmaktadır.²⁰¹ Yani kadın; cinsiyet temelindeki işbölümü uyarınca “ev hanımı”, “analık” gibi rolleri yerine getiren geleneksel bir konumdadır. Geleneksel toplumlarda olduğu gibi bölgede de otorite daha çok yaş ve cinsiyet gibi fizyolojik niteliklerden kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, otoritenin yaşlılar ve erkeklerde toplandığı geleneksel ailede baba ya da kocanın sözü geçerlidir.²⁰² Bölgede, erkeğin belirleyici, kadının ikincil bir konumda olduğu bir soy ideolojisinin büyük oranda geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Akrabalığın daha netleştiği aşiretin alt birimlerinde/sülalede, ailede erkekler ve kadınlar bulunsa da soyun, erkekler aracılığıyla sürdüğü kabul edilir. Elbette bu, anne tarafından akrabaların yok sayıldığı anlamına gelmez. Fakat bölgede aşiret

¹⁹⁸ Charles Lindholm, *İslam Toplamlarında Gelenek ve Değişim*, 2004, Çev. Nihal Çelik, Nurgül Durmuş, Şafak Sakarya, Elips Yay., s.279

¹⁹⁹ Şevket Ökten, a.g.m, s.302

²⁰⁰ Mehmet Ali Kirman, a.g.e., s.77

²⁰¹ Gülşen Kızılay, 26 ,2011

²⁰² Şevket Ökten, a.g.m, s. 309

dayanışmasının daha net olarak ortaya çıktığı kolektif sorumluluk gerektiren durumlarda (kan gütme, kan bedeli), kadın tarafından akrabaların herhangi bir sorumlulukları olmazken, baba yanlı akrabalar yakınlık derecelerine göre sorumluluğu –en azından ilke olarak- paylaşırlar.²⁰³

Ailede erkekler ve kadınlar içinde öncelikli konu erkek çocuğu sahibi olmaktır. Erkek çocuğu ayrıcalık sahibi olmak ve soyun devamı anlamına gelmektedir. Erkek çocuğu olmamasının suçlusu kadındır ve bu yüzden sürekli aşağılanır. Erkek çocuğu olmayan adama toplum acınacak biriymiş gibi bakar. Bunun eksikliğini kendisine yakıştıramayan erkek bu durumu evindeki karısına ve diğer kız çocuklarına kimi zaman şiddete varan tepkilerle yansıtır. Kadının gerçekçi bir şekilde evliliğinin itibar kazanması için tek yolu erkek çocuk sahibi olmaktır ve kadın bunun farkındadır. Kadın eşinin şiddetinden, kayınvalidesinin otoritesinden, çocuğunun olmamama olasılığının yaratacağı utanç verici durumdan ve tüm bunların ötesinde, boşama veya daha kötüsü üzerine kuma gelmesi nedeniyle aşağılanma ihtimalinden korkar. Görevi anladığı gibi, tıpkı akranlarının yaptığı gibi, konumunu ve onurunu bulunduğu pozisyonda en iyi şekilde arttırmaktır. Onun için rekabet arenası ailedir ve öncelikli silahı erkek evlat doğurmaktır.²⁰⁴ Çünkü sadece kız çocuğu olan gelin aile tarafından sevilmez.²⁰⁵

Erkek evlat sahibi olmak bir ayrıcalıktır. Bu istek ve özlem gizlenmeye gerek duyulmadan açıkça ifade edilir. Bebeğini doğumdan önce kaybettiğini söyleyen Zeynep Çiçek Balcı kaynanasının bebeğin öldüğünden dolayı duyduğu üzüntüyü şu şekilde ifade ettiğini belirtmiştir. “Keşke çocuk yaşasaydı da milyarlarca borcum olsaydı.” Çünkü ölen bebek erkekti ve kaynanam ölen bebek kız çocuğu olmuş olsaydı asla bu ifadeyi kullanmazdı.” diyerek erkek çocuğa verilen önemi belirten çok sayıda örnekten biri olmuştur.²⁰⁶

Çocuk, özellikle de erkek çocuk isteyenler sadece erkekler olmadığı gibi, bunu önemseyenlerin büyük çoğunluğu da kadınlardır. Anneliğe ve doğurganlığa değer veriliyor olmasından öte, kadınların bu konudaki isteğinin çoğu zaman bir saplantı halini aldığını göstermektedir. Çünkü “Kadının hayattaki temel işlevi çocuk,

²⁰³ Şevket Ökten, a.g.m, s. 304

²⁰⁴ Charles Lindholm, a.g.e.,s.285

²⁰⁵ Dilber Erdem, 26, 2011; Halime Çalkoz, 26, 2011

²⁰⁶ Zeynep Çiçek Balcı, 34, 2011

özellikle de erkek çocuk doğurmaktır.” Bölgede, aile içindeki konumunu pekiştirdiği ve statüsünü yükselttiği için kadınlar da erkek çocuğun gerekliliği inancındadırlar.²⁰⁷

Soyun erkek çocukla devam ettiği inancı her ne kadar Hz. Muhammed (s.a.v) zamanında yıkılmaya çalışılmışsa da, günümüze kadar hala erkek çocuğun soyun devamı olduğu düşüncesi genel-geçer bir kabul görmüştür. Bilindiği gibi Hz. Muhammed (s.a.v)’in 3 tane erkek, 4 tane kız çocuğu olmuş, erkek çocukları küçük yaşta ölmüş olup, soyu kızı Hz. Fatıma ile devam etmiştir.²⁰⁸ Çocukları arasında asla ayırım yapmayan Peygamberimiz (s.a.v) kızı Fatıma’ya ayrı bir yakınlık ve sevgi duymuştur. Kızı Fatıma içeri geldiği zaman Hz. Peygamber (s.a.v) ’in ayağa kalktığı, onun elinde tuttuğu, onu öptüğü ve yanına oturttuğu rivayetler arasındadır. Kız çocuğunu cinsiyetinden dolayı dışlayan toplumlara Peygamberimizin kızıyla ilişkileri en güzel cevaptır.²⁰⁹

Siirt gibi kapalı toplumlarda en yaygın ve makbul evlilik biçimi, endogaminin (içevlilik) bir türü olan baba yanlı kuzen evliliğidir. Endogamiyle amaçlanan, kadını aile içinde tutarak soyu ve soya ait toprağı yabancıdan korumaktır. Endogaminin bir türü olan baba yanlı kuzenle evlilik ile miras birliği sağlanmakta ve soyun saflığı garantili altına alınmaktadır.²¹⁰ Görücü usulü evlilikler oldukça yaygındır. Eğitim seviyesi yüksek ve ekonomik anlamda bağımsızlığını kazanmış kızlarda bu durumun eskisi kadar görülmediğini söylesek de; genel olarak kızlar ailelerinin tercih ettikleri kişiyle evlenmek zorunda bırakılmaktadır. Aile kızının tercihine saygı gösterse de ailede bulunan büyük amca ve dede kızın babasının bile konuyla ilgili görüşüne başvurmadan kızı istedikleri herhangi biriyle evlendirebilmektedirler. Öncelikli tercih akraba evliliğidir. Özellikle mal varlığı olan ailelerde malın paylaşılması açısından akraba evliliği en öncelikli evlenme şeklidir.²¹¹ İkinci sırada çok iyi tanıdıkları aileden biriyle evlilik gerçekleşir. Nadir karşılaşılan durumlardan biri olsa da taraflar birbirlerini görmeden evlilik için adımlar atılabilmektedir. “Kayınbabam torununu başka şehirden biriyle birbirlerini hiç görmedikleri halde nişanladı. Benim kızlarım lisede ve ben eve görücü gelir diye çok korkuyorum. Çünkü kayınbabam

²⁰⁷ Şevket Ökten, a.g.m, s. 307

²⁰⁸ Reşit Haylamaz, *Gönül Tahtımızın Eşsiz Sultanı Efendimiz*, (2010), İstanbul: Muştu Yay., s.62

²⁰⁹ Rıza Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, (3.Bsk), Ravza Yay., s.55

²¹⁰ Ayşe Nevin Yıldız, a.g.e, s. 109

²¹¹ F.S, 35, 2011

eşime bile danışmadan evlendirir.”²¹² diyen bu gelinin tek duası kızlarına görücü gelmemesi.

Kızların küçük yaşta evlendirilmeleri de sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bu uygulamada bölgede etkili olan Şafii mezhebinin etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Şafii mezhebine göre, bir kadın kendi başına ve velisinin izni olmadan kendi evliliğinin iznini veremez. Evlilik izni ancak velisinden alınabilir. Ebu Hanife’ye göre ise, mükellef kadın kendi evlilik iznini verebilmektedir.²¹³ Şafii mezhebinin kızların evliliğiyle ilgili söz hakkını kayıtsız şartsız babaya vermesi babanın kızıyla ilgili evlilik kararında tüm tasarruf hakkını kendinde bulundurmasına sebep olmaktadır.²¹⁴

Aynı zamanda Araplarda “Kız ev işlerini, ailenin düzenini öğrensin” mantığıyla yapılan küçük yaşta evlilikler, Kürtlerde kızların başlık parası karşılığı kendilerinden yaşça büyük biriyle evlendirilmeleri şeklinde olabilmektedir. Kızlar da herhangi bir itiraz hakları olmadığı için durumu kabullenmiştir. Kızların ailelerinin borcu karşılığı evlendirildikleri de karşılaşılan durumlardandır. “Babasının borcundan dolayı borç karşılığı alacaklı tarafın akli dengesi yerinde olmayan oğluyla evlendirildi kuzenim. Bu durumu kabullenemeyen kuzenim boşanamadığı için kaçmayı veya intihar etmeyi düşünüyor. Çünkü başka seçeneği yok. Çünkü aile meclisinden boşanma ile ilgili bir karar asla çıkmaz.” diyen Necla Oyit, kuzeninin içinde bulunduğu travmanın ona intiharı düşündürecek kadar ileri boyutta olduğunu belirtmiştir.

Oysa İslam dini kızın eşini seçme özgürlüğünü asırlarca öncesinden kıza vermiştir. “Kendine uygun bir eş seçiminde kızların ilk ve son hak sahibi olarak eşini seçmesi doğal bir şeydir. Hiçbir kimse ona herhangi biriyle evlenmeye zorlayamaz. Çünkü Allah kimseyi kimseye malik kılmamıştır.”²¹⁵ “Nikahta evlenecek kızın rızası alınmazsa ebeveynin akdi geçerli olmaz. Ahmed b. Hanbel’in sahabelen Abdullah b. Bureyde’den rivayet ettiğine göre, “Bedevi bir genç kız Hz. Peygamber (s.a.v)’in huzuruna gelip, ‘babam garez olarak beni kendi biraderinin oğluna verdi’, der. Hz.

²¹² S.C., 40, 2011

²¹³ M. Nureddin Sancar, *Şafililer için İslam Fıkhı*, (1. Bsk.) 2009, İstanbul: s. 644

²¹⁴ Bekir Berkay Türkay, 39, 20111

²¹⁵ Mehmet Hüseyin Fadlullah, *İslami Açıda Kadın Sorunu*, (3. Bsk.), 2005, Çev. Ali Kaya, İstanbul: Ağaç Yay., s.80

Peygamber (s.a.v) ‘eşini seçmek senin elindedir.’ der. Bunun üzerine kız ‘şimdi babamın akdini kabul ediyorum, maksadım bu işin bizim elimizde olduğunu bildirmek ve babamın elinde olmadığını göstermekti’ der. Resul-i Ekrem, akıllı ve edepli bu kızın sözlerini güzel buldu ve ona rahmet okudu.”²¹⁶

Evlilikte kadına dinen verilmesi gereken mehir de Siirt’teki evliliklerde çok fazla önemsenen bir konu değildir. Mehir, İslam hukukunda nikah akdi sebebiyle kadının erkekten almaya hak kazandığı meblağ veya maldır.²¹⁷ Mehir çok cüzi ve sembolik bir miktarla geçiştirilmeye çalışılır. Oysa Kürtlerde başlık parası, Araplarda da süt parası olarak yaygın olarak uygulamaya son derece dikkat edilir. Mehir ile başlık parası veya süt parası aynı şey değildir. Başlık ve süt parası gibi şeyler kadının babasına, kız kardeşine veya annesine ödendiği halde, mehir tamamen kadının kendisine ödenir. Mehir kadının hakkıdır ve mehir üzerinde hiç kimse hak iddia edemez. İslamiyet mehri şart koşmuş ve başlığı haram saymıştır.²¹⁸

Kadın evlendiğinde çoğu zaman eşinin ailesiyle birlikte yaşamak zorundadır. Maddi olanakları elverse bile, kadın kendi yuvasını kuramaz. Bunu dile getirmek bir yana ima eden bir kadın bile ilk zamanlardan “kötü gelin” olarak görülür. Eğer eşinin kardeşi varsa o evlendiğinde kadın yerini yeni gelen geline bırakır ve aile büyüklerinin onaylamasıyla kendi yuvasını kurar. Eşler arasında problem olmasa bile, çok fazla kişiyle aynı evde yaşamak, herkesin işini görmek elbette problemlere ve çatışmalara yol açacaktır. Kadın evinde rahat hareket edemeyecek ve büyük aile tipi esas olduğu için kendisi bir tarafa eşine ve çocuklarına yeteri kadar zaman ayıramayacaktır.²¹⁹ Kendi evinin işlerini yapmak zorunda olmadığı (Şafii, Hanbeli, Maliki mezhebine göre) söylenerek onure edilmeye çalışılmış bir kadın evlendiğinde her gün kalkıp evin işlerini yapacaktır. Bu tür işleri dine dayandırarak yapmayabileceğini, yapmak zorunda olmadığını (yapmayacağını değil), söylemesi bile onun yeni çevre tarafından saygısız, terbiyesiz olarak suçlanmasına ve günahkar görülmesine sebep olacaktır.²²⁰ Yeni gelinler ayrıca bazı davranışlardan kaçınmak

²¹⁶ Musa Carullah, *Hatun*, (3. Bsk.), 2001, Yay. Haz. Mehmet Görmez, Ankara: Kitabiyat, s.79

²¹⁷ Mehmet Dikmen, *İslam Hukukuna Göre Aile ve Toplumda Kadın*, 2010, İstanbul: Cihan Yay., s. 101

²¹⁸ Abdulaziz Bayındır, “Günümüzde Karı-Koca İhtilaflarının Sebepleri”, Tartışmalı İlimi Toplantılar Dizisi, *Sosyal Hayatta Kadın*, 2005, İstanbul: Ensar Neşriyat, s.267

²¹⁹ Nursen Çabuk, 48, 2011

²²⁰ Ayten Durmuş, *a.g.e.*, s. 159

zorundadırlar. Örneğin; gelin bahçeye, balkona çıkamaz. “Evdeyken bahçeye ve balkona çıkmamıza izin verilmez. Namaz kılmamak problem olmadığı halde balkona çıkmak suç sayılır.”²²¹ Yine kayınbabanın ve diğer aile büyüklerinin yanında yüksek sesle konuşamaz, sohbeta katılamaz kocasını ismiyle bile çağırılmaz. Bunlar ayıp sayılır, kadın genellikle kocasına “bey”, “hacı” şeklinde hitap ederken, kocası karısı için, “hatun”, “hanım” ifadelerini kullanır. Çocukları olunca kayınpeder ve kaynana yanında anne babaları bebeği sevmez, öpmezler.”²²²

Ailede erkek mutlak aile reisidir. Dediği her şey sorgusuz, sualsiz anında yapılmaktadır. Kadın ise evin yakınındaki markete gidilmesi durumunda bile erkekten izin almak zorundadır. Aksi takdirde çok fazla olmasa da şiddete varan yaptırımlar uygulanabilmektedir.²²³ Eşine şiddet uygulayan erkekler veya şiddetin kimi zaman uygulanabileceğini düşünen kadınların bile dayağı “(Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin ve onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar da fayda vermez ve mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah çok yücedir, çok büyüktür.”²²⁴ ayetidir. Konuyla ilgili müfessirlerin “Kuran’ı bize tebliğ eden Hz. Peygamber (s.a.v) hiçbir zaman kadın dövmediği gibi, ‘kadını eşek döver gibi dövüp de, günün sonunda onu koynunuza alıp yatmanız olacak şey midir?’²²⁵, buyurarak ümmetini uyarmıştır da. Peygamberimiz kadınların dövülmesini menetmekte, eşlerini dövenlere ‘hayırsız’ demektedir. Bu ayetin geliş sebebi olarak zikredilen bir olay da, esasen Araplarda adet haline gelen, kadın dövme eylemine olumsuz bakışını ve bunu ortadan kaldırma iradesini yansıtmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v)’den bu güzel irade aktarımının arkasında fıkıhçıların bu iradeye aykırı hükümleri sıralanmaktadır. Kadının gözüne vurulmayacaktır, vurulursa dişlerin temizlendiği fırça büyüklüğündeki özel, yumuşak ağaç dalı gibi bir şeyle vurulacaktır.”²²⁶ demesine rağmen kadını dövme sebebi olarak bu ayeti gösterenlerin olduğunu gözlemlemek mümkün olabilmektedir.

²²¹ Zeynep Çiçek Balcı, 34, 2011

²²² İbrahim Taşpınar, *a.g.e.*,s. 43

²²³ Dilber Erdem, 26, 2011

²²⁴ Nisa Suresi, 4/34

²²⁵ Buhari, *a.g.e.*, Tefsir, 1798

²²⁶ Beyza Bilgin, *a.g.e.*, ss.75-76

Siirt toplumunda kadın ve erkeğin ortak olarak bulunduğu tek nokta evdir. Erkek sosyal hayatta oldukça aktif olabilmekte, dışarıda sınırsız hareket serbestisi bulunmaktayken, eşini ve çocuklarını evde büyük bir yalnızlığa itmektir. Ailenin beraber geçirdiği zamanlar neredeyse hiç yok gibidir. Erkek sadece mali olarak evin ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olduğunu düşünür. Kadın erkeğin, erkek de kadının huzur kaynağı, dert ortağı ve hayat arkadaşı olmasına rağmen kadının ve erkeğin görevleri keskin çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. Oysa evin geçimini sağlamak erkeğin görevlerinden sadece birisidir. Kadının kocası üzerinde başka hakları da vardır: Kadını aşağılamaması, kocasının eşiyle güzel vakit geçirmesi, neşelenmesi, meşru olan eğlencelere müsaade etmesi, kadına sert davranmaması, aile içi şiddete başvurmaması, kocasının karısını devamlı baskı ve su-i zan altında tutmaması, kıskançlıkta ifrata varmaması, gizlice teftiş ve tetkiklere başvurmaması, kocasının gerek cinsi hayata, gerekse başka meselelere dair sırlarını ifşa etmemesi, erkeğin üzerine düşen kocalık vazifesini ihmal etmemesi.”²²⁷ bu görevlerdendir.

Peygamberimizin eşleriyle ilgilendiği ve onlarla güzel vakit geçirdiği rivayet edilir. Ordu komutanı, devlet reisi ve dini lider olmasına rağmen eşlerine zaman ayırırdı. “Resulullah Efendimiz, Hz. Aişe validemizle yolda yarışır; bazen O, bazen de Hz. Peygamber (s.a.v) yarışmayı kazanırdı. İlk zamanlar Peygamberimiz biraz yavaşlar, Aişe validemiz de onu geçer ve sevinirdi. Biraz büyüyüp olgunlaşınca bu defa koşuda Peygamberimiz (s.a.v) Aişe validemizi geçerek yarışmayı kazanırdı.”²²⁸

“Kadınlar konusunda Allah’tan korkun. Onları Allah’ın emaneti olarak aldınız.” diyen Hz. Peygamber (s.a.v), hanımına yumuşak ve iyi davranan birinin müminlerin iman bakımından en mükemmeli olduğunu ifade ederek cahiliye devrinin kadın anlayışını kökünden yıkmaya çalışmıştır.²²⁹

Aile konusu çerçevesinde bir diğer husus da “çok eşlilik (poligami)” konusudur. Eskiye nazaran büyük düşüş olmakla beraber bölgede çok eşliliğin bittiğini söylemek mümkün değildir. Birden fazla kadınla evlenen kişilerin buna gerekçe olarak gösterdikleri tek şey ise dinen sakıncası olmadığı düşüncesidir. Çok eşlilik İslam’la başlamamıştır, Peygamber’in icadı ya da dışarıdan aldığı bir

²²⁷ Mehmet Dikmen, *a.g.e*, ss.133-142

²²⁸ Mehmet Dikmen, *a.g.e*,s. 135

²²⁹ Rıza Savaş, *a.g.e*,s.165

uygulama da değildir.²³⁰ İnsanlık tarihinin başlangıcından beri var olan bir uygulamadır. İslam'ın poligami evliliği bir emir olmayıp sadece bir izindir ve bu izin çok zor şartlara bağlanmıştır. İslam esasta monigami evliliğini öngörmüş ve tavsiye etmiştir.²³¹ İslam mutlak olarak birden fazla evliliği yasaklamamıştır. Ancak erkekleri, üzerinde oldukları sayı konusundaki ifrata ve kadınlara zulüm konusunda yalnız başlarına bırakmamıştır. Bilakis sayıyı, neslin maslahatlarının, sosyal durumun ve erkeğin kabiliyetinin uygunluğunu gerektirdiği bir biçimde sınırlamıştır. Dört sayısını geçmeyecek ve onların nafakasını temin etmeye gücü yetecek. İki hanım veya hanımlar arasında adaletli davranma şartını yerine getirecektir. Gücü yettiğinde kadınlara haksızlık etmekten kendini alıkoyacaktır. Zaruretler dışında, bir hanım ile yetinmeyi İslam'ın dindarlığı olarak görecektir ki²³² “aslında ne kadar istesiniz de, eşlerinize adaletli davranmak elinizde değildir.”²³³ Bu sebeple, “bir tane ile yetinmek doğru yoldan sapmamak için daha uygundur”²³⁴ denilerek ideal bir hedef de gösterilmiştir.

Çok kadınla evlilik serbestisinin Kur'an'da var olduğuna inanmak, her Müslüman erkek ve kadının imanının gereğidir. Ancak şu da var ki; hiçbir kadın bilfiil kocasının kendi üzerine evlenmesini onaylayarak rıza göstermek zorunda değildir. Hiçbir mümin kadından kendi nefsi aleyhine böyle bir tasvip beklenemez ve buna zorlanamaz. Ayrıca kadın kocasının kendi rızası olmadan evlenmesi üzerine boşanmayı isteme hakkını kullanabilir.²³⁵ Kadın bu hakkını bilmediği için de mecburen olayı kabullenir. Zaten kadın çoğunlukla kendisine danışılması veya izninin alınması bir yana, durumdan habersiz bir şekilde, eşi evlendikten sonra durumdan haberdar olmaktadır. Ortada ikinci bir evliliği gerektirecek hiçbir sebep yokken tamamen keyfi bir uygulamayla evlenen koca, ilk eşinin de kendisini boşamayacağını bildiğinden rahat bir şekilde hareket etmektedir. Çünkü ikinci eş olayı, çok da olağanüstü bir durum olmayıp kabullenmeyi ve çekilmeyi zorunlu kılan bir durumdur. Ayrıca kadın olayı kabullenmemesi dışında gidecek bir baba evi de

²³⁰ Kadriye Durmuşoğlu, *a.g.e.*,s.139

²³¹ Hayri Erten, “İslamcılık Düşüncesinde Kadın Sorununa Bakışta Farklılaşma-I” Haziran, 1996, *Kamer Dergisi*, Sayı 5, s. 18

²³² M. Reşid Rıza, *a.g.e.*,s.66

²³³ Nisa Suresi, 4/129

²³⁴ Nisa Suresi 4/3

²³⁵ Ayşe Sucu, *a.g.e.*, s 30

bulamayabilmekte ve çocuklarından kopacağı gerçeğini bilmektedir. Siirt'te çok eşlilik eskiye nazaran azalmış olsa da hala devam etmektedir. “Ablam eş evlendikten sonra eşinin evlendiğini öğrendi” diyen S.C bu tür olaylardan sadece birinin örneğini vermektedir.²³⁶

C.EĞİTİM ALANINDA KADIN

Toplumsal ilişkiler bir bütün olarak; örneğin, yaş, din, ırk, sınıf cinsiyet gibi toplumsal farklılıklar arasındaki güç ilişkileriyle sürdüğünden, eğitim de bu güç ilişkilerinin bir parçasıdır. Eğitim birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de devletin vatandaşlarına sağladığı en önemli sosyal haklardan bir tanesidir. Son yıllarda zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılmasıyla okullaşma oranında önemli bir artış olmakla beraber, Türkiye’de köy ve kentlere, cinsiyete, bölgelere ve eğitim sürelerine göre dağılımında derin farklılıklar içermeye devam etmektedir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri için eğitim göstergeleri oldukça düşüktür.²³⁷ Eğitim sisteminde cinsiyet ayrımcılığı, bireylerin cinsiyetleri yüzünden eğitim olanaklarından yoksun kalması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Geçmişte, geleneksel olarak sosyalleşme sürecinde erkek çocuklarının eğitim alıp, iş sahibi olmaları bir sosyal değer olarak aktarılmışken; kızların evde kalıp ev işleriyle ilgilenmesini teşvik eden eğitim sistemi oluşturulmuştur. Bu doğrultuda, erkekler kızlardan daha iyi ve uzun süreli eğitim alabilmişlerdir. Çok temel konularda dahi kızlarla erkeklere aynı şekilde davranılmaz. Alışverişte dahi kız çocukları erkek çocuklara karşı geri plandadır. Erkek çocuğun her istediği karşılanırken, kız çocuklarının temel ihtiyaçlarında bile vurdumduymaz davranılabilmektedir.²³⁸

Siirt'te kız çocuklarının okula gönderilmemesi veya ilköğretimden sonra eğitim hayatının kesintiye uğraması oranı doğu ve güneydoğudaki birçok ille paralellik gösterir. Kız çocuklarının okula gönderilmesi konusu Kürtlerde ve Araplarda farklı ele alınması gereken bir konudur. Araplarda kızların okutulmaması oranı Kürtlere oranla daha yüksektir. Eski yaşam koşulları ve köyden göç edenlerin göç ettikleri dönemde köylerinde okulun olmaması veya maddi olanaksızlıklar gibi

²³⁶ S.C, 40, 2011

²³⁷ Şevket Ökten, a.g.m, s.309

²³⁸ NeclaOyit, 25, 2011

gerekçelerle okutulmayan genç kızlar Açık Öğretim Lisesi'ne kayıt yaptırmak suretiyle eğitimlerine devam etseler de, çevrelerinden çok ciddi baskılarla karşılaşmaktadırlar. Çünkü kız “evlenecektir ve koca evine gidecek kızın okuması da gereksizdir”²³⁹ “kimi yerlerde de kızın okuması ayıp karşılanır.”²⁴⁰ Liseyi bitiren kız da eğer üniversite okumak konusunda ısrar ediyorsa Siirt'te bulunan üniversitede bir bölüm okumak zorundadır. Çünkü okuyan kız istemeyen toplum başka bir şehirde okuyan kıza iyi gözle bakmamaktadır. “Kız kardeşinin başka şehirde bir üniversiteye yerleştiğini ancak başka şehir olduğu için kız kardeşinin gitmesine izin vermediğini söyleyen bir din görevlisinin, çocuklarımı medrese dışında bir yerde okutmam, okuyacaklarsa dahi açıktan öğrenimlerine devam ederler”²⁴¹ demesi kimi din görevlilerinin de konuya katı bir şekilde yaklaştıklarının apaçık göstergesidir. Aile kızını okumak istese bile çevrenin bakış açısından dolayı çoğu kez geri adım atabilmektedir.²⁴²

Kızların okula gönderilmemesi hususunda öne sürülen bir diğer mazeret de kızların başlarını açıp okula gitmelerinin dinen yasaklanmış olduğudur. İmam-Hatip liselerinde bir sorun olmamakla birlikte orada da karma eğitim sorun olmaktadır. Kızlarla erkeklerin bir arada bulunması ve beraber okuması haramdır.²⁴³ Kız kardeşlerinin okula gönderilmediğini söyleyen din görevlisi adayı Abbas Erekinçi, “günah olduğunu söyleyemem ama kızların okula gönderilmesini doğru bulmuyorum ve ben kızlarımı okula göndermem” diyerek kızların okula gönderilmemesi noktasında olumsuz bakış açısı sergileyen örneklerden biridir.²⁴⁴ Kızların okula gönderilmesi konusunda olumsuz bir bakış açısı sunan kızlar da bulunmaktadır. “Dinimize uygun olmadığı için ilkokuldan sonra okulu bıraktım. Kızlar için okuma yazma öğrendikten sonra okula gitmek haramdır. Dini ilimlerde ise okumaya devam etmelidir.”²⁴⁵ Çevrenin güvensizliği ailelerin çocuklarını okula göndermemesindeki

²³⁹ Songül Nalbant, 39, 2011

²⁴⁰ Meryem Nur Taner, 19, 2011

²⁴¹ Cüneyt Özdemir, 23, 2011

²⁴² Bekir Berkay Türkay, 39, 2011

²⁴³ Rukayye Efe, 18, 2011

²⁴⁴ Abbas Erekinçi, 22, 2011

²⁴⁵ F.T, 23, 2011

nedenlerden biridir. “Aynı şehirde olsa dahi aile kızının başına kötü bir şey gelir kaygısıyla çocuğunu okula göndermez²⁴⁶.”

Birçok konuda olduğu gibi kızların okula gönderilmesinde de son söz ailenin en büyük erkeğine aittir. Kızın babası istese bile, ailenin diğer büyük erkekleri onaylamadığı sürece kız okuyamaz, genelde de onaylanmaz²⁴⁷. Kızın evlendirilip başlık parası alınması ailelere daha cazip gelmektedir. Konuyu bu şekilde açıklayamayan büyükler dini bir referansa sığınma gereği duymaktadırlar. “Ben liseyi bitirdikten sonra dedemin haberi oldu. Aksi takdirde asla gidemezdim.” diyen eğitimci bir babanın kızı olan G.S. dedesinin devlet okullarında okumanın dini olarak uygun görmediğini belirtirken aslında olayı çok net bir şekilde açıklamaktadır.

Kızların okuması bazı çevreler tarafından artık sorun olarak algılanmaktan çıksa da, “bizlerin bugün bile kızların okula gönderilmesi için, kampanyalar yürütmek durumunda kalmamız aslında bir sorun olduğunun göstergesidir.”²⁴⁸

Konuyla ilgili referans gösterilen İslamiyet ise kadın-erkek arasında cinsiyet ayrımı gözetmeden hepsinin okuması ve kendini geliştirmesi konusunda tavsiyelerde bulunmuştur. İslam’da eğitim ilk emir olan ve tüm insanlığa hitap eden “Oku”²⁴⁹ emri ile başlamış ve Peygamber döneminde sayısız örnekle devam etmiş olmasına rağmen sonraki yıllarda bu uygulama adeta bitmiş ve kadın eve hapsedilip bu haklarından mahrum edilir hale gelmiştir.

“Eğitim-öğretim, erkek olsun, kadın olsun bir kişinin insanlığını kavraması ve kişiliğini bulmasının temel şartlarından biridir. Bu da ancak iyi bir eğitim-öğretim ile mümkündür. Ayrıca kadın-erkek herkesin Yüce Allah’ın verdiği nimetlerden daha çok istifade edebilmeleri ve dolayısıyla hayatta başarılı olmaları için çok iyi bir eğitimden geçmeleri şarttır. Eğitim-öğretim aynı zamanda insanın sorumluluklarını daha iyi kavramalarına yardımcı olacaktır. İşte arz edilen sebeplerden dolayı Hz. Peygamber (s.a.v) kadın-erkek ayrımı yapmadan bütün Müslümanları ilme teşvik etmiştir. Bir hadislerinde “ilim talep etmek her Müslüman üzerine farzdır.” buyurarak her Müslüman için (sadece erkek için değil) ilmin farz olduğunu ifade

²⁴⁶ Sevgi Kara, 25, 2011

²⁴⁷ Nadide Diriarı, 50, 2011; Aynur Uysal, 48, 2011

²⁴⁸ Beyza Bilgin, a.g.e.,s.28

²⁴⁹ Alak Suresi 96/1

buyurmuştur.²⁵⁰ Ayrıca kadının cahil kalması, İslamiyet'in de insanlığın da aleyhine olacaktır. Allah bu konuda ayırım yapmamış, her iki cinsin de öğrenmelerini ve eğitilmelerini istemiştir. Bu nedendir ki kadının yüzde yüz eğitilmesinin şart olduğu belirtilmiştir.²⁵¹

Ayrıca bir kadının sadece ailesine, insanlara karşı değil; Allah'a karşı da sorumluluğunu bilen bir kul olma noktasında eğitim en öncelikli haklarından biridir. "Bir kadın, icmali ve tafsili ilimleri bilmeksizin nasıl hukukunu yaşayabilir ve bu görevlerini yerine getirebilir. Rabbine, kendine ve diğer insanlara karşı görevini yerine getirebilir. Kadının dini inançlarını, ahlak ve adabını, ibadetini, öğrenmesi gerekli olan şeyler sınırlıdır. Fakat ondan evini düzenlemesi, çocuklarının eğitim ve terbiyesi, muamelat hükümleri gibi dünya işlerinden benzer olanlar talep edilir, ev, zengin ve bolluk içinde olsa da. Bu durum zamanın, mekanın ve durumların değişmesiyle değişebilir, nitekim erkeklere farz olan görevler duruma göre değişmektedir."²⁵²

İnsan sosyal bir varlıktır. Kimi zaman erkek kadın kimi zaman erkek veya her ikisi de sosyal anlamda çeşitli roller üstlenebilir. İslam'ı bilmeyen bir Müslüman kadının sosyal rollerde ne kadar başarılı olacağı, yaşam biçimini ne kadar İslam'ın istediği dünya görüşüne uydurabileceği tartışılır. Bu durumdaki Müslüman kadının geleneklerinden kurtulması konusunu gündeme bile getirmek gereksizdir.²⁵³

Kadının eğitim sahasındaki aktivitesini anlamak ve bunun dinen hiçbir sakıncası olmadığı gibi, dinin teşvik ettiği durumlardan biri olduğunu görmek açısından Peygamber dönemine bakmakta fayda vardır.

Peygamber'in kadınların isteği doğrultusunda onlara İslam'ı anlatmak üzere özel bir gün tahsis ettiği bilinmektedir. Medineli Müslüman kadınların bütün sorunlarını Peygamber'e söyleyip, soruların cevabını Peygamber'den almaları üzerine Hz. Ayşe "Ensar kadınları ne iyi kadınlardır. Sıkılganlıkları, dinlerini

²⁵⁰ Ali Toksarı, "Hz. Peygamber Devrinde Kadın", Tartışmalı İlimi Toplantılar Dizisi, *Sosyal Hayatta Kadın*, 2005, İstanbul: Ensar Neşriyat, s.81

²⁵¹ Hayri Erten, "İslamcılık Düşüncesinde Kadın Sorununa Bakışta Farklılaşma- III" Eylül, 1996, *Kamer Dergisi*, Sayı 8, s. 19

²⁵² M. Reşid Rıza, *a.g.e.*, 41

²⁵³ Hayri Erten, "İslamcılık Düşüncesinde Kadın Sorununa Bakışta Farklılaşma- I" Haziran, 1996, *Kamer Dergisi*, Sayı 5, s. 17

öğrenmelerine mani olmamıştır.” demiştir.²⁵⁴ Yine “Medine devrinde Hz. Peygamber (s.a.v) mescidinde kadınlara mahsus bir suffenin olduğu ve sabah namazlarında erkek saflarının arkasında bir kadın safının oluşturulduğu rivayet edilmektedir.²⁵⁵ Resulullah (s.a.v) devrinde ilme önem veren kadınlardan biri Hz. Ayşe’dir. Hz. Ayşe devamlı ilimle meşgul olur, bilmediği bir şeyi duyduğu zaman onu iyice öğreninceye kadar tekrar tekrar sorar ve iyice anlamaya çalışırdı. Hz. Ayşe bilhassa fıkıh ilminde ihtisas yapmış ve daha sonraları da en alim kimseler tarafından bile kendisine bir hukukçu olarak görüşünü almak üzere müracaatta bulunulmuştur. Aynı zamanda şiir, hekimlik, Arap tarihi ve mezhepler ilmi gibi sahalarda kendini yetiştirmiştir.²⁵⁶ Ahmed b. Hanbel’in altı ciltlik müsnedindeki hadislerin çoğunu Hz. Ayşe’den rivayet edilen hadisi şerifler teşkil etmektedir.²⁵⁷ Yine Hz. Ayşe’nin pek çok kız ve erkek öğrencileri vardı. Müslüman kadınlar daha sonraki dönemde de toplumda öncelikle eğitim ve öğretim hayatında yerlerini almaya devam etmişlerdir.²⁵⁸ Hz. Aişe dışında Hz Fatıma, Hz. Ebu Bekir’in kızı Esmâ ve Ümmü Derda fetva vermekle şöhret bulmuşlardır. Sahabe arasında yirmi kadar kadın, hukukçu olarak gösterilmektedir.²⁵⁹

Kadınların eğitim hayatında son derece aktif bir şekilde hem öğrenci hem de öğretmen olarak bulunmasına İslam sıcak bakmamış olsaydı; dinin tebliğcisi bir Peygamber’in eşinin ve kızının ön saflarda yer alması söz konusu olmazdı. Peygamber genel anlamda bütün insanlığa örnekse, eşleri ve kızları da özelde tüm Müslüman kadınlara örnektir. Oysa ne Peygamber’in ne de Allah’ın onları uyardığına dair tek bir örnek kaynaklarımızda yoktur.

Kadınların ilimleri öğrenme ve öğretme noktasında Peygamber döneminde hiçbir sıkıntısı yoktu. Hatta kadınlar ilim elde etmek için, erkeklerle birlikte ortak hareket etmişler, onlardan birçok hadis ve eser rivayet etmiş, erkekler de onlardan rivayet etmiştir. Bu kadınlardan edebiyatçılar, şairler, farklı ilimler ve sanatlar hakkında bilgi veren yazarlar çıkmıştır. Erkekler kızlarına öğrettikleri gibi,

²⁵⁴ Mehmet Dikmen, *a.g.e.*, s.218

²⁵⁵ Rıza Savaş, *a.g.e.*,s. 126

²⁵⁶ Mehmet Dikmen, *a.g.e.*,s. 219

²⁵⁷ Mehmet Emre, *Büyük İslam Kadınları ve Hanım Sahabiler*, Çelik Yay., s. 69

²⁵⁸ Ali Coşkun, *a.g.e.*,s.132

²⁵⁹ Mehmet Dikmen, *a.g.e.*,s.219

cariyelerine ve hanımlarının oda hizmetçilerine de öğretiyorlardı.²⁶⁰ Her ne kadar Peygamber döneminde eğitim-öğretim alanında çağına göre çok ilerlemiş bir eğitim-ğ öğretim anlayışından söz edilse de; günümüzdeki gibi alanında yetiştirilmiş memur yetiştirmek şimdilerdeki gibi sistemli değildi. “Günümüzde öğrenilmesi ve bilinmesi gerekli olan birçok ilim geçmişte gerekli hatta mevcut bile değildi. Hastaların bakımını yapmanın, yaralıları tedavi etmenin, Peygamberimiz ve halifelerin yönetimi döneminde kadınlar için kolay olduğu görülebilir. Fakat günümüzde bu, farklı ilimler öğrenmek ve özel eğitim görmek gerektirmektedir.²⁶¹ Bu da kadının eğitim almasını zorunlu kılmaktadır.

D.SOSYAL ALANDA KADIN

Sosyal yaşam bakımından kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığının kapsamına; özgür davranma kısıtlılığı, giyim, konuşma ve davranışlarına özen gösterme zorunluluğu ile kendini ifade etmedeki sınırlamalar girmektedir. Sosyal yaşamda kadın; kız çocuk, kız kardeş, eş ve anne şeklindeki temel kadın rolleri ile tanımlanmaktadır. Kız çocuk olarak erkek kardeşinden daha fazla ev işine yardımcı olması, eş olarak ailede eşine nazaran ikincil bir konumda bulunması, anne olarak çocuk bakımında daha özverili davranması beklenmektedir.

Otoritenin önemli oranda yaş ve cinsiyete göre belirlendiği bölgede bu anlamda, kadın ve çocuklar erkeklere, daha genç olan erkekler de yaşlı erkeklere itaat ederler. Bölgede, özellikle kırsal alanlarda bu otorite ilişkisi evin idaresinin yanı sıra en çok yapılacak bazı işlerden önce gerekli olan “izin” durumunda kendini gösterir. Bu izin durumu, izin alması gerekenin yaş ve cinsiyet durumlarına göre farklı şekillerde tezahür eder. Bölgede genç kızların yakın yerlere giderken bile genelde yanlarında bir tanıdık “koruyucu” erkek ile çıkması beklenirken, evli ve ileri yaşlardaki kadınların yanlarında bir erkek olmasa da izin almaları gerekmektedir.²⁶²

Siirt gibi kapalı ve muhafazakar toplumlarda kadının yüzyıllara dayalı ataerkil gelenek ve bakış açısı sonucu olarak toplumsal hayattan koparılıp tüm yaşamını evde geçirmesini istediğini görmek hiç de zor değildir. Erkek, kadınla ilgili her anlamda son sözü söyleyen tek otoritedir. Dini hakları bile aslında önemli

²⁶⁰ M. Reşit Rıza, *a.g.e.*,s. 27

²⁶¹ M. Reşit Rıza, *a.g.e.*,s. 4

²⁶² Şevket Ökten, *a.g.m*, s.304

değildir. Erkek çoğu zaman görüşlerini meşru kılmak için, yanlış bile olsa, dini referanslar getirmekten kaçınmaz. Haklarını bilmeyen kadın haklarını bilse bile, yüzyılların getirmiş olduğu bir kabullenişle olayı sessizce karşılar.

Kadının çalışması veya sosyal alanda hareket alanının sınırları konusunda Siirt'te yaşayan Kürt ve Arap nüfusunu ayrı ayrı ele almak gerekecektir. Kürt erkeği Arap erkeğine oranla, “kadının çalışması veya sosyal hayatta aktif olmasının sakıncası olmadığını hatta gerekli olduğunu”²⁶³ söylese de Arapların çoğu aynı fikirde değildir. İki kesimden de çalışan kadınlar olmasına rağmen Kürtlerde bu sayının daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. “Çevre her ne kadar aksini düşünse de” diye başlayan ifadeler, aslında çalışmak veya sosyal ve siyasal hayatta aktif olmak isteyen kadın profilini yansıtmaktadır.

Çalışma yaşamı açısından cinsiyet ayrımcılığı, işin yapılmasında etkisi olmamasına rağmen, kadınların cinsiyetlerinden dolayı çalışma yaşamında dışlanması ve bunun sonucunda işyerindeki güç, tatmin düzeyi ve gelirin erkekler arasında paylaşılması anlamındadır. Topluma göre kadının çalışması çok da gerekli değildir. Din de zaten bu konuda kadının çalışmasına çok da müsamaha göstermez. Siirtli erkek ve kadınların çalışma ve sosyal hayatta yer alma düşüncesine sıcak bakmamalarının ardında gösterdikleri en önemli ve karşı konulamaz referans ise dindir. “Kadın erkeğe hizmet için yaratılmıştır ve evi onun çalışma sahasıdır. Evini temizlemeli, yemek yapmalı ve çocuklarına bakmalıdır.”²⁶⁴ Haklarını bilmeyen ve zaten baba evinde de aynı sıkıntıları yaşayan kadın sessizce durumu kabullenmektedir. Kadının aynı zamanda sosyal bir varlık olduğu unutulmuştur. Erkeğin kadınla ilgili tutum ve davranışlarını incelemek için bir otoriteye ihtiyaç vardır. Her bireysel ya da toplumsal uygulama geçerliliğini ve sürekliliğini sağlamak adına belli bir haklılık, yani meşruiyete ihtiyaç duyar. Toplumsal ilişkilerin gerçekleşmesi ve toplumsal yapının inşa edilmesinde meşruiyetin çok önemli bir rolü vardır. Kurulan rollere, prensiplere, standartlara, hakimiyet ve kontrol kalıplarına göndermede bulunan meşruiyet yoluyla yapılan eylem, haklılık ve geçerlilik kazanır.²⁶⁵

²⁶³ Aydın Aksu, 27, 2011

²⁶⁴ Gülşen Kızılay, 24, 2011

²⁶⁵ Ejder Okumuş, *Dinin Meşrulaştırma Gücü*, (2005), İstanbul: Ark Kitapları, ss.11-26

“Doğuda kadın her zaman kendisinin can, mal, namus güvenliğini sağlayan erkeğe aynı zamanda iktisadi olarak da bağlı durumdadır. Dolayısıyla erkek onun bir de ekonomik güvenliğini sağlar. Bu da ister istemez kadınlarda borçluluk hissini yoğun olarak yaşanmasına yol açmakta, bunun sonucu olarak da erkeğin normal şartlarda onaylanması mümkün olmayan pek çok davranışı kadının onayından geçmektedir. Bu teslimiyet erkeğin otoritesini sağlamlaştırmasının yanında yetkilerinin daha da artmasına yol açmaktadır. Böylece kadın sorunları, kadın destekli varlığını hala korumaktadır.”²⁶⁶

Daha önce belirttiğimiz gibi Siirtliler.net sitesinin köşe yazarlarından Helvacıoğlu'nun yazısı ve yazıya gelen tepkiler toplumun kadını sosyal hayattan çekmek noktasında son derece ısrarlı olduğunu net bir şekilde göstermektedir. Bunun bu kadar aleni ve ısrarlı bir şekilde dile getirilmesi sosyal hayatta aktif ve çalışan kadının, erkeğin toplumdaki yerine bir tehdit olarak²⁶⁷ yorumlanmasından kaynaklanıyor olmasındandır.

Kadınların tek başlarına çıkması ve yolculuk yapması da sıkıntılı olan konular arasındadır. Bu, daha çok şehir kırsalında yaşayan, dini bilgi düzeyi düşük veya radikal dini gruplara üye olan kişiler arasında sıkça görülen bir düşüncedir. Kadının çok acil durumlarda bile çok yakın mesafedeki herhangi bir yere gitmesine dahi asla müsamaha gösterilmez. Topluma göre kadının tek başına dışarı çıkması dinen uygun değildir.²⁶⁸ Kadının tek başına dışarı çıkması veya yolculuk yapması dini bir kurala göre değil, toplumsal koşulların uygunluğuna göre değişen bir konudur. Nitekim öyle zamanlar vardır ki; erkeğin dışarı çıkması daha tehlikelidir. Peygamberimizin bu doğrultuda söylediği bu hadis konunun dönemin şartlarına göre değerlendirilmesi gerektiğine bir kanıttır. “İslam'ın yayılmasının, adaletinin ve güvenliğinin eseri olarak bir kadın bineğiyle yola çıkacak Kabe'yi ziyaret edip geri dönecek ve Allah'tan başka hiç kimseden korkmayacaktır.”²⁶⁹ Yani yasağın tüm zamanlar için olmayıp belki de İslam'ın yeni kurulma aşamasında kadınlar için güvenli şartların oluşmamasından dolayı var olan bir yasak olması muhtemeldir.

²⁶⁶ Esra Aslan, *a.g.e.,s.* 104

²⁶⁷ Enis Ahmed, *a.g.e.,s.* 7

²⁶⁸ Necla Oyt, 25, 2011

²⁶⁹ Ayşe Sucu, *a.g.e.,s.* 55

İslam kaynaklarına baktığımız zaman İslam'ın sosyal bir varlık olarak kadına cinsiyetinden dolayı yasaklar getirmediğini görmekteyiz. Yani “kadının en üst düzeyden aşağıya doğru kamu görevlisi olabilmesi, gayri resmi sosyal faaliyetlerde bulunabilmesi, vakıflar, dernekler, yurtlar gibi sosyal hizmetler amaçlı kuruluşlarda kuruculuktan işletmeciliğe kadar kadının sosyal aktivitesini kadının bu tür faaliyetlerde bulunmasını yasaklayan, kadını ehliyetsiz kabul eden İslami bir hukuk kuralı yoktur.”²⁷⁰

Toplumun bu konuyla ilgili katı kuralları vardır. Kadının çalışması doğru değildir, çünkü “kadının kazandığı para helal değildir²⁷¹” Oysa Kuran'a baktığımız zaman “Erkeklere kazandıklarından bir pay vardır, kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır” denilerek aslında kadının çalışması ile ilgili hiçbir sıkıntının olmadığı belirtilmiştir. Dinin uygulayıcısı ve tebliğcisi olan Hz. Muhammed'e baktığımızda onun döneminde gerek ailesinden gerekse Müslüman sahabe kadınlardan çalışanların bulunduğunu ve Peygamberimizin onları bu konuyla ilgili uyarmadığını görmekteyiz. Peygamberin eşlerinden Zeynep binti Cahş deri tabaklayan ve bu derileri satarak kazandığı parayı harcayan bir kadındı. Yine Hz. Peygamber, Ummu Varaka binti Abdillah ibnil Haris'i ev halkına ve oturduğu mahallenin halkına imamlık yapmak üzere görevlendirmiştir.²⁷²

Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'in eşlerinin kendi sağlığında cemaat halinde gerçekleşen hac ve tavaflara iştirak ettiklerini, yine ibadet maksadıyla mescitlere gittiklerini bizlere haber vermektedir. Ayrıca dini ilke ve prensiplerin insanlara ulaştırılmasında Hz. Peygamber'e destek çıkmışlar; savaşlarda cephe gerisinde askerlere yardımcı olup, yaralılara hizmet etmişlerdir. Onun vefatından sonra ise, özellikle Hz. Ayşe'nin tefsir, hadis ve diğer ilim dallarında bir otorite haline geldiği, siyasi ve toplumsal meselelerde sözü dinlenen ve görüşlerine itibar edilen, bir şahsiyet olarak temayüz ettiği dikkat çekmektedir. Ayrıca halifelerin seçiminde onun etkili olduğu hatta onların yönetim ve icraatlarını yakından takip

²⁷⁰ Hamza Aktan, “İslama Göre Kadının Sosyal Aktivitesi”, Tartışmalı İlimi Toplantılar Dizisi, *Sosyal Hayatta Kadın*, 2005, İstanbul: Ensar Neşriyat, ss.298-299

²⁷¹ Nursen Çabuk, 48, 2011

²⁷² Ali Coşkun, *a.g.e.s.* 129

edip gerektiğinde yanlışlarını onlara hatırlattığını vb. çerçevede hayatı boyunca çevresindekilerin her zaman görüş ve fikirlerine başvurduğu bir şahsiyet olmuştur.²⁷³

Yine “Hz. Peygamber döneminde çarşı, pazar işlerini düzenlemekle görevlendirilen, oraları dolaşarak iyiliği emredip, kötülüklerden sakındırıcı ve aksi hareket edenleri cezalandırdığı zikredilir. Şifa binti Abdillah adındaki bir kadın, bugünkü anlamda bir denetleme ve zabıta görevi yapmaktaydı. Bu olay kadının sosyal ve idari bir hayatta üstlenebileceği rol açısından tarihi bir hadisedir.²⁷⁴ Ayrıca İslam tarihinin ilk resmi hastanesi diyebileceğimiz bir çadırın Hz. Peygamber (s.a.v)’in mescidi içinde bulunduğu ve burada hicretten sonra bey’at ederek İslam’a giren Eslem kabilesinden Kuaybe binti Sa’d’ın hastaları ve yaralıları tedavi ettiği kaydedilmektedir.²⁷⁵ Sonuç itibariyle kadının kamu hizmetlerinde görevlendirilmesinde cinsiyetinden kaynaklanan, ehliyet kısıtlamasından doğan hiçbir engel mevcut değildir. Kadın her türlü kamu hizmeti görebilir.²⁷⁶ Kadın ekonomik konularda erkek gibidir. Kazandığı para kendisine aittir. Parasını ve malını tam bir yetki ile kullanabilir. Zengin erkeğin mesul olduğu mali ibadetlerden zengin kadın da mesuldür.²⁷⁷

Allah mümin kadınlar için, mümin erkeklerle birlikte mutlak velayeti kalıcı kılmıştır. Bunun içine kardeşlik, sevgi, mali ve sosyal yardımlaşma velayeti, savaşta zafer velayeti ve siyasal ve siyasal velayet girer. Ancak Allah kadının bilfiil savaşa katılmasının farzietini düşürmüştür. Resulullah’ın ve ashabının hanımları askerlerle birlikte savaşa katılıyor, su dağıtıyor, yemek sofraları hazırlıyor, yaralıları sarıyor ve savaşa teşvik ediyorlardı.²⁷⁸

Kadın toplumun etkin bir organıdır; onun öncü rolünü gerçekleştirmesinde ona hareket imkanı sağlayacak önemli görevler düşmektedir. Bunlardan bazıları, sosyal hayatta ilerleme kavramını yayması, özgürce hareket edebileceği imkânını ortaya koyma girişimini esas alarak çalışması, erkeğin kendisinin de insan olduğuna ve uzun mücadele çizgisinde çalışabileceğine ikna ederek, kültürel, iktisadi, sosyal

²⁷³ İbrahim H. Karlı, *a.g.e.*, s.204-205

²⁷⁴ Ayşe Sucu, *a.g.e.*, s. 93-94

²⁷⁵ Rıza Savaş, *a.g.e.*, s. 226

²⁷⁶ Hamza Aktan, *a.g.m.*, s.302

²⁷⁷ Rıza Savaş, *a.g.e.*, s. 43

²⁷⁸ M. Reşit Rıza, *a.g.e.*, s.20

düzlemlerde erkeklerde olduğu gibi ilerleme çabasında görev alabileceğini ortaya koymasındır. Gücünü kullandığı takdirde, onun gücü erkeğinkinden az değildir.²⁷⁹ “Feminist romancı Nawal el Saadawi’nin yazdığı gibi; Orta Doğu’da kadın zayıf değil, güçlüdür; pasif değil, pozitiftir; kolayca yıkabilen değil, yıkma kapasitesine sahip olandır. Eğer korunmaya ihtiyacı olan biri varsa o da kadın değil, erkektir.”²⁸⁰

Kadınların toplum üzerindeki etkisi, onların davranışlarına etki eden dini, ahlaki ve kültürel değerlere bağlıdır. Bu değerlerde meydana gelecek gelişme ve değişimler, şüphesiz kadınların davranışlarına ve sosyal ilişkilerine, sosyal işlevlerine tesis edecektir.²⁸¹

Ne yazık ki İslam’ın kadını yüceltmesiyle beraber Peygamber (s.a.v)’in vefatından sonra çok geçmeden Araplar Cahiliye adetlerine geri dönmüşler ve kadınları yavaş yavaş eve kapatmaya başlamışlardır.

Görüldüğü gibi gerek kadınların çalışması, gerekse toplumsal yaşamda fiili olarak yer almaları hususunda Peygamber’in hanımları ve diğer mümin hanımlar Peygamber döneminde gayet rahattılar, ancak Peygamber’in vefatını takip eden yıllarda her şey böylece devam etmedi. Hz. Ömer “kadınlar avrettir, onları eve örtün ve onların zayıflıklarını susmakla tedavi edin” diyerek kadınların evlere kapanmasını ve isteklerine kulak asılmamasını beyan etmiştir.²⁸²

Kimi kadınlar ev yaşamının sıkıcılığından kurtulmak ve sosyal bir çevre edinmek isteği dışında, esasen ekonomik nedenlerle çalışma yaşamına girmekte, ancak çalışırken bazı engel ve sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Nitekim kadınlar iş gücü piyasasında ucuz emek olarak görülmekte, erkeklerden daha az sürekli istihdam edilmekte, daha düşük statülü işlerde sosyal güvencesiz olarak çalıştırılmakta ve daha düşük ücret kazanmaktadırlar. Ayrıca, aile reisinin erkek olarak düşünülmesi ve evi geçindirme rolünün erkeğin görevi olarak görülmesi nedeniyle ekonomik kriz dönemlerinde işten çıkarmalarda öncelikle kadın çalışanlar tercih edilmektedir.

²⁷⁹ Mehmet Hüseyin Fadlullah, *a.g.e.s.* 44

²⁸⁰ Charles Lindholm, *a.g.e.s.*291

²⁸¹ Hayri Erten, “İslamcılık Düşüncesinde Kadın Sorununa Bakışta Farklılaşma- I” Haziran, 1996, *Kamer Dergisi*, Sayı 5, s. 13

²⁸² İbnu’l Cevzi, Cemaleddin Ebu’l Ferec, *Menakıbu Emir’ul Mü’minin Ömer bin El Hattap*, 1987, Beyrut, s.121

E.İSLAM HUKUKU AÇISINDAN KADIN

Peygamberin ve dolayısıyla Kuran'ın geldiği dönem, kadının her şekilde toplumdan, hayattan soyutlandığı tüm haklarının gasp edildiği bir dönemdir. İslam, Arapların ve Arap olmayan toplumların kadınların mülk edinmesini yasaklayan, kendi mülklerinde tasarrufta bulunmalarını daraltan ve baskı yapan, kocalarının mallarından dolayı hanımlarına zulüm uygulamalarını ve bu tarz hükümleri iptal etmiştir. Onlara meşru bir surette her çeşit mülk edinme hakkını ve mülkünün tamamında tasarrufta bulunma yetkisini tanımıştır. Hatta erkeklerin evlilik mehrini vermesini, kadının zengin de olsa çocuklarının nafakasını temin etmesini farz kılarak erkeklerin yükümlülüklerini artırmıştır. Yine İslam kadınlara satın alma, satma, kiralama, bağışlama, sadaka verme vb. hakları vermiştir. Ancak bu haklar kimi zaman uygulansa da kimi zaman uygulanamamıştır. Siirt'te de kadının hiçbir şekilde malı üzerinde tasarruf hakkı olmadığı gibi, miras konusunda da hep geri plana atılmıştır.²⁸³ Kadınlar ayıplanma ve dışlanma korkusuyla mirastan herhangi bir pay talep edememektedirler. Bunun nedeni de kızın evlenip gidecek olmasıdır. Ve miras aile dışından birine verilmez.²⁸⁴ Kadının ısrarlı bir şekilde istemesi durumunda mirastan pay verildiği durumlar olmuşsa da, sonrasında ailesi ve çevresi tarafından ayıplanan kadın örneklerini gören diğer kadınlar miras haklarından istemeyerek de olsa vazgeçmek zorunda kalmışlardır.²⁸⁵ Görüşme yaptığımız kadınlardan biri “mirastan pay alan hiçbir kadın o paradan bir hayır görmedi” diyerek olumsuz bir veya birkaç örneğin farklı şekilde yorumlanıp kadınların bu durumu kabullenmelerine sebep olduğunu ortaya koymuştur. Bırakılacak olan miras payının çok yüksek olması durumlarında kadına sembolik bir miktar verilerek kadın bir şekilde susturulmaya çalışılmıştır. Kürtlerde durum Araplarla kıyaslandığında az da olsa farklılık art etmektedir. Şöyle ki; miras paylaşımı konusunda İslam hukukunun esas alınması gerektiği Araplara göre Kürtler malın ortak şekilde paylaşımından yanadırlar. Buna rağmen genel olarak miras ne İslam hukuku açısından ne de resmi hukuk açısından verilmez. Yine de miras verme olayının Araplarda daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Kadına mirastan pay istememesi için sıkı sıkıya

²⁸³ Leyle Çiftçi, 33, 2011

²⁸⁴ Rukayye Efe, 18, 2011

²⁸⁵ Münevver Sevgin, 20, 2011

tembihte bulunur. Kadınlardan miras haklarından habersiz olanlar da bulunmaktadır. Kadınlar yüzyıllardır içinde buldukları durumu adeta içselleştirmişlerdir. Ancak bu uygulamanın dinin kendisinden değil, yanlış yorumlanıp uygulanmasından ve zamanla geleneğin dinin önüne geçmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Nitekim; 1540-1541 yıllarında Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi uygulamalarına bakıldığında kadının zamanla yargıdan elini çektiğini görmekteyiz. Leslie Peirce'nin ifadesiyle anlatacak olursak "Toplumsal cinsiyet ile toplumsal sınıf arasında birbirini tümleyici bir ilişki vardır. Bunun nedeni bir ölçüde kadının kendini nasıl taşıdığına sınıfsal kimliğinin birincil belirleyicisi olmasıdır. En göz önündeki ayırım, ayrıcalıklı sınıfların kadınlarının kendilerini göze çarpar biçimde halka açık alanların dışında tutmalarıdır. 1545 yılından öldüğü 1574 yılına dek baş müftülük yapan Ebu Suud'a iletilmiş bir dizi soru, ne türlü kadının davranışına, onun ayrıcalıklı tanınmasına yol açtığı konusunda insanların kararsız olduğunu akla getiriyor. Müftü, kadının seçkinliğinin göstergesinin, toplum içine çıkmaması olduğu ölçüsünü doğruladı. Ama Ebu Suud aynı zamanda seçkin kadınların bir sözcük oyunuyla halka açık mahkeme alanından kaçınabilme olasılığını gördü. Yargı dizgesine katılmaktan geri durmaları, baş müftünün deyimiyile 'hakların zayıflaması'na yol açtı. Bu durum Osmanlı rejimi açısından gerçek bir gerilim kaynağıydı. Neden dersiniz, rejim hem bir yandan halkı yaygınlaştırmakta olan mahkeme dizgesine sahip çıkmaya inandırma çabasındaydı, hem de kökleşmiş ayırım içeren toplumsal uygulamaları irdelemek niyetinde değildi. Bir başka deyişle imparatorluğun merkezinde değişim geçiren yargı anlayışı ölçüleri taşra ortamının değişik toplumsal cinsiyet ve toplumsal sınıf engelleriyle etkileşim sürecindeydi."²⁸⁶

Genelde kız evlenirken kıza hazırlanan çeyiz ve düğünde az da olsa harcanan para kadına mirastan düşen pay olarak kabul edilir. Erkeğe yapılan düğün masrafı daha fazla olmasına rağmen mirasın tamamı ayrıca erkeğe verilir. Oysa İslam dini kadına mirastan pay verilmesini emretmiştir. Konuyla ilgili ayetler şunlardır: "Anne, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Allah bırakılanın azından da çoğundan da bunları farz kılınmış birer hisse

²⁸⁶ Leslie Peirce, *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, (1.Bsk) 2005, Çev. Ülkün Tansel, İstanbul:Tarih Vakfı, ss. 190-191

olarak belirlemiştir”²⁸⁷ “Allah size çocuklarınız (ın alacağı miras) hakkında erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Eğer kız bir ise (mirasın) yarısı onundur.”²⁸⁸ Kadına neden erkeğe verilen miras payının yarısının verilmediğini eleştirenler kadına o payın da verilmediğini göz önünde bulundurmaları gerekecektir. Ayrıca kadın ve erkeğin mirastan farklı pay almaları büyük ölçüde sosyal ve tarihsel şartlarla yakından ilgilidir. Kuran’ın bütünlüğü göz önünde bulundurulduğunda kadına ve erkeğe yüklenen haklar ve sorumluluklar çerçevesinde kız kardeşin mirastan farklı pay alması benimsenmiştir. Ancak zamanla kadın ve erkeğin toplum içinde yüklendikleri rollerinin değişmesiyle birtakım hukuki kuralların değişmesi ister istemez kaçınılmaz olacaktır.²⁸⁹ Ayrıca İslam kadının geçimini erkeğe farz kılmıştır.²⁹⁰ Yani kadına erkeğe verilen payın yarısının verilmesinden maksat kadını aşağılamak ya da erkekten daha değersiz görmek değildir. Erkek bir aileyi geçindirmek zorundayken kadın evlendiğinde zaten başka bir erkek tarafından geçimi sağlanacaktır²⁹¹ ki zaten erkeğin evlendiği kadın zengin de olsa, onun malı üzerinde tasarruf hakkına sahip olması söz konusu değildir. Yani “İslam aile hukukunda karı ve kocanın mallarının idaresinde mal ayrılığından başka bir rejim kabul etmemiştir. Kocasının karısının malları üzerinde tasarruf yetkisi yoktur.”²⁹²

Her ne kadar fıkıh kitaplarında kadınların “bütün medeni haklara ehil oldukları konusunda icma vardır; ceninlerin bile mülkiyet hakkı vardır. Kadınların kendi mülklerinde mutlak tasarrufları vardır. Ne ataları ne de eşleri hiçbir vakit bu tasarruflarına mani olamaz”²⁹³ dense de ne ailesi tarafından ne de eşi tarafından bu hakları Siirt’te genellikle verilmez.

Kadınların karşı karşıya kaldıkları ve haklarını bilmediklerinden dolayı mağdur edildikleri bir diğer konu da aile içi geçimsizlik, boşanma, boşanma sırası ve sonrasında karşı karşıya kaldıkları sıkıntılardır. Toplumda boşanma çok sık karşılaşılan bir durum değildir. “Kız koca evine gelinliğiyle gider, kefeniyle çıkar”

²⁸⁷ Nisa Suresi, 4/7

²⁸⁸ Nisa Suresi, 4/11

²⁸⁹ Ayşe Sucu, *a.g.e.*,s.30

²⁹⁰ M. Reşit Rıza, *a.g.e.*,s. 34

²⁹¹ Süleyman Ateş, *a.g.e.*,s.53

²⁹² Hamza Aktan, *a.g.m.*, s.295

²⁹³ Musa Carullah, *a.g.e.*,s.66

anlayışı hakimdir. Erkek evlilik yükümlülüklerini yerine getirmese bile kadın buna katlanmak zorundadır. Kadın boşanma hakkının olduğunu bilse (ki çoğu bunu bilmez) ve bunu kullanmak istese bile kullanamaz, ne eşi ne eşinin ailesi, ne de kendi ailesi asla böyle bir şeye izin vermez. Bazı durumlarda boşanma gerçekleşse bile bu erkek istediği için olur. Kadın istemese bile bir şekilde boşanmaya ikna edilir. Üstelik boşanma olduktan sonra da erkek, eşinin ve çocuklarının nafakasını temin etmemektedir.

Evlilikte esas olan devamlılıktır. İslam da evlilikte devamlılığı tavsiye etmiştir. Fakat İslam öncesi yaşayış biçiminin kadınları son derece inciten tek yanlı boşanma geleneklerini değiştirmek kolay olmamıştır. Onların bir kısmı Hz. Peygamber'in vefatından sonra geri gelebilmiştir. Evlilik antlaşması genellikle erkek tarafından düzenlenmiş olduğu için, kadınların boşanma hakkı nadiren uygulamaya geçirilmiştir. Kuran kadına boşanma hakkı verirken, karşılık olarak kadının kocasına bazı şeyleri bırakmasını, mesela mihrinden vazgeçmesini tavsiye etmiştir.²⁹⁴

Siirt yerli nüfusunun hemen hemen hepsinin Şafii olması sebebiyle kadınlar zaten nikah akdinde bulunmazlar. Babaları nikah akdinde bulunur. Ve kadın babasına boşanma hakkını talep etmek istediğini söyleyemez. Bu çok ayıplanır. Kadınların çoğu boşanma haklarının olduğunu dahi bilmezler. Görüştüğümüz kadınlardan sadece biri²⁹⁵ ilahiyat mezunu olduğu için boşanma hakkının olduğunu bildiğini ve talep ettiğini belirtti. Kadınların haklarını bilmemesi erkeklerin de kadınlara haklarının olduklarını bildirmemesi evlilik bağı üzerinde sadece erkeğin tasarruf sahibi olmasına sebep olur. Boşanma selahiyetine sahip olan erkek nikah akdinde zevcesini istediği zaman boşayabilme haklarını verebilir. Buna tevfiz denir. Koca bu hakkı nikah esnasında verebileceği gibi, nikahtan sonra da verebilir. Boşamanın şeklini ve sayısını tayin ve tespit eder. Kadın tayin ve tespit edilen şartlar dahilinde bu hakları kullanır, koca verdiği selahiyeti geri alamaz.²⁹⁶ İslam hukukuna göre erkek karısından boşandıktan sonra kadının ve çocuklarının geçimlerini imkanları dahilinde sağlamak zorundadır. Ancak eşinden isteği haricinde ayrılan erkek, kadının geçimini sağlama noktasında da görevini yerine getirmemekte ve

²⁹⁴ Beyza Bilgin, *a.g.e.,s.* 125

²⁹⁵ Zeynep Balcı Çiçek, 34, 2011

²⁹⁶ Mehmet Dikmen, *a.g.e.,*107

adeta kadını cezalandırmaktadır. “İnsanın normal bir hayat yaşayabilmesi için gerekli olan mekan, yiyecek, içecek, giyecek gibi masraflar, nafaka mefhumu içinde yer almaktadır.²⁹⁷ Nafaka ile ilgili olarak Kuran’da şu ayet geçmektedir. “Eli geniş olan elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olan da Allah’ın ona verdiği kadar ölçüde harcasın. Allah bir kimseyi ancak kendine verdiğiyle yükümlü kılar. Allah bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.”²⁹⁸ Kişinin gelirine göre nafakayı vermesi Allah’ın emridir. Buna rağmen insanların nafakayı verdiklerini söylemek güçtür.

Kuran’ın talakta erkek eksenli tasarrufunu, nüzul öncesi Arap toplumunda eşler arası ilişkiler açısından değerlendirdiğimizde vakayla çelişmediği görülecektir. Zira vahyin ilk muhatabı olan Arap kabileleri, genelde insanlık tarihinde olduğu gibi, aile ve toplumsal yapıları itibarıyla ataerkil bir özellik gösteriyorlardı. Kuran’ın böyle bir topluma hitap ediyor oluşu hedeflediği bir takım düzenlemeleri de erkek eliyle gerçekleştirmeyi zorunlu kılmıştır. Şüphesiz ki; bu durum, kadının erkek tarafından mağdur edilmesi anlamına gelmemektedir. Zira Kuran’ın aile ve toplumsal düzenlemeye ilişkin getirdiği ilkeler, kendi içerisinde zaten bu tür haksızlık ve zulümleri kaldırmaya yöneliktir. Hatta, boşanma isteminin gerçekleştirilmesi bağlamında erkeğe yönelik olarak gelen hitapların dahi, İslam öncesi Arap toplumunda ezilen, horlanan ve hakları yenen kadına insani onur ve saygınlığını kazandırma gayesine matuf olduğu anlaşılmaktadır.²⁹⁹

Borçlar hukuku açısından da İslam hukukunda kadınla erkek arasında hiçbir fark yoktur. Kadın her türlü ticari, zirai, sinai faaliyetlerde bulunabilir. Dilediği kadar mal edinebilir. Mülkünü erkeklerle aynı şartlar altında resmi ölçüler içinde dilediği gibi tasarruf edebilir. Her türlü borç ilişkisinde taraf olabilir. Tarafları temsil edebilir. Kefil veya vekil olabilir. Kendini temsil edecek kişiler tayin edebilir.³⁰⁰ İslam’ın kadına mirasta ve boşanmada çeşitli haklar vermesine rağmen bunlar muhafazakar bile olsa toplum tarafından uygulanamamıştır.

²⁹⁷ Mehmet Dikmen, *a.g.e.*,107

²⁹⁸ Talak Suresi, 65/7

²⁹⁹ İbrahim H. Karşlı, *a.g.e.*,191-192

³⁰⁰ Hamza Aktan, *a.g.m.*, ss.294-295

F.SİYASİ ALANDA KADIN

Siyaset, geleneksel olarak erkek işi kabul edilmiştir. Siyasi alanda ayrımcılık kadınların karar mekanizmalarına katılımının engellenmesi sonucunda erkeklere oranla daha düşük temsil edilmeleri biçiminde ortaya çıkmaktadır. Kadının birçok hukukundan mahrum bırakıldığı, eğitim-öğretim ve kendi başına karar verme durumlarında bile saf dışı bırakıldığı ve öteki olarak algılandığı bir toplumda kadının siyasi anlamda aktif olmasıyla ilgili düşünceleri de elbette çok daha fazla katı olacaktır. Görüşme esnasında kadının siyasetle ilgilenmesi gerektiğini, bir kadının sıkıntılarının yine bir kadın tarafından anlaşılıp çözüm bulacağını söyleyen kadınlar³⁰¹ ve erkekler³⁰² olduğu gibi siyasetin kadınlar için haram³⁰³ olduğunu söyleyenlerin sayısı çok daha fazlaydı. Kuran'da kadının siyasi hayattaki konumu ile ilgili herhangi olumsuz bir ifade geçmemektedir. Peygamber dönemine baktığımızda İran Kirası ile ilgili söylemin ve İslam alimlerin delil olarak gösterilen hadis dışında olumsuz bir ifade veya vaka yoktur. Aksine gerektiği zaman kadınların aktif olarak siyasette yer aldığı görülmüştür.

Kuran'a ve sahabe dönemine baktığımız zaman çalışan ve devlet dairesinde görevli kadın yöneticilere rastlamak mümkündür. “Örneğin ismi verilme de Kuran'da Saba melikesi Belkis'tan ve onun hükümdarlığından bahsedilmekte ve onun hükümdar olması, bir ülke yönetmesi, hiçbir eleştiriye tabi tutulmamakta yalnızca onun ve kavminin güneşe tapması eleştirilmektedir.

Yine Peygamber zamanında günümüzde seçme hakkını kullanmak için oy verme işlemi yerine geçen biatta kadınların da biatının alındığı görülmektedir. “Biat” terimi yazıya aktarılma gereği duyulmadan karşılıklı sevgi, saygı ve güvene dayalı olarak gerçekleştirilen bir antlaşma ve sözleşmeyi ifade etmektedir. Bu tür bir uygulamayı, biat edilen ve lider konumunda bulunan şahsa karşı bir “bağlılık sözü” olarak da değerlendirebiliriz. Gerçekleştirilen bu ahitleşmede, daha ziyade biatı kabul eden şahsın kendisine itaat etmeye söz veren şahıslardan bir takım talepleri olmaktadır. Bununla beraber bazen biat eden kimse de lider konumundaki şahıstan

³⁰¹ Nursen Çabuk, 48, 2011

³⁰² Bekir Berkay Türkay, 39, 2011

³⁰³ Necla Oyt, 18, 2011; Rukayye Efe, 20, 2011; Cüneyt Özdemir, 23, 2011

bazı isteklerde bulunabilmektedir. Şu halde, biatı kabul eden kimseden ziyade biat eden şahıs sorumluluk altına girmektedir.³⁰⁴

“Taberi’nin rivayetine göre Hz. Peygamber, Medine’ye geldiğinde Ensar kadınlarını bir evde toplaması ve onlardan biat alması için Hz. Ömer’i görevlendirmiştir. Yine rivayetlere göre, Hz. Peygamber (s.a.v) Mekke’nin fethinden sonra önce erkeklerden sonra kadınlardan biat almıştır.³⁰⁵

“Resulullah Efendimizin (s.a.v) hem kadınlardan hem de erkeklerden biat alması aslında İslam’ın idari sisteminin kadın-erkek halkın oyuna dayalı bir sistem olduğu anlaşılır. Hz. Ebu Bekir’den itibaren İslam devletlerinin kadınlardan biat almamış olmaları bugün kadınların yönetime katılmalarına mani değildir. Zira Kuran ve sünnette mevcut bulunan bir uygulama sahabe de olsa masum olmayan kişilerin içtihatlarıyla durdurulamaz. Bu itibarla İslam’da kadının yönetime katılma hakkı vardır. Bu hak oy verme şeklinde kullanılır.³⁰⁶

Peygamber’in vefatını takip eden dönemlerde İslam âlimleri kadının sadece seçme hakkının olduğunu söyleyerek, seçilme ve idareci olma hakkının bulunmadığını söylemektedirler. İslam hukukçularının devlet başkanlığı için koymuş oldukları şartlardan biri de erkek olmaktır. Hz. Peygamber İran Kisrâsının hükümdarlık makamına getirildiğini duyunca “idarelerini kadına tevdi eden bir millet asla iflah bulmaz” demiştir. Bütün bunlardan dolayı, İslam bilginleri, kadının devlet başkanı olmasına sıcak bakmamış ve bunun mümkün olmayacağı kanaatine varmışlardır. Hatta kadının devlet başkanı olamayacağı konusunda icmâ etmişlerdir.³⁰⁷

Peygamber (s.a.v)’in vefatından sonra dört halife dönemindeki siyasi çalkantılarda da Hz. Aişe’nin hem siyasi lider hem de ordu komutanı olduğu Cemal Vakası bir Peygamber eşinin siyasette aktif olarak bulunması açısından tüm Müslümanlara örnektir. Hz. Peygamber (s.a.v)’in vefatından sonraki dört halife döneminde kadınların toplum içindeki rolleri henüz geriye dönmemişken, Hz. Peygamber (s.a.v)’in henüz çok genç olan eşi Hz. Aişe, üçüncü halife Hz. Osman’ın

³⁰⁴ İbrahim H. Karlı, *a.g.e.s.* 237

³⁰⁵ Süleyman Ateş, *a.g.e.*, s.41

³⁰⁶ Ali özek, “Kuran’da Kadınlara Ait Hükümler, Haklar ve Vecibeler”, Tartışmalı İlimi Toplantılar Dizisi, *Sosyal Hayatta Kadın*, 2005, İstanbul: Ensar Neşriyat, s. 67

³⁰⁷ Ayşe Sucu, *a.g.e.*, s.92

katledilmesinden sonra ümmetin içine düştüğü siyasi buhranda, sahabeden bir grubun önderliğini yaparak duruma müdahale etmek üzere harekete geçebilmiştir. Hz. Aişe, Allah'ın ve Peygamber (s.a.v)'in küçük büyük, erkek kadın herkese emrettiği ıslah işi için harekete geçtiğini söylemiştir. Sınırlama ve kısıtlamaların dışında, İslam'da kadının kamu görevini yapmasını da yönetici olmasını da yasaklayan açık, kesin, bağlayıcı bir hüküm bulunmadığı kesindir.³⁰⁸

Kadınların özel durumlarından dolayı imamlık, yöneticilik ve hakimlik yapamayacağını söyleyenlere karşılık İmam Malik ve Taberi bir rivayete göre de İmam Ebu Hanife ve diğer mezhep imamları kadınların emirlik ve hakimlik yapmalarına izin vermişlerdir. Hz. Ömer'in kendi zamanında çarşı Pazar denetimini verdiği bir kadından söz edilmektedir.³⁰⁹ Yine Hz. Ayşe savaşta adından söz ettirmiştir, hatta bazı savaşlara bizzat katılmıştır. Uhud savaşında askerlere su taşımış, istihbarat toplamış, Hendek savaşında Beni Harise kabilesinin kalesine girmiş, Sa'd bin Muaz'ın annesiyle birlikte düşmana karşı savaşmış, Hudeybiye kuşatmasında da ön saflarda yer almıştır.³¹⁰ Kadınların idareci olamayacağı konusuyla ilgili öne sürülen bir diğer delil ise, Peygamber'in şu hadisidir. Bizans karşısında mağlup olan İran Devleti'nin o andaki yöneticisi kadındı, bu haber Resulullah (s.a.v)'a gelince "İdaresine bir kadın getiren bir millet iflah olmaz" anlamında bir söz buyurdu. Bu hadis İslam alimlerince çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Bazıları bu hadisi esas alarak kadının idareci olamayacağına hükmederken, bazıları da sünnetteki bazı uygulamalara dayanarak, hadisin sadece o mağlup hükümdar ile ilgili bulunduğunu, İslam'da şartlar gerektirdiğinde kadınların idareci, yönetici olmalarına engel olmadığına hükmetmişlerdir.³¹¹

İslam'ın kadınlara tanıdığı siyasal haklardan biri de kadının savaşan düşmanlardan birine iltica hakkı vermesi veya himayesine alması durumunda bunun yetkili mercilerce uygulanmasıdır. Mekke'nin fethinde Peygamber'in amcası Ebu Talib'in kızı Ümmü Hani, Resulullah (s.a.v)'a gelip, "Ben kocamın akrabalarından

³⁰⁸ Beyza Bilgin, *a.g.e.*,s.86

³⁰⁹ Meryem Canan Ceylan, *Entelektüel ve Siyasi Bir Kişilik Olarak Hz. Aişe*, (3.Bsk.), 2005, İstanbul: Ahsen Yay., s.167

³¹⁰ Meryem Canan Ceylan, *a.g.e.*,ss.135-136

³¹¹ Beyza Bilgin, *a.g.e.*, s. 87

iki kişiyi himayem altına aldım” demesi üzerine Peygamber “ Ey Ümmü Hani! Senin himaye ettiğin kimse, bizim de himayemiz altındadır.” demiştir.³¹²

İslam’da genel anlamda kadının yönetici olmasını engelleyen bir hüküm yoktur. Bilgili ve kabiliyetli bir kadın, şartlar gerektirdiği takdirde yönetici olabilir.³¹³ Kadınlara kutsal metinlerde siyasi bir rol tanıyan tek dünya dini İslamiyet’tir.³¹⁴

Muaviye’nin halifeliği döneminde mahkemelerden birinde diğer büyük sahabelerle birlikte Hz. Ayşe de vardı. Buralarda geçmişten kalan kan davaları ve sahabeler arasındaki anlaşmazlıklar dâhil pek çok konu tartışılırdı. Daha sonraki günlerde, Hz. Ayşe’nin yeğeni Ebu Said bir sahabenin davasının bir kadın tarafından yönetiliyor olmasını eleştirmesi kadınların kadılık görevini bile yaptıklarının apaçık göstergesidir.³¹⁵

“Kişinin fikir ve görüş sahibi olması bilgi ve tecrübeye dayalı bir konu olduğuna ve kadınların eğitim ve öğretim konusunda erkeklerden farkı bulunmadığına göre, bilgisi ve tecrübesiyle temayüz etmiş bir kadın politik konular dâhil, her konuda fikir beyan edebilir. Zira Kuran’da “erkek ve kadın bütün müminler birbirlerinin yardımcılarıdır, iyiliği emreder, fenalıktan alıkoyarlar”³¹⁶ buyrulması doğru ve iyi olan tavsiye ve telkinleri görevinde kadınla erkek arasında bir farklılık bulunmadığını ifade eder. O halde kadının politik konularda danışman olmasına bir engel yoktur.³¹⁷

Bir kadın Kuran’ın öngördüğü şekilde ehliyetli ve adalet sahibi ise, onun idareci ve hükümdar olmasına engel bir durum yoktur. Eğer bir toplumun gelenek ve görenekleri kadının idareci ve hâkim mevkiinde görmek istemiyorsa buna söylenecek bir şey olamaz. Çünkü bu genel bir kural değil, toplumdan topluma hatta zamandan zamana değişen sosyal bir olgudur. Mecelledeki “Zamanın değişmesiyle hükümlerin değişmesi kaçınılmazdır.” Kadının devlet başkanlığı veya hâkimlik gibi sorumlulukları üstlenip üstlenmeyeceği konusunda, geleneksel din alimlerinin tezleri,

³¹² M. Reşit Rıza, *a.g.e.*, s.21

³¹³ Ali özek, *a.g.m.*, ss. 67-68

³¹⁴ Enis Ahmed, *a.g.e.*,s. 136

³¹⁵ Meryem Canan Ceylan, *a.g.e.*, s.166

³¹⁶ Tevbe Süresi, 9/71

³¹⁷ Hamza Aktan, *a.g.m.*, ss.299-300

büyük ölçüde, kadının sosyal hayattaki rolüne dayanmaktadır. O günkü toplum gerçeğini dini naslara yaslamaya çalışan bir anlayış bugüne adapte edilirken şartların değişirliğini görmezlikten gelmek o şartlarla sınırlanmak anlamına gelir. Böyle olunca kadının toplum içinde değişen rolü yani bugünkü hayat gerçeği görülmemiş ve dünün yorumları bugüne bir nas olarak dayatılmış olur.³¹⁸

Kadının politikada aktif olmasını engelleyecek, cinsiyetinden doğan bir ehliyetsizliği söz konusu değildir. Kadını politik faaliyetlere aktif olarak katılabilir, genel ve yerel seçimlerde aday olabilir.³¹⁹

“Kadınlar medeni bütün muamelelere ehil oldukları gibi, bütün velayetlere de ehildir. Kadınların yargıları geçerli, idareci olmaları da caizdir. Kaldı ki, kadınların siyasi hakları sadece oy vermek veya oy almak, seçmek ve seçilmekten ibaret değildir. Verdikleri bütün söz teminatlarda geçerli ve bağlayıcıdır. Hz. Peygamber’in Ümmi Hani hakkında söylediği “Müslümanların kanı ehildir. Düşmanlarına karşı tek yumrukturlar, en düşük rütbeli birinin dahi verdiği eman herkes için uzaktakini dahi bağlayıcıdır. Bu kaide toplumun bireye olan saygısının ifadesidir.”³²⁰

Sebe kraliçesinin şahsında kadın bir yönetici örnek olarak verilir; onun sorumluluğu, geçirdiği tecrübeleri, akli melekelerinin güçlülüğüyle, kuvvetli, akılcı, sosyal açıdan idarecilik gücüne sahip şahsiyetler olarak bilinen erkekleri yönetecek düzeye ulaşmış olmasını anlatır. Kuran toplumdaki işlerin en iyi şekilde yürütülebilmesinde cinsiyeti değil, liyakati esas alır.³²¹

Kadın toplumda daha aksiyon sahibi, daha etkili rolünü bilen ve bu rollerde başarılı olmasını istenen, katılımcı, seçme ve seçilme hakkının farkında olan bir Müslüman kadın imajı çizmeye çalışmışlardır. Bu aksiyona sahip Müslüman bir kadının toplumdaki haklarını ve statüsünü her zaman koruyabileceği ve elde edebileceğini görmek zor değildir. İslam aslında başlangıcında kadına bu hakları vermiştir. Ancak İslam’ı bilmeyen cahil Müslüman kadınların bu gerçekleri bilmesini beklemek yanlış olur. Bu bağlamdaki bir kadın anlayışı toplumsal bütünleşmeyi sağlayacak, sosyal yapıda ve sosyal ilişkilerde değişimleri meydana

³¹⁸ Ayşe Sucu, *a.g.e.*, s.93

³¹⁹ Hamza Aktan, *a.g.m.*, s. 300

³²⁰ Musa Carullah, *a.g.e.*, ss.67-68

³²¹ Kadriye Durmuşoğlu, *a.g.e.*, s.193

getirecektir. Aksi takdirde kadın ve erkek arasındaki haklar konusunu tartışmalı, yıkıcı ve parçalayıcı olacaktır.³²²

³²² Hayri Erten, "İslamcılık Düşüncesinde Kadın Sorununa Bakışta Farklılaşma- II" Haziran, 1996, *Kamer Dergisi*, Sayı 5, ss. 12-13

SONUÇ

Kadınlar tarih boyunca cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizliklerle karşı karşıya kalmışlar, erkeklerden daha düşük statüde görülmüşler ve erkeklere nazaran daha az hakka ve şansa sahip olmuşlardır. Birçok ülkede eşitlik anlamında gelişmeler kaydedilmesine rağmen, kadınlar hala ayrımcılığa maruz kalabilmektedirler. Kuşkusuz bunda geleneksel cinsiyet rollerinin, bu rollerin öğrenildiği sosyalleşme sürecinin etkisi büyüktür.

Birçok doğu toplumunda olduğu gibi Siirt'te de kadınların karşı karşıya kaldıkları ayrımcılığın referansı çoğunlukla “din” dir. Erkek çoğu zaman kadını denetim altında tutmak ve kendi isteklerini uygulatabilmek için dini referans olarak göstermekten çekinmemiştir. Dini olarak haklarını bilmeyen kadın ise çoğunlukla geleneksel olarak toplumdan da gördüğü şekliyle bu yaklaşıma sorgusuz sualsiz itaat etmek zorunda kalmıştır. Mülakat sırasında görüşülen birçok kadın bu sorgusuz sualsiz itaatin geleneklerinden kaynaklandığını belirtmiştir. Kendisine “yasak”, “günah” yaklaşımıyla kısıtlamalar getirilen kadın tüm bunların kaynağını din zannetmekte ve bu kadınların kimi zaman dinlerine dahi öfkeyle yaklaşımlarına ve inanç konusunda ciddi sıkıntılar yaşamalarına sebep olmaktadır.

İslam hiçbir zaman kadını ve erkeği, cinsiyet bağlamında ayrı eksenlerde değerlendirmemiş, sorumlu birer insan noktasında ikisine de belli haklar ve sorumluluklar vermiştir. Aynı sorumluluklara sahip insanların sahip oldukları haklarının da aynı olması son derece tabiidir. İslam kadına her zaman bir insan olma noktasında değer vermiş, haklarını koruyup gözetmiş ve onu erkekle haklar açısından denk bir hale getirmiştir.

Kadının bütün bireysel, sosyal, ekonomik, siyasal haklarından mahrum bırakılması bir yana varlığını bile kabul ettirememesi sorunu Hz. Peygamber'in İslam dinini tebliğ etmesiyle iyileştirilse de, Peygamber'in vefatından kısa bir süre sonra sorun tekrar belki de daha karşı konulamaz bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu ortaya çıkışta eski inanışların ve bu inanışların etkisiyle yazılan eserlerin önemli rol üstlendiği söylenebilir. Bu nedenle İslam'dan önce geleneksel bakış açısıyla mücadeleye etmeye çalışan kadın, İslam'dan sonra kendisine getirilen kısıtlamalar ve

kullanılamaz haklarının “din” adına meşrulaştırılmaya çalışılmasıyla mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Kadınların karşı karşıya kaldıkları bu olumsuz tavrın ortadan kalkması için öncelikle dini kaynaklarımızın kadınlarla ilgili yazılan kısımları Kuran merkezli olarak gözden geçirilmeli ve Kuran’la çelişen kısımlar ayıklanmalıdır.

Toplumda kadın ve erkek arasındaki dengesiz hak dağılımına son vermek için kadın ve erkek gruplarının kimi zaman ayrı kimi zaman da birlikte eğitilmeleri ve bu noktada bilinçlendirici çalışmalar yapılması son derece önemlidir.

Kadın ve erkekler arasında sosyal yaşamda eşitliğin sağlanması ve kadının toplumsal statüsünün yükseltilmesi için toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin toplumun bilinçlendirilmesi ve topluma duyarlılık kazandıracak çalışmaların yapılması son derece önemlidir. İslam’ın gerçek anlamda anlaşılabilmesi ve uygulanabilmesi için kadının da erkeğin de aydınlatılması gerekecektir. Bunun için kadının sahip olduğu hakların tüm insanlara tekrar hatırlatılması bu anlamda önemlidir. Kadının kullanılamaz hakların kaynağı aslında din değil, geleneksel ve ataerkil bakış açısıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- Kuran Meali, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2010
- Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil), Yeni Yaşam Yay. İstanbul, 2009
- Ahmed, Enis, *Kadın ve Sosyal Adalet*, Çev. Murat Çiftkaya, Beyan Yay., İstanbul, 1993
- Aktan, Hamza, “İslam’a Göre Kadının Sosyal Aktivitesi”, *Sosyal Hayatta Kadın*, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005, ss.293- 324
- Aktay, Yasin “Şehirleşme Kültürü ve Siirt” *Uluslar Arası Siirt Uleması Sempozyumu Bildirileri*, 19-20-21 Eylül 2006, Birleşik Matbaa, İzmir, 2007, ss.63-72
- Arslan, Hüseyin, *Yüksek Ruhlar Ve Aydınlar Yurdu (Tillo)*, İstanbul, Simurg Eğitim Danışma Ar-ge Dil ve Kültür Hiz. San. Tic. Ltd. Şti, 2006
- Aslan, Esra, *Töre Cinayetleri: Diyarbakır’da Göç Sonrası Töre*, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Diyarbakır, 2007
- Ateş, Süleyman, *İslam’da Kadın Hakları*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1996
- Baydaş, Özden Gökhan, *Tillo’daki Mimari Eserler*, 1. Baskı Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Bayındır, Abdulaziz, “Günümüzde Karı-Koca İhtilaflarının Sebepleri”, *Sosyal Hayatta Kadın*, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005, ss. 263-285
- Bilgin, Beyza, *İslam’da Kadının Rolü, Türkiye’de Kadın*, Sinemis Yay., Ankara, 2005

- Berkday, Fatmagül, *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yay., İstanbul, 2003
- Bulaç, Ali, *Tarih, Toplum ve Gelenek*, İz Yay., İstanbul, 1997
- Carullah, Musa, *Hatun*, Yayına Haz.: Mehmet Görmez, 3. Bsk., Kitabiyat, Ankara, 2001
- Ceylan, M. Canan, *Entelektüel ve Siyasi Bir Kişilik Olarak Hz. Aişe*, 3.Bsk., Ahsen Yay., İstanbul, 2005
- Coşkun, Ali, *Sosyal Değişme, Kadın ve Din*, İstanbul, 2011
- Demirbilek, Sevda, “Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi”, *Finans Politik-Ekonomik Yorumlar*, 2007, c.44, sayı: 511, ss.12-27
- Dikmen, Mehmet, *İslam Hukukuna Göre Aile ve Toplumda Kadın*, Cihan Yay., İstanbul, 2010
- DİKA, *Rakamlarla Siirt*, Siirt Yatırım Destek Ofisi, 2011
- Durmuş, Ayten, *Geleneksel ve Modern Hurafeler Kısacasında Kadın*, 1.Bsk., Nesil Yay., İstanbul, 2008
- Durmuşoğlu, Kadriye, *Dini Gelenekte Ötekileştirilen Kadın*, Uludağ Ün., Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enst., Bursa, 2007
- Emre, Mehmet, *Büyük İslam Kadınları ve Hanım Sahabiler*, Çelik Yay.
- Er, İzzet, *Din Sosyolojisi*, Akçağ Yay., İstanbul, 1997
- Erol, Metin, “Toplumsal Cinsiyetin Toplumlar Üzerindeki Etkisi”, *Cumhuriyet Ün. Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, 2008, c.32, No:2, ss.199-219
- Erten, Hayri, “İslamcılık Düşüncesinde Kadın Sorununa Bakışta Farklılaşma I”, *Kamer Dergisi*, Sayı 5, Haziran-1996, ss.13-18

- Erten, Hayri, “İslamcılık Düşüncesinde Kadın Sorununa Bakışta Farklılaşma II”, *Kamer Dergisi*, Sayı 6, Temmuz-1996, ss.11-15
- Erten, Hayri, “İslamcılık Düşüncesinde Kadın Sorununa Bakışta Farklılaşma III”, *Kamer Dergisi*, Sayı 8, Eylül-1996, ss.19-23
- Fadlullah, Muhammed Hüseyin, *İslami Açıdan Kadın Sorunu*, Çev: Ali Kaya, 3.Bsk., Ağaç Yay., İstanbul, 2005
- Günhal, Emine, *Siirt Pervari’de Kültürel Hayat*, Marmara Ün. Sosyal Bilimler Enst., Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008
- Haylamaz, Reşit, *Gönül Tahtımızın Eşsiz Sultanı Efendimiz*, Muştu Yay., İstanbul, 2010
- İbnu’l Cevzi, Cemaleddin Ebu’l Ferec, *Menakıbu Emir’ul Mü’minin Ömer bin El Hattap*, 1987, Beyrut,
- Nazife Gürhan, “*Toplumsal Cinsiyet ve İslami Feminist Söylem*”, e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi, www.e-sarkiyat.com- ISSN, 1308-9633, Sayı:IV, Kasım, 2010
- İbn Kesir, Ebu’l Fida İmadu’d Din İsmail, *Hadislerle Kuran- Kerim Tefsiri*, Çev. B. Karlıağa, B. Çetiner, 1988, İstanbul: Çağrı Yay., (16 cilt)
- Kahraman, Selma Dinç, “Kadınların Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi”, *DEUHYO ED*, 2010, 3 (1)
- Karslı, İbrahim H., *Kuran Yorumlarında Kadın*, Rağbet Yay., İstanbul, 2003
- Kazıcı, Ziya, *Hz. Muhammed’in Aile Hayatı ve Eşleri*, 5.Bsk., Çamlıca Yay., İstanbul, 2009
- Keleş, Ahmet, “*İslamcı Feminist Söylemin Hadisleri Yorum Problemi*”, *İslamiyat V*, 2002, sayı 3, ss. 139- 152
- Kirman, Mehmet Ali, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yay. İstanbul, 2001

- Kurtubi, Muhammed bin Ahmet El Ensari, *El Camiu Li Ahkami'l Kuran*, Çev.Beşir Eryarsoy, İstanbul: Buruc Yay., (16 cilt)
- Lindholm, Charles, *İslam Toplumunda Gelenek ve Değişim*, Çev: Nihal Çelik; Nurgül Durmuş, Şafak Sakarya, Elip Yay., 2004
- Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, 1999, Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Okumuş, Ejder, *Dinin Meşrulaştırma Gücü*, Ark Kitapları, İstanbul, 2005
- Peirce, Leslie, *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, Çev: Ülkün Tansel, İstanbul, Tarih Vakfı, 2005
- Razi, Fahrudin, *Tefsir-i Kebir, Mefatihü'l Gayb*, Çev. S. Yıldırım, L. Cebeci, S. Kılıç, S. Doğru, 1989, Ankara: Akçay Yay., (23 cilt)
- Riyazü's Salihin, Musannifi Muhyiddin-i Nevevi, 8. Bsk. Çev: Kıvamuddin Burslan, Hasan Hüsnü Erdem, I.cilt
- Sahih-i Buhari, *Muhtasarı Tecrid-i Sarih*, Kutub-i Sitte Serisi: I, 4. Bsk., Çev., Abdullah Feyzi Kocaer, 2003, Konya: Hüner Yay.
- Savaş, Rıza, *Hız Muhammed Devrinde Kadın*, 3. Bsk., Ravzan Yay.
- Savran, Gülnur Acar, *Beden Emek Tarihi: Diyalektik Bir Feminizm İçin*, 2004, İstanbul: Kanat Yay. s: 216
- Seçkin, Bekir Sami, *Başlangıçtan Günümüze Siirt Tarihi*, İstanbul: Sena Ofset Ambalaj ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
- Seyyar, Ali, *Sosyal Siyaset Terimleri*, 2002, İstanbul: Beta Basım Yayım
- Slattey, Martin, *Sosyolojide Temel Fikirler*, İstanbul: Sentez Yay.
- Ökten, Şevket, "Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Toplumsal Cinsiyet Düzeni", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar*

Dergisi (The Journal Of International Social Research), Volume 2/8, Summer, 2009, ss.302-315

- Okur, Sema Güzel, *Toplumsal Cinsiyetin Oluşumunda Psiko- Sosyal ve Dinsel Faktörlerin Rolü ve Önemi*, Dokuz Eylül Ün., Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enst., İzmir: 2007
- Özek, Ali, “Kuran’da Kadınlara Ait Hükümler, Haklar, Vecibeler”, *Sosyal Hayatta Kadın*, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005, ss.21-68
- Rıza, Muhammed Reşit, *İslam’da Kadının Hukuku*, Çev: Mehmet Çelen, Nida Yay., Malatya, 2008
- Sancar, M. Nureddin, *Şafiiler İçin İslam Fıkhı*, 1. Baskı, 2009, İstanbul
- Sucu, Ayşe, *Din ve Kadın*, Lotus Yay., Mayıs, 2005
- Şeriatı, Ali, *Fatıma Fatıma’dır*, Dünya Yay., İstanbul, 2006
- Taşpınar, İbrahim, *Siirt İli ve Çevresi Yaygın Halk İnanışları*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Ün., Sosyal Bilimler Esnt., Elazığ, 2007
- Toksarı, Ali, “Hz. Peygamber Devrinde Kadın”, *Sosyal Hayatta Kadın*, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005, ss. 70-101
- “Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları”, Ed: Yıldız Ecevit, Nadide Karkıner, Açık Öğretim Fak. Yay.,No: 1309, Eskişehir, Ekim 2011,
- Tuksal, Hidayet Şefkatli, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 2.Bsk., Kitabiyat, Ankara, 2001
- Tümer, Günay; Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, 4. Bsk., Ocak Yay., Ankara, 2002

- Yıldız, Ayşe Nevin, *Kadın Cinselliğinin Söylemsel İnşası ve Namus Cinayetleri: Şanlıurfa Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniv., Sosyal Bilimler Enst., Ankara: 2009
- <http://www.siirtte.net/haber-detay.php?id=1070> (15.10.2011)
- <http://www.kenthaber.com/guneydogu-anadolu/siirt/Haber/polis-adliye/Normal/siirtte-tore-cinayeti/10d0bb66-f8f4-4b18-ab0c-eed68f58189c> (17.10. 201)
- <http://www.siirtliler.net/goster.asp?nereye=yazaryazioku&ID=2454> (16.10.2011)

Kendisiyle Görüşme Yapılıp İsmi Açıklanmasında Sakınca Olmayanlar

- Aksu, Aydın, 27, 2011
- Balcı, Zeynep Çiçek, 34, 2011
- Can, Ayşe, 18, 2011
- Ceylan, Melek, 37, 2011
- Çalapçıkay, Zekiye, 47, 2011
- Çalapçıkay, Kadriye, 47, 2011
- Çabuk, Nursen, 48, 2011
- Çalkoz, Halime, 26, 2011
- Çiftçi, Leyla, 33, 2011
- Çoban, İbrahim, 29, 2011
- Diriarı, Nadide, 50, 2011
- Efe, Rukayye, 19, 2011
- Erdemir, Hayat, 25, 2011
- Erdem, Dilber, 26, 2011
- Erekinçi, Abbas, 22, 2011
- Erkoyuncu, Sami, 20, 2011
- Güzel, Eyüp, 39, 2011
- Human, Gülsüm, 21, 2011

- Kaya, Sevgi, 29, 2011
- Kızılay, Gülşen, 24, 2011
- Nalbant, Songül, 39, 2011
- Oyit, Necla, 25, 2011
- Önesu, Esmâ, 21, 2011
- Özdemir, Cüneyt, 23, 2011
- Özer, Elif Tren, 37, 2011
- Sevgin, Münevver, 20, 2011
- Tan, Hicran, 18, 2011
- Taner, Meryem Nur, 19, 2011
- Taşdelen, Leyla, 25, 2011
- Tren, Fatma, 20, 2011
- Türkay, Bekir Berkay, 39, 2011
- Uysal, Aynur, 48, 2011
- Uysal, Saadet, 49, 2011
- Yıldırım, Gökhan, 22, 2011